

แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้
ของประเทศไทย
A GUIDELINE OF SOCIALWORK OF WAT IN SOUTHERN PROVINCES
OF THAILAND

นางวณิชชา ศรีชาย

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้
ของประเทศไทย

นางวณิชชา ศรีชาย

ดุชนีพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุชนีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Guideline of Social work of Wat in Southern Provinces
of Thailand

Mrs. Wanitcha Srichay

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชฎินิพนธ์เรื่อง
“แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.สุวิญ รักษิตย์)

กรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์)

กรรมการ

(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.อุทัย สติมัน)

คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.อุทัย สติมัน

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางวณิชชา ศรีชาย)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย
ผู้วิจัย	: นางวณิชชา ศรีชาย
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ. ดร., ป.ธ. ๓, พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Philosophy) : ผศ. ดร.อุทัย สติมัน, ป.ธ. ๗, พธ.บ. (เศรษฐศาสตร์), บธ.ม. (การจัดการ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน ๒) ศึกษาแนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โดยในการศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า

๑) งานสังคมสงเคราะห์ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากสามัญสำนึกที่จะให้ความช่วยเหลือด้วยจิตอาสา เพื่อที่จะให้ผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นสามารถที่จะทำการช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่เกิดจากความเมตตากรุณาต่อบุคคลผู้ซึ่งได้รับความทุกข์ยากลำบากจากปัญหาต่าง ๆ มีการนำศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการของงานสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีแห่งระบบ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ทฤษฎีจิตสังคม ทฤษฎีการหน้าที่ ทฤษฎีเน้นพฤติกรรมทางสังคม และทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤติการณ์ เป็นต้น

๒) งานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์รู้จักความจริงของชีวิตเพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ มุ่งหวังให้มนุษย์มีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้มีเมตตาเอื้อเฟื้อต่อบุคคลทั่วไป โดยมีแนวคิดพื้นฐานคือการบูชาญ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบูชาญโดยการฆ่าสัตว์มาเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนและการทำลายชีวิต ในพระพุทธศาสนามีการสงเคราะห์ ๒ อย่าง คือ ๑) การสงเคราะห์ด้วยอามิส ๒) การสงเคราะห์ด้วยธรรม ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน การให้ ปิยวาจา การกล่าววาจาเป็นที่รัก อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ และ

สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอ จัดว่าเป็นหลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ หรือเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

๓) ปัญหาในการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า ๑) การดำเนินงานของแต่ละวัด เป็นลักษณะแยกกันทำ ขาดความร่วมมือกันของคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ การดำเนินงานจึงเป็นไปในรูปแบบของความไม่มีเอกภาพ ไม่มีแผนงานที่ชัดเจน ๒) ขาดงบประมาณเฉพาะในการดำเนินการ เนื่องด้วยในปัจจุบัน การดำเนินการด้านสาธารณสงเคราะห์ของแต่ละวัดอาศัยเงินรายรับของวัดจากกองการกุศลต่างๆ ๓) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ ไฟไหม้ น้ำท่วม มีความซ้ำซ้อนกับการทำงานของหน่วยงานราชการ และไม่เกิดความทั่วถึงในทุกพื้นที่ที่ประสบความเดือดร้อน ๔) พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถในการให้คำปรึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่ประชาชน ผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนทุกเพศทุกวัยได้ยังมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ๕) การจัดกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์ประชาชนทางจิตใจในรูปแบบของการฝึกสมาธิ เติมน้ำมัน ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีเพียงเฉพาะบางวัดเท่านั้น

แนวทางการดำเนินการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย ควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน และมีการดำเนินงาน ดังนี้ ๑) จัดตั้งเป็นภาคีความร่วมมือในทุกกระดับ มีการดำเนินการในรูปแบบองค์คณะ มีการกำหนดแผนงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานที่ชัดเจน ๒) ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณสงเคราะห์เป็นการเฉพาะ โดยรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา และแยกประเภทของการจัดทำบัญชีรับ-จ่ายของบัญชีนี้ ออกจากงบประมาณอื่นๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือนร้อนตามโอกาส ๓) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสงเคราะห์ไม่เกิดความซ้ำซ้อน และกระจายสู่ผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

Dissertation Title : A Guideline of Social work of Wat in Southern Provinces of Thailand

Researcher : Mrs. Wanitcha Srichay

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrakru Kosolsassanapundit, Asst. Prof. Dr., Pali III., B.A. (Educational Administration), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Asst. Prof. Dr.Uthai Satiman, Pali VII., B.A. (Economic), M.B.A. (Management), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : October 25, 2018

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study theories of social work in modern sciences, 2) to study theories of social work in Theravada Buddhist texts 3) to study Guideline of Social work of Wat in Southern Provinces of Thailand. This research is qualitative research which bases on field study and interview.

As the result, firstly, Social work refers to providing assistance to people experiencing physical and mental suffering. The starting point is from common sense to provide volunteer assistance. In order to help those who are experiencing problems can help themselves. The basic concept is that of compassion for the person who is suffering from various problems. The use of the arts in the process of social work. Role theory theory Planned Change Theory Psychosocial Theory Theory of duty Theory focuses on social behavior. And the theory of help in case of crisis.

Secondly, the goal of social work in Buddhism is concerning to encourage human beings to realize the meaning of life, to release human beings from suffering, and to enhance loving kindness among them by Sanghavatthu (The Principles of Service).

Finally, social work of Wat in Southern Provinces of Thailand the temple (Wat) should organize cooperation in every level. Vision and mission must be announced in the public clearly. Financial problem must be solved by the accountant in order to manage properly. In order avoid overlapping works, the monks must communicate with the government offices before working.

Guideline of Social work of Wat in Southern Provinces of Thailand. Thailand the temple (Wat) should Sanghavatthu (The Principles of Service). And takes place without cooperation and intra-organization, the integrity and action plan of the process is less effective. Furthermore, the many temples (Wat) lack of budget and financial support. The government office responds for some disasters such as flood, blaze, and so on. These jobs belong to government office, so social welfare is overlapped. A few monks cannot do social welfare. Therefore, the public is in need. Mental service by meditation was provided by some temples (Wat).

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์เรื่อง “แนวทางการดำเนินงานการสังคมนาเคราะหของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” ฉบับนี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านผู้มีพระคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธนาโณ, ป.ธ.๙), ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูโกศลศาสนบัณฑิต,ผศ.ดร. และผศ.ดร. อุทัย สติมัน อาจารย์ที่ปรึกษาดุชฎินิพนธ์ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ข้อคิดเห็นต่างๆ ในการวิจัยตลอดจนแก้ไขทำให้ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและมีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ช่วยเมตตาให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์แกผู้วิจัยด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณพระเถรานุเถระ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ให้ข้อมูลงานวิจัย

ขอขอบพระคุณพระมหาธนูภูมิ โชติธมโม ที่เมตตาคอยประสานความช่วยเหลือในด้านเอกสารและอื่นๆ อีกมากมาย

ขอขอบคุณดร.กฤษมา เมฆะวิภาต กัลยาณมิตรผู้มีเมตตาอย่างยิ่งต่อผู้วิจัยที่คอยให้กำลังใจและประสานงานต่างๆ ให้งานมีความสำเร็จเรียบร้อย

ขอขอบคุณคณาจารย์เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกรูปทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการศึกษาเป็นอย่างดียิ่ง

และท้ายที่สุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ของผู้วิจัย และครอบครัวศรีชายทุกคนที่เป็นกำลังใจในการศึกษาด้วยดียิ่งตลอดมา หากดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใดผู้วิจัยขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย หากดุชฎินิพนธ์นี้จะมีประโยชน์ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพบูชา

นางวณิชชา ศรีชาย

๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉม
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา๑	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ งานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน	๑๖
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ในมิติตะวันตก	๑๖
๒.๒.๑ ความหมายของการสังคมสงเคราะห์	๑๖
๒.๒.๒ ความหมายของงานสังคมสงเคราะห์	๑๗
๒.๒.๓ ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์	๒๑
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก	๒๒
๒.๓ หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก	๒๘
๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์	๓๕
๒.๔.๑ ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)	๓๕
๒.๔.๒ ทฤษฎีแห่งระบบ (System Theory)	๓๖
๒.๔.๓ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (The Planned Change Theory)	๓๗
๒.๔.๔ ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theory)	๓๘
๒.๔.๕ ทฤษฎีการหน้าที่ (Functional theory)	๓๙
๒.๔.๖ ทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤติการณ์ (Crisis Intervention Theory)	๔๐
๒.๕ สรุป	๔๐

บทที่ ๓ แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๒
๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการสงเคราะห์	๔๒
๓.๑.๑ ความหมายของคำว่า “การสงเคราะห์”	๔๒
๓.๑.๒ ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์	๔๔
๓.๑.๓ คุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์	๔๕
๓.๑.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการบำเพ็ญประโยชน์	๔๖
๓.๒ แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๖
๓.๓ ตัวอย่างการสังคมสงเคราะห์ในสมัยพุทธกาล	๕๐
๓.๔ แนวคิดการสังคมสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔	๕๕
๓.๕ สรุป	๖๔
บทที่ ๔ แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย	๖๗
๔.๑ รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๖๗
๔.๒ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ประเทศไทย	๘๔
๔.๒.๑ สภาพงานสังคมสงเคราะห์ของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)	๘๔
๔.๒.๒ การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่	๘๙
๔.๒.๓ การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช	๙๖
๔.๓ แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย	๙๖
๔.๓.๑ หลักทาน	๙๖
๔.๓.๒ หลักปิยวาจา	๙๗
๔.๓.๓ หลักอรรถจริยา	๙๘
๔.๓.๔ หลักสมานัตตตา	๙๘
๔.๔ สรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย	๙๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๘
บรรณานุกรม	๑๑๐
ภาคผนวก	๑๑๗
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	๑๑๘
ภาคผนวก ข จดหมายขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๖

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑๔

๔.๑ แนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัด

๙๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ การวิจัยใช้ชื่อย่อ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.เอก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरิปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรนิบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุหมายเลขย่อภาษาไทย

๒.๑ การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕-๓๓๗ หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๔๐๒ หน้า ๓๓๕ - ๓๓๗

๒.๒ การอ้างอิงพระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระบุชื่อ คัมภีร์ / เล่ม / หน้า เช่น ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๗/๔๕๘ หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระซึ่งเป็นตัวแทนของวัด เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางแห่งความเชื่อถือ การร่วมมือกันเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ ความรู้สึกของประชาชนว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าประชาชนทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษาและนำชาวบ้าน เป็นเครื่องรักษาความเคารพนับถือได้ ปัจจุบัน ๓ อย่าง ที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา ในด้านการให้การศึกษ พระสงฆ์จะทำการอบรม สั่งสอน แนะนำ ผู้อื่นให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี ซึ่งอาจต้องอาศัยความรู้ทางโลกและทางธรรม เป็นการสืบต่อประเพณีในสังคมไทย^๑ ภาระหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยคือพระสงฆ์ทำหน้าที่สงเคราะห์เป็นหลัก งานสงเคราะห์ พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงคือการสงเคราะห์จิตใจเป็นหลัก ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุมีโดยอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของมาบริจาคแบ่งปันกัน แต่เป็นกิจกรรมชั่วคราว ส่วนการสงเคราะห์ทางจิตใจของพระสงฆ์ที่ทำได้คือ ๑) การให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ๒) การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ ด้วยการประพาสตนเป็นตัวอย่าง ตลอดจนสถานที่ของวัดสงฆ์เป็นองค์ประกอบด้านที่ละเอียดจิตใจ ๓) การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ ๔) ในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนา พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่นจะเป็นผู้ชี้ช่องทาง เสนอแนะ ให้ความคิดริเริ่ม ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาแก่ชาวบ้านได้ ๕) การสงเคราะห์บำรุงขวัญ เป็นบทบาทในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นสำหรับประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นสิ่งประโลมจิตใจ

ในด้านการศึกษาพระสงฆ์ได้มีบทบาทนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ผ่านมาสมัยอยุธยา ธนบุรี กระทั่งถึงรัตนโกสินทร์ตามลำดับ จากประวัติศาสตร์ไทยแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระสงฆ์ได้ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ควบคู่กับงานพระพุทธศาสนาโดยตลอด และที่ถือว่ามีความโดดเด่นมากก็คือ งานด้านการศึกษา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาในชุมชน และกุลบุตรเมื่อมีอายุพอที่จะบวช

หรือบรรพชาเข้าเป็นสามเณรหรือพระภิกษุ ก็บวชหรือบรรพชาเข้าไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในวัดโดยมีพระสงฆ์ผู้อาวุโสเป็นผู้ทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือสั่งสอนให้เป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ประเพณีบวชเรียนได้สืบทอดกันมาโดยลำดับจนกระทั่งกลายเป็นเงื่อนไขในการบรรจุคนเข้ารับราชการ

---

^๑ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕-๕๖.

พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันยังมองว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นภาระหน้าที่ที่พระสังฆาธิการหรือพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองจะต้องทำ มี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การศึกษาสงเคราะห์ ๕) การสาธารณูปการ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ ในงานทั้ง ๖ ด้านนี้ งานที่ถือว่าเป็นงานเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ มี ๓ งาน คือ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^๒ สำหรับงานด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นถือว่าเป็นความก้าวหน้ามาก กล่าวคือ มีการจัดตั้งโรงเรียนในวัดใหญ่ ๆ หลายแห่งเพื่อให้กุลบุตรกุลธิดาผู้เป็นลูกหลานในสังคมไทยได้ศึกษาเล่าเรียน เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา (สำหรับพระสงฆ์สามเณร) โรงเรียนการกุศลของวัด (สำหรับบุตรหลานของชาวบ้าน) พระสงฆ์ยังได้ไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้น การสังคมสงเคราะห์นั้นยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้คนและชุมชนอย่างมาก เนื่องด้วยการสังเคราะห์สามารถจัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่มหรือทั้งชุมชนโดยใช้ทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ การนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้เพื่อสนองความต้องการ การสังคมสงเคราะห์ คือ การนำเอาความรู้ ความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม เช่น พฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการทำความเข้าใจในปัญหาความเดือดร้อนของมนุษย์และสังคม และแสวงหาแนวทางในการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้มนุษย์ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคมสามารถช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้ มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น^๓ การสังคมสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักแห่งการสงเคราะห์ไว้ สามารถนำมาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น สังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือการทำให้สังคมรวมกันได้เป็นหนึ่งเดียวทั้งใจและกาย ถ้ามองในแง่นี้ หน้าที่ของเราจึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปหยิบยื่นให้^๔ จะเห็นว่าความหมายของการสังคมสงเคราะห์ เป็นความหมายที่ไม่ค่อยหยุดนิ่ง แต่มีความเห็นว่าการที่นำจะครอบคลุมกระบวนการสังคมสงเคราะห์ได้ทั้งหมด คือ ความหมายที่วิไลวิเศษ ฤกษ์ฤกษ์ และ นันทนีย์ ไซยสุด ได้ให้ไว้ ซึ่งอาจประมวลกรอบของความหมายได้ดังนี้

๑. เป็นการปฏิบัติงานที่ต้องใช้ความรู้ทักษะ และศิลปะของความเป็นวิชาชีพ หรืออาจกล่าวได้ว่า การสังคมสงเคราะห์ เป็นทั้งศาสตร์ ศิลปะและวิชาชีพ

๒. มุ่งในการช่วยเหลือ บุคคล กลุ่ม ชุมชนที่เดือดร้อนหรือมีปัญหา และไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

^๒ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, “พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์: หน้าที่หรือมิใช่?”, ใน วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๔): ๑๑ - ๑๓.

^๓ ทศนีย์ ลักขณาภิชนชัช, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^๔ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), “คืนสู่ความหมายแท้ของสังคมสงเคราะห์”, ใน นิตยสารการประชาสงเคราะห์, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๒): ๖๙ - ๗๓.

๓. โดยนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในการป้องกัน และแก้ไขเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนนั้นด้วยวิธีการของทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์

๔. ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองด้วย

๕. ให้การช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถพึ่งตนเองได้

งานสังคมสงเคราะห์ มีรากเหง้ามาจากแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ในสังคม ที่เรียกว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งผู้ปกครองในสังคมมีความปรารถนาที่จะให้สมาชิกในสังคม ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวและก้าวหน้าอย่างยั่งยืนและมั่นคง ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหลายโดยสรุปแล้วมีอยู่ ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของร่างกายและจิตใจ เช่น ความเจ็บป่วยด้วยโรคชนิดต่าง ๆ ความพิกลพิการทางร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคม การประสบอุบัติเหตุทางร่างกายหรือจิตใจ หรือสภาพของการเปลี่ยนแปลงอันไม่สมดุลของอวัยวะภายใน ประการที่ ๒ ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตเช่น ความขาดแคลนยากไร้อันมีสาเหตุจากการเจ็บป่วย ไม่มีงานทำ ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีทุนประกอบอาชีพ หรือเพราะความด้อยโอกาสของผู้คนในสังคม การประสบสาธารณภัยจนสิ้นเนื้อประดาตัว และประการที่ ๓ ปัญหาเกี่ยวกับความด้อยสติปัญญาขาดเหตุผลทำให้หลงผิดทำตามอารมณ์ตัวเอง เช่น การติดยาเสพติด การขายบริการทางเพศ การประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ เป็นต้น ปัญหาทั้ง ๓ นี้ หากกล่าวให้มีความคล้องจองกันก็จะได้ว่า “ความมีโรคมาก ความยากไร้ และความไม่รู้” ปัญหาสังคมเช่นว่านี้ เกิดขึ้นได้ในทุกสังคมของมนุษย์และส่งผลกระทบเป็นปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกัน และกัน กล่าวคือ เพราะความเจ็บป่วยทำงานไม่ได้ ความยากไร้ก็ตามมา โอกาสจะได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้มีน้อยด้อยสติปัญญาไม่มีเหตุผล ทำตามอารมณ์ขาดความยั้งคิดเห็นผิดเป็นถูกเพราะความยากไร้ขาดแคลน อาหารการกินไม่ได้รับถูกต้องตามหลักอนามัยที่ดี โรคภัยไข้เจ็บก็ตามมา สุขภาพไม่ดี ไม่สามารถศึกษาหาความรู้ได้เต็มที่หรือโอกาสที่จะได้รับการศึกษาหาความรู้มีน้อยหรือไม่มีเลยทำให้เป็นคนโง่เบาปัญญา และเพราะสติปัญญาน้อยทำให้ไม่รู้ช่องทางทำมาหากินชีวิตก็ลำบากขาดแคลนและโรคภัยไข้เจ็บก็ตามมา ปัญหาทั้งปวงแม้จะเกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคลก็ตาม แต่ก็เกิดภายในท่ามกลางของสังคมมนุษย์โดยรวม จึงย่อมจะส่งผลกระทบต่อสังคมรอบข้างมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพของความรุนแรง และอิทธิพลของตัวปัญหานั้น ๆ ดังเช่นปัญหาของโรคระบาดบางชนิด เมื่อเกิดขึ้นกับใครเพียงคนเดียวก่อนก็ตาม ย่อมอาจติดต่อกระจายไปเป็นภัยแก่ผู้คนในสังคม และสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้คนภายในสังคมเป็นวงกว้างออกไปได้ ปัญหาอาชญากรรมบางชนิดที่เกิดจากอารมณ์ของคนเขลาเพียงหนึ่งคนก็อาจสร้างความเสียหายต่อผู้คนในสังคมจำนวนมากได้ ปัญหาความอดอยากขาดแคลนหรือยากไร้ของผู้คนแม้จะไม่มากนัก แต่ก็อาจสร้างความหตุวิตกกังวลแก่เพื่อนร่วมสังคมถึงขนาดเกิดระแวงระวังในทรัพย์สินของตนเกรงจะถูกคุกคามยื้อแย่งเอาด้วยวิธีการต่าง ๆ เหตุเพราะความหิวกระหายของผู้อดอยากแร้นแค้นในสังคมเดียวกัน

ปัจจุบันสภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ระบบข้อมูล ข่าวสาร มีเทคโนโลยีทันสมัย ส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ พัฒนาไปอย่างสุดขีดความสามารถ แต่ในความเจริญได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาเงินกู้ยืมนอกระบบ แห่ลงเล่นอินเทอร์เน็ต มลภาวะเป็นพิษ จากสภาพปัญหาของสังคมไทยดังกล่าว จึงส่งผลให้

สถาบันสงฆ์ไทยซึ่งเป็นผู้มีบทบาท ภาระสำคัญและเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดในสังคมไทยในเวลานี้ โดยให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งด้านจิตใจ และวัตถุ ตลอดจนในด้านต่าง ๆ เพราะกระแสสังคมและความต้องการพ้นจากความทุกข์ยากของคนในสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ล้วนแต่มีต้องการ และตั้งความหวังไว้กับสถาบันสงฆ์ที่จะมาช่วยเหลือเยียวยาสังคมเป็นอย่างมาก หากว่าสถาบันสงฆ์ไทยยังมีรูปแบบการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์แบบเดิมซึ่งมีแต่ตรงกับทชุดเท่านั้น ไม่ได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ประชาชนในทุก ๆ ด้านให้ทันยุคทันสมัยและมีความชัดเจนเป็นรูปธรรมที่จับต้อง และมีประสิทธิภาพจนประชาชนเชื่อถือได้ ผู้วิจัยมีความตระหนักต่อปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะความอ่อนแอและไร้รูปแบบในการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญอันเป็นหัวใจหลักต่อความมั่นคงต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และมีความเห็นว่าสถาบันสงฆ์ไทย ควรมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เหมาะสมดีงามและมีประสิทธิภาพ และสามารถปรากฏผลเป็นรูปธรรมแบบ เข้าถึง เข้าใจ และปฏิบัติได้ทั้งในสภาวะการณ์สังคมไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคตอันเป็นการรองรับแก่สังคมไทยในอนาคตต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ของวัดจากข้อมูลพระไตรปิฎก และอรรถกถา หนังสือ ตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๒.๑ กลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาในครั้งนี้ได้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้แทนที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยประกอบด้วยคณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยอาชีวศึกษาน้ำไหล คณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ และคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๔.๒.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านงานสังคมสงเคราะห์ของวัด

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยจะทำการวิจัยระหว่างเดือนธันวาคม ๒๕๕๙ – ธันวาคม ๒๕๖๐ โดยการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทหน้าที่ในงานสังคมสงเคราะห์ที่มีผลงานโดดเด่นในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โดยกำหนดพื้นที่เจาะจงใน ๓ จังหวัด คือ

จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ สังคมสงเคราะห์ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือ ด้วยการเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ กู้กุล ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลที่อยู่ร่วมกัน ด้วยความสัมพันธ์ภาพไมตรีอันเกิดจากการเห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจกันและกัน เพื่อยืดเหนี่ยวประสานสามัคคีกันไว้ การรวมเข้าด้วยกัน การไม่ทะเลาะวิวาท ความพร้อมเพรียงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมเข้าเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๑.๕.๒ การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ หมายถึง ภาระหน้าที่หลักอันสำคัญของพระสงฆ์ที่ต้องให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งทางด้านจิตใจ และวัตถุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

๑. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัย สี่ ทุน หรือทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือก่อกุลกัน

๓. อตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วม ทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๑.๕.๓ วัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย หมายถึง คณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยเจ้าคณะราษฎร์ วัดในจังหวัดกระบี่ และคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระไพศาล สุทธิจิตโต ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาทุกด้านยังคงอยู่ในระดับมากเกือบทุกด้าน เพราะฉะนั้น แนวทางการบริหารงาน ๖ ด้านนั้น จึงต้องเพิ่มรูปแบบการพัฒนาให้ชัดเจน เพื่อให้มีลำดับขั้นตอนการพัฒนาที่สมบูรณ์แบบตามหลักการบริหารและพัฒนายุคใหม่ ซึ่งสามารถปฏิบัติได้จริงตามหลักคำสอนแนวพุทธ เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ๔ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ การที่เราจะบริหารงาน ทั้ง ๖ ด้าน ให้สำเร็จนั้นต้องพัฒนาทุกด้านพร้อมกัน คือวิชาการ บุคลากร กิจกรรมนักเรียน ธุรการและการเงิน อาคารสถานที่ ความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชน แต่ควรเน้นคือบุคลากร เพราะเมื่อเราพัฒนาบุคลากร บุคลากรจะพัฒนาทุกสิ่งให้เจริญก้าวหน้า ได้อย่างลงตัว^๕

พระมหานงค์ กตปุณโย (หล้าทองอินทร์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสงเคราะห์ไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า การสังคมนาสงเคราะห์ หรือการให้ทานโดยทั่วไป คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์เพื่อสงเคราะห์ผู้ ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกมิตรภาพไมตรี หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาครูหรือตอบแทน คุณ หรือเป็นการบำเพ็ญในบุญเขต พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและมีเหตุผล พระ พุทธองค์ทรงสรรเสริญการเลือกให้ และทรงแสดงสมบัติของทานไว้ ๓ ประการ ได้แก่ เจตนาสมบัติ ถึงพร้อมด้วยเจตนาคือ มีเจตนาดีแต่ก่อนจะให้ มีเจตนาดีขณะให้ มีเจตนาดีภายหลังให้ วัตถุประสงค์ ถึง พร้อมด้วยวัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ที่ควรให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ปฏิภาณสมบัติ ถึงพร้อมด้วยปฏิภาณคือผู้รับซึ่งเป็นผู้ควรให้ และตรัสสอนให้ทำทานเป็นบุญคือให้เป็นความดีเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภะ มัจฉะริยะ ให้ทำทานเป็นกุศลคือให้เป็นกิจของคนฉลาด ตรัสสอนให้ทำทานเป็นสัปปุริสทาน ได้แก่ ทานของคนดีคนฉลาด เช่นให้ถูกกาลสมัยเหมาะแก่ความต้องการของผู้รับ ไม่ทำให้ ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน อนึ่ง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาหรือความขาดแคลนที่มีอยู่ พระพุทธองค์จึงประทานถึงวิธีแก้ไข ๒ ประการด้วยกัน คือ ๑) อามิสทาน การแก้ปัญหาทางกายด้วยการให้วัตถุ สิ่งของเครื่องกิน ของใช้ อาหารเครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือประกอบอาชีพ ทุนในการดำเนินการเพื่อเติมเต็มในส่วนที่เป็นทุกข์หรือสิ่งที่ขาดแคลนทางกายภาพความยากจนขั้นแค้นก็ตี การประสพภัยพิบัติต่าง ๆ ก็ดี ความขาดแคลนเครื่องกินของใช้ก็ได้ ความป่วยไข้ที่ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกวิธีก็ดี นับได้ ว่าเป็นทุกข์ทางกายที่ควรได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือฟื้นฟูให้อยู่

^๕ พระไพศาล สุทธิจิตโต (โนทายะ), “การบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ในสภาพที่เหมาะสม ๒) ธรรม ทาน การแก้ปัญหาหรือความขัดข้องทางใจด้วยการให้ธรรมคือการให้คำแนะนำ สั่งสอน ให้ข้อคิด ให้กำลังใจ อันเป็นการชี้แนะในหนทางที่ถูกต้อง ช่วยบอกช่วยแนะนำอันเป็นการปรับระบบความคิดหรือ กระบวนทรรศน์ ให้เป็นไปในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม ซึ่งในบางครั้ง บุคคลย่อมไม่อาจที่จะ กำหนดได้ว่า ความเหมาะสม ความถูกต้องอยู่ ณ จุดใด ด้วยเหตุที่ขาด ปัญญาไตร่ตรอง ขาด ประสบการณ์ในการทำงาน หรือมีตัวเลือกหลากหลายจนยากที่จะกำหนดได้ ทำให้ขาดความมั่นใจใน

การตัดสินใจปัญหา ในสถานการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นตัวช่วยในการให้ข้อมูลให้ความ คิดเห็นอันเป็นข้ออรุณข้อธรรมเพื่อประกอบในการตัดสินใจหรือในขณะที่จิตใจงุ่นงวย เตื่อร้อน เกิด ทุกข์ทางใจ ธรรมทานนี้จะช่วยคลายทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้ ทำให้จิตใจได้รับความ ปลอดภัย เป็นสุข นอกจากนี้ ธรรมทานยังเป็นเครื่องแก้กิเลสทางใจ แก่ความประพฤติชั่วร้าย เสียหาย ทำจิตใจที่หิว กระจายด้วยความโลภ ตัณหา อุบาทาน ให้รู้จักอิ่มให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรม อย่างเดียวเท่านั้น เป็น เครื่องแก้กิเลสและทุจริตได้^๖

พระใบฎีกามานะ สุเมธโส ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการด้านการศึกษา สงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า เนื่องจากพระสังฆาธิการทุก ตำแหน่งมีภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือ บุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน ซึ่งถือเป็น ๑ ในรฐานะหน้าที่ของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ซึ่งบางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายอาณัติมาตรา แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^๗

ทิพวรรณ แสนมงคล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ในด้าน สภาพแวดล้อม โดยรวมพบว่า มีความเหมาะสมมาก โรงเรียนได้กำหนดหลักการของโครงการ เหตุผล สอดคล้องกับนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการและของโรงเรียน รวมทั้งนำหลักไตรสิกขาเป็น ฐานในการกำหนดหลักการ ในด้านวัตถุประสงค์ มีความชัดเจนเหมาะสมมาก โดยเฉพาะช่วยปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน พัฒนานักเรียนให้มีวินัยในตนเองและมีความสามัคคีในหมู่คณะ รวมถึงผู้บริหารได้เห็นความสำคัญและได้ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในหลักการ วัตถุประสงค์ และ นโยบายของโครงการให้แก่ คณะครู อาจารย์ อยู่ในระดับมาก ส่วนการกำหนดหลักการและเหตุผล

^๖ พระมหาอนงค์ กตปุญโญ (หล้าทองอินทร์), “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับ ปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^๗ พระใบฎีกามานะ สุเมธโส (มากมูล), “การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆา ธิการ จังหวัดเพชรบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

ของโครงการการประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์แก่บุคลากรและครู อาจารย์ รวมทั้งให้การสนับสนุน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนโครงการมีความเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนอยู่ในระดับน้อย^๘

ธรรมนาท คำไทย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินการศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จิตอารีในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จังหวัดลำปาง” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ โรงเรียนได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องในกิจกรรมการร่วมพิจารณาปรับนักเรียนในเขตบริการของโรงเรียน การพิจารณาให้ความเห็นชอบการใช้แผนปฏิบัติการประจำปีของคณะกรรมการสถานศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ส่วนกิจกรรมที่โรงเรียนปฏิบัติแล้วแต่ยังไม่ถูกต้องคือ การสำรวจความต้องการจากผู้ปกครอง ชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน กิจกรรมที่โรงเรียนอยู่ในระหว่างปฏิบัติคือการนำวิธีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงมาใช้ในวิชาที่สอน และการนำผลการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการเรียนรู้ของนักเรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษาที่นักเรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ อย่างสนุกเพลิดเพลิน รวมทั้งการกระตุ้นและสร้างกำลังใจให้ผู้เรียนเกิดความก้าวหน้าสูงสุด กิจกรรมที่โรงเรียนยังไม่ได้ปฏิบัติคือ การจัดทำโครงการพัฒนาครูแกนนำเป็นครูต้นแบบและครูแห่งชาติ รวมทั้งการสนับสนุนให้คณะครูในโรงเรียนได้รับแต่งตั้งเป็นครูแกนนำครบร้อยละ ๑๐ ของครูทั้งโรงเรียน^๙

นันทนญา ภรภัทรังสีกร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณี การให้บริการของสภาสังคมสงเคราะห์ แห่งประเทศไทย” จากผลการวิจัย พบว่า มีตัวแปรอิสระ จำนวน ๔ ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับระดับประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ประชาชน คือ ตัวแปรด้านการจัดองค์กร ด้านความชัดเจนของแผนงานและโครงการ ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารงานบุคคล และมีตัวแปรอิสระจำนวน ๓ ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับระดับประสิทธิผลในความพึงพอใจการให้บริการ ประชาชน คือตัวแปรด้านปัจจัยนำเข้า ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความคุ้มค่า^{๑๐}

ปราโมทย์ จุงสกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของพระภิกษุต่อบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลสงฆ์” จากผลการวิจัยพบว่า งานที่พระภิกษุสงฆ์มีความคาดหวังน้อยที่สุดคือ งานครอบครัวบำบัด ซึ่งจากการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลสงฆ์พบปัญหา

^๘ ทิพวรรณ แสนมงคล, “การประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

^๙ ธรรมนาท คำไทย, “การดำเนินการศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จิตอารีในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จังหวัดลำปาง”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖).

^{๑๐} นันทนญา ภรภัทรังสีกร, “ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการสังคมสงเคราะห์ศึกษาเฉพาะกรณี การให้บริการของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙๐.

ผู้ป่วยถูกทอดทิ้งเป็นจำนวนมาก มีสาเหตุจากปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัว ดังนั้น การให้ความรู้ในเรื่องความสำคัญของงานครอบครัวบำบัดจะทำให้พระภิกษุสงฆ์มีความเข้าใจและความคาดหวังต่องานครอบครัวบำบัดมากขึ้น^{๑๑}

หทัย ไทยานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การให้คำปรึกษาในงานสังคมสงเคราะห์ศึกษา เฉพาะกรณี ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว” จากผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สำหรับผู้ติดยาเสพติดของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้มีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ กลุ่มชน (Social Group Work) เป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มเป็นตัวขับเคลื่อน ๒) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work) เป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้เข้ารับบริการฟื้นฟูใหม่ในเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่แนวทางขั้นตอนต่อไปของการฟื้นฟู^{๑๒}

ดำรงศักดิ์ จันททัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ” จากผลการวิจัยพบว่า ระบบการให้บริการในงานสังคมสงเคราะห์ภาครัฐยังคงดำเนินไปในแนวทางของอุดมการณ์และความเป็นวิชาชีพท่ามกลางกระแสหรืออิทธิพลของระบบตลาดและการแข่งขันเสรีที่มีผลกระทบต่อความคาดหวังของผู้ใช้บริการขณะเดียวกันยังคงมีปัญหาค้างอยู่ในระบบราชการที่กระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้บริการ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ใช้บริการ ปัญหาที่เป็นรูปธรรมในเชิงการจัดการ ได้แก่ ปัญหาการบริหารงานบุคคล ปัญหาการขาดฐานข้อมูลของผู้ใช้บริการและการจัดการระบบสารสนเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนหรือคัดเลือกผู้ใช้บริการตลอดจนการนำส่งการบริการที่ตรงตามความต้องการ เป็นต้น^{๑๓}

พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โขสวโร (คงสอน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการสงเคราะห์ทางจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ในด้านจิตใจ ของคนในสังคม และชุมชน ทำให้สังคมและชุมชน มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมของชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งในทางปฏิบัติพระสงฆ์สามารถกระทำได้คือ การแสดงธรรมโปรดประชาชนภายในวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, การจัดให้มีกิจกรรม เช่น ทำบุญประจำหมู่บ้านเพื่อเสริมมงคลแก่ชุมชน, การจัดศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติธรรมแก่บุคคลทั่วไป, การให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในการส่งพระ

^{๑๑} ปราโมทย์ จุงสกุล, “ความคาดหวังของพระภิกษุต่อบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลสงฆ์”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^{๑๒} หทัย ไทยานนท์, “การให้คำปรึกษาในงานสังคมสงเคราะห์: ศึกษาเฉพาะกรณี ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑).

^{๑๓} ดำรงศักดิ์ จันททัย, “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*, (คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

ไปช่วยสอนศีลธรรม, การจัดกิจกรรมฟื้นฟูจิตใจของผู้ติดยาเสพติด, การให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาครอบครัวและปัญหาชีวิต โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, การจัดให้มีค่ายพุทธบุตร เพื่ออบรมจิตใจแก่เยาวชน กับจัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน, และการนิมนต์/เชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิมาอภิปรายธรรมภายในวัดเป็นครั้งคราว

วินัย เก่งสุวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียน กลุ่มที่ ๑๐” จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากเป็นอันดับหนึ่ง คือเป็นผู้ให้ความรู้ รองลงมาคือเป็นผู้ให้คำปรึกษา และอันดับสุดท้าย คือเป็นผู้แสวงหาทรัพยากรใน ๑๐ บริการ ยกเว้นนั้นบทบาทและพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากเป็นอันดับหนึ่งในบริการด้านกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ บริการด้านที่พักอาศัย และอันดับสุดท้าย บริการด้านสุขภาพอนามัย

ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียน รองลงมาคือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และน้อยที่สุดคือ การทำวิจัยเพื่อประเมินความต้องการของชุมชน

ผู้บริหารโรงเรียนกับครู มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในบทบาท การเป็นผู้บริหาร/วางแผน ผู้ประสาน/สื่อกลาง ผู้ให้บริการตรง ผู้ประชาสัมพันธ์ และบทบาทเป็นผู้แสวงหาแหล่งทรัพยากร และเป็นการให้บริการด้านสุขภาพจิต ทุนการศึกษา ที่พักอาศัย โภชนาการ อนุรักษ์บริหาร และด้านกิจกรรมทางศาสนา

ครู (พระภิกษุหัตถ์) มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ คือ บทบาทเป็นผู้ให้คำปรึกษา และในบริการด้านการสอนเสริม

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ควร มีบุคลากรจัดสวัสดิการการศึกษาที่มีคุณภาพยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต และพระสงฆ์ในระดับผู้บริหาร ควรจะให้ความสำคัญในการให้บริการการศึกษาแก่เยาวชน ทั้งผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงบุคคลทั่วไปในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการจะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาของคณะสงฆ์ สนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในด้านการจัดบริหารสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่พระสงฆ์มีหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการเองโดยตรง^{๑๔}

พระมหาวิชัย กิจจสาร (แสงคำภา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกให้ความสำคัญแก่หลักสังคหวัตถุ ๔ กล่าวคือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา ทาน คือ การแบ่งปันสิ่งที่ควรให้ เช่น อาหาร เป็นต้น การให้ความรู้เป็นธรรมทาน และการให้อภัยแก่สัตว์และคนอื่นเป็นอภัยทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพและพูดด้วยเมตตาจิตต่อผู้ฟัง

^{๑๔} วินัย เก่งสุวรรณ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียน กลุ่มที่ ๑๐”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑).

อรรถจริยา เป็นการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าของตนเอง สมานัตตตา เป็นการประพฤติตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนดำรงอยู่เป็นอยู่แล้วปฏิบัติหน้าที่สม่ำเสมอเป็นธรรม ยุติธรรม เสมอต้นเสมอปลาย มีลักษณะสมดุลกักับบุคคลที่ตนเกี่ยวข้องด้วย

วิเคราะห์การสังคมนาเคราะห์ในพระไตรปิฎกได้ความว่า การสังเคราะห์หมายถึงหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ คือ ทาน การให้มั่งคั่งการให้วัตถุสิ่งของเป็นทานและให้ธรรมะเป็นทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น เป็นคำพูดที่ประสานมิตรไมตรีไม่ทำลายน้ำใจ โดยตั้งอยู่ในหลักของการพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพนุ่มนวล เว้นคำเท็จ ส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีกัน อรรถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนและประเทศ เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติด ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับทางราชการ และสมานัตตตา ทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น ไม่นำไหว้หลังหลอก เคยประพฤติเช่นใดก็ควรทำเช่นนั้น เคยร่วมงานทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็คงปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เป็นต้น^{๑๕}

ศิวกร สมบูรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตามหลักสังคหวัตถุธรรมของ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมawangค์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ๑. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมawangค์ส่วนมากเป็นเพศชาย จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖ เพศหญิง จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๒ สถานภาพสมรส จำนวน ๑๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๐ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๓ มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๒ มีวุฒิการศึกษาด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในหลักสูตรอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๔ ๒. ระดับความคิดเห็นในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมawangค์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ตามหลักสังคหวัตถุธรรม ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านมีระดับความคิดเห็นในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.79$) ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.53$) ในด้านการให้ทาน ๓. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตามหลักสังคหวัตถุธรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษา และวุฒิทางการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พบว่า ด้านอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และวุฒิทางการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีความสัมพันธ์กับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ส่วนด้านเพศและรายได้ต่อเดือนไม่มีความสัมพันธ์กับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมawangค์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ๔. ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทา สาธารณภัยตามหลักสังคหวัตถุธรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน สรุปได้คือ อุปสรรค ขาดประสบการณ์ ใช้กริยาวาจาไม่สุภาพ และขาดความ

^{๑๕} พระมหาวิชย กิจจสาโร (แสงคำภา), “การสังคมนาเคราะห์ในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

ตั้งใจ เอาใจใส่ในการบริการไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งควรจัดให้มีการอบรมพัฒนาศักยภาพอยู่เสมอ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติหน้าที่ ๕. ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้มีการ ฝึกทบทวนความรู้ความเข้าใจในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยต่าง ๆ อยู่เสมอ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนทุกคนควรจะมีการพุดจาด้วยวาจาที่สุภาพ มีการฝึกฝนตนอยู่เสมอ วางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน^{๑๖}

พระมหาปุณ สิริโสภโณ/มะสีผา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช พบว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ประสูติจากราชวงศ์โมริยะ เป็นพระราชโอรส ของพระเจ้าพินทุสาร กับพระนางศิริธรรมมา มีพระรูปอัปลักษณ์ นิสัยโหดร้าย มีความเป็นอัจฉริยะ มีกำลังมาก ทรงจบศิลปศาสตร์ จาก เมืองตักศิลา ได้สมญานามว่า “จันฑาโศก” ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเพราะได้สดับพระธรรมเทศนาจาก นิโคธรสามเณร เรื่องอัปมาทธรรม หลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงค้นพบพระสกุปอันเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ ทรงโปรดให้สร้างวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ และจารึกต่าง ๆ ตามวิหารเหล่านั้น ทรงให้การอุปถัมภ์ การสังคายนาครั้งที่ ๓ และส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่าง ๆ เสด็จสวรรคต เมื่อพระชนมายุ ๗๖ พรรษา ทรงได้รับสมัญญานามว่า “พระเจ้าธรรมาโศกมหาราช” หลักการสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมชื่อ สังคหัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ๒. เปยยวัชชะ ๓. อัถถจริยา และ ๔. สมานัตตตา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการสังคมสงเคราะห์ ประกอบด้วย จักรวรรดิธรรม ทศพิทธาธรรม ราชสังคหัตถุ พรหมวิหารธรรม สาราณียธรรม ทิศ รูปแบบและวิธีการของงานสังคมสงเคราะห์ในพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏในคัมภีร์ทีฆนิกาย ในกุกกัณตสูตร ได้กล่าวถึง พระเจ้ามหาวิชัยราช อันแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์สังคมตามแนวทางคำสอนในพระพุทธศาสนาบทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านทาน ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ทำความดีงามและประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ตลอดจนให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงโปรดให้สร้างอารามวิหารไว้เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวน ๘๔,๐๐๐ แห่ง และจารึก บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านเปยยวัชชะ มีการปรารภการทำสังคายนา ครั้งที่ ๓ พระโมคคัลลีสบุตรตีสสะเถระเป็นประธาน ประชุมทำกันที่โอศุกราม พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ และปรารภการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ยังต่างประเทศ บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านอัถถจริยา ความเป็นธรรมราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงนำหลักธรรมวิชัยเป็นนโยบายการปกครองของรัฐ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักเมตตาธรรมต่อทุกคน บทบาทการสังคมสงเคราะห์ด้านสมานัตตตาทรงอุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา ยึดพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ตั้งอยู่ในธรรมจักรพรรดิ

^{๑๖} ศิวกร สมบูรณ์, “การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตามหลักสังคหัตถุธรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมหาหงส์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

ราช ทรงปฏิบัติบูชา “ธรรมบูชา” เป็นแบบอย่าง เลิกการถือมงกุฎโคลงกลางตีนขาว แต่โปรดให้นำหลักธรรมเป็นแนวทางการปฏิบัติแทน^{๑๗}

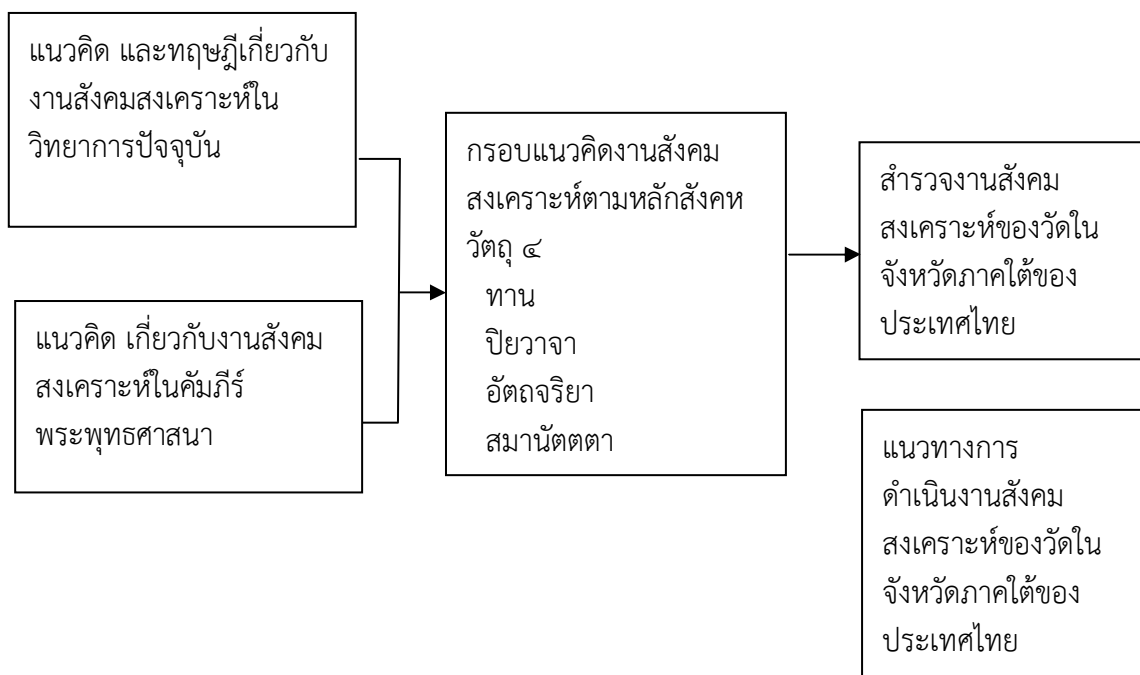
พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แยมชุ่ม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนการทศนวิธิพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจกรรมสำคัญของพระสงฆ์ในการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านหรือคนส่วนมากหรือคนทั่วไป ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสตามมาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้อ ๔ บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์นั้น หลักพุทธธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมและสนับสนุนการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นอย่างมาก การพัฒนารูปแบบการพัฒนาสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนการทศนวิธิพุทธของพระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมสำคัญคือ ไตรสิกขา พรหม-วิหาร ๔ ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม สาราณียธรรม สปัจริยธรรม ฯลฯ โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนาทางสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง ๒ ส่วนคือการสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการพัฒนาตามกระบวนการทศนวิธิพุทธ เพื่อความหลุดพ้นจากหล่มแห่งความทุกข์ ย่อมนาประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่สังคมไทย ๒. ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในปัจจุบันนี้มี ๔ ด้าน คือ ๑) ปัญหาด้านการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) ปัญหาด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ๓) ปัญหาด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และ ๔) ปัญหาด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ๓. งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนการทศนวิธิพุทธของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นั้น เน้นการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติงานออกมาแล้วเป็นสาธารณประโยชน์จริงอย่างเป็นรูปธรรม และที่สำคัญต้องปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมอันเหมาะสมมี หลักไตรสิกขา หลักพรหมวิหารธรรม และหลักสังคหวัตถุธรรม ฯลฯ มาใช้ในการปฏิบัติงานทั้งระบบอย่างเหมาะสมดงาม โดยมีเป้าหมายจุดประสงค์หลักว่าให้คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติดาเนินการเน้นหลักให้คณะสงฆ์ได้ทำงานช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้าน ต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญ การปฏิบัติงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงต้องเน้นหนักไปในทิศทางที่เกี่ยวกับการที่คณะสงฆ์ต้องให้ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายกฎระเบียบของบ้านเมือง เพื่อมุ่งพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกาย วาจา และจิตใจอันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติ โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านคุณภาพชีวิต ด้านการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ด้าน

^{๑๗} พระมหาปุ่น สิริโสภโณ (มะสีมา), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ก็จะส่งผลให้ก่อเกิดความสุข สงบ สว่าง เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๑๘}

ผลจากการทบทวนเอกสารที่และงานวิจัยเกี่ยวข้อง พบว่า หลักการสำคัญในการสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกแบ่งการช่วยเหลือสังคมทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านกายภาพ และด้านสภาวะทางจิตใจ หลักธรรมที่พบมากที่สุดได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วย การให้วัตถุทานช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในด้านกายภาพและการดำรงชีพ การให้ธรรมทานฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจ ปิยวาจาการพูดเพื่อประสานประโยชน์ร่วมกัน อุดมจริยาการประพาสหรือสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกัน และสมานัตตตา การวางระบบงาน ระบบคนงาน ทุน ทรัพย์ากร สิ่งแวดล้อมให้สมดุลกับการกิจที่ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอให้ความความยั่งยืนและเป็นระเบียบต่อตนเองและส่วนงานที่รับผิดชอบอยู่นั้น

จากผลการทบทวนเอกสารสามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

^{๑๘} พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโณ (แยมชุ่ม), “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนการทัศน์วิถึพุทธ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยดำเนินการดังนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ทบทวนแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งแบบตะวันตกและในพระพุทธศาสนาจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดข้อคำถาม

- นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับปรุงข้อคำถามต่าง ๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อหาความตรงของเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อสามารถที่จะจัดแบบสอบถามได้ตรงกับจุดประสงค์ที่ต้องการจะวัด

- นำเครื่องมือไปทดลองใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขด้านเนื้อหา และภาษาที่ใช้ กับกลุ่มทดลอง เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม แล้วดำเนินการตามขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาสภาพทั่วไป และแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยการออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้โดยเจาะจงโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน ๕ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์เพื่อจัดทำแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลจากการศึกษาเพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและในวิทยาการปัจจุบัน

๑.๘.๒ ได้ทราบสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

๑.๘.๓ ได้แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

๑.๘.๔ นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์สำหรับวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นความหมายและความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ แนวคิดและหลักการของงานสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน ดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ในมิติตะวันตก

๒.๒.๑ ความหมายของการสังคมสงเคราะห์

การสงเคราะห์ มีจุดกำเนิดมาจากการที่มนุษย์เรานั้นมีคุณธรรมที่เรียกว่า มนุษยธรรม^๑ คือธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์ อันได้แก่ ศีล ๕ และคุณธรรมคือมีความเมตตา กรุณา เป็นต้น ต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ และตาย อันเป็นผลมาจากหลักคำสอนในทางศาสนา การสังคมสงเคราะห์นั้นเกิดมานานแล้ว ควบคู่ไปกับการเกิดของปัญหาและความต้องการของมนุษย์นั่นเอง ถ้าพิจารณาดูสิ่งใกล้ตัวโดยเฉพาะในสังคมขนาดเล็กที่สุดคือครอบครัวจะพบว่า บิดามารดาจะปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหา เช่นเดียวกับบุตรจะปรึกษาหารือกับบิดามารดาเมื่อมีปัญหา เพื่อนบ้านจะให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อมีปัญหา รวมทั้งคนในชาติจะช่วยเหลือคนในชุมชนเมื่อมีปัญหา เป็นต้น^๒ ปัญหาอาจเกิดกับบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือสังคมก็ได้ และปัญหาก็เกิดจากสาเหตุหลายด้านคือ สุขภาพอนามัย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และอื่น ๆ ปัญหาปัญหาหนึ่งอาจมีสาเหตุจากหลาย ๆ ด้าน ซึ่งสามารถพูดได้ว่า สาเหตุของปัญหาผูกพันกันแบบลูกโซ่ เช่น เด็กหนีโรงเรียน มีสาเหตุจากการไม่มีเงินค่าอาหาร สาเหตุที่ไม่มีเงินค่าอาหารเพราะบิดามารดาไม่ให้ บิดามารดาไม่ให้เงินลูกเพราะไม่มีเงิน บิดามารดาไม่มีเงินเพราะถูกไล่ออกจากงาน เนื่องจากชอบดื่มเหล้า เล่นการพนัน มีหนี้สินมากมาย ที่บิดาชอบดื่มเหล้า เพราะไม่มีความสุขในบ้าน แม่บ้านเจ็บปวด ๆ แอด ๆ ต้องเข้าโรงพยาบาลเสมอ

ประกอบกับบิดามีบุตรหลายคนที่ต้องหาเงินมาให้เรียนหนังสือ บิดาชอบเล่นการพนัน เพราะคิดว่าจะเอาเงินที่ได้จากการพนันมาเลี้ยงครอบครัว พอเล่นการพนันเสียก็ต้องขอยืมเงินเพื่อน ทำให้มีหนี้สินรุงรัง เป็นต้น จากปัญหานี้ จะเห็นว่ามีสาเหตุทั้งปัญหาทางด้านสังคม ด้านสุขภาพ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๓.

^๒ ประภาศน์ อวยชัย, “การสังคมสงเคราะห์”, *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน*, ๑๒ (๒๕๓๗): ๘๑-๑๐๐.

อนามัย ด้านสุขภาพจิต และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหาสังคม^๓ เหล่านี้เป็นปัญหาเกี่ยวข้อกันแบบลูกโซ่ การแก้ไขปัญหาคงจะทำได้ในหลาย ๆ วิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาทางด้านสุขภาพจิต^๔ เพื่อให้ครอบครัวมีความอบอุ่นและน่าอยู่เพื่อความพร้อมที่จะจัดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง ผู้ที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วโดยใช้หลักทางวิชาการ เรียกว่า นักสังคมสงเคราะห์ และผู้ที่รับบริการเรียกว่า ผู้รับบริการ

๒.๒.๒ ความหมายของงานสังคมสงเคราะห์

การสงเคราะห์ หรือ การสังคมสงเคราะห์ มีผู้เชี่ยวชาญและนักการศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์หลายท่าน ได้อธิบายความหมายและแสดงทรรศนะเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ไว้หลายทรรศนะด้วยกัน มีตัวอย่างที่น่าสนใจดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของการสงเคราะห์ว่า สังคมสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้สามารถช่วยตนเองได้^๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๕ ความว่า

การสังคมสงเคราะห์นั้น มีความหมายกว้างขวางมาก กินความถึง การดำเนินการทุกอย่าง ที่จะช่วยเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นชาติ และผู้ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกาย และ จิตใจ ให้ได้มีปัจจัยอันจำเป็นแก่การครองชีพคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับการศึกษาอบรมตามควร ตลอดจน มีความรู้ที่จะนำมาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพื่อความเรียบร้อยและความเป็น ปึกแผ่นของสังคม^๖

และทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในนิตยสารที่ระลึกครบ ๓๖ ปี ของสโมสรไลออนส์แห่งประเทศไทย ฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ความว่า “สังคมใดก็ตาม ถ้ามีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันด้วยความมุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน สังคมนั้นย่อมเต็มไปด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ มีความร่มเย็นเป็นสุข น่าอยู่”^๗

แมรี ริชมอนด์ (Mary Richmond) ได้ให้ความหมายไว้ว่า งานสังคมสงเคราะห์ “เป็นศิลปะแห่งการให้ความช่วยเหลือและเป็นการใช้สามัญสำนึกในสถานการณ์ที่ไม่สามัญ” ต่อมาแมรี

^๓ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑.

^๔ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, **พ่อ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๑๗.

^๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลมหาราช, **ประมวลพระบรมราชาวาทด้านศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๖.

^๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, **คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๘.

ริชมอนด์ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ อีกว่า “เป็นกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล โดยการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกัน และระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม”^๘

ตามความหมายของ แมรี ริชมอนด์ เราจะเห็นอิทธิพลของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) อย่างชัดเจน โดยแมรี ริชมอนด์ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลิกภาพ เพราะเชื่อตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ว่า การที่มนุษย์ประสบปัญหาต่าง ๆ นั้น เนื่องมาจากความบกพร่องของบุคลิกภาพและความบกพร่องของบุคลิกภาพมีผลทำให้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์และสังคม ต้องพลอยได้รับผลกระทบกระเทือนด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องอาศัยขั้นตอนบางอย่างเพื่อปรับบุคลิกภาพและความสัมพันธ์ในตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็คือสังคมที่บุคคลดำเนินชีวิตอยู่นั่นเอง

เบอร์ธา ซี. เรย์โนลด์ส (Bertha C. Reynolds) ได้ให้ความหมายงานสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่ช่วยเหลือคนในการปรับตัวให้สอดคล้องกับครอบครัว กลุ่มและชุมชน”^๙

จากความหมายของ เบอร์ธา ซี. เรย์โนลด์ส (Bertha C. Reynolds) เป็นการเน้นการให้ความช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาในเรื่องบุคลิกภาพ การปรับตนเองให้เข้ากับสังคม ซึ่งมีการแบ่งไว้เป็นสามระดับ คือ ระดับบุคคลหรือครอบครัว กลุ่ม และชุมชนที่อาศัยอยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความเข้าใจทั้งหลายจึงยังคงอยู่ที่การแก้ไขปัญหาล้วนเพียงอย่างเดียว โดยมีได้คำนึงถึงความสำคัญในการป้องกันปัญหาแต่อย่างใด

เฮอริเบิร์ต เอช. สตรูป (Herbert H. Stroup) ได้เน้นถึงวิธีการทำงานที่เป็นศิลปะและวิทยาศาสตร์ โดยให้ความหมายว่า “งานสังคมสงเคราะห์ คือศิลปะของการนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้เพื่อสนองความต้องการ โดยการนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์ของการช่วยเหลือ เพื่อให้คนช่วยตนเองได้”

โซเฟีย ที. บิวทริม (Zofia T. Butrym) ให้คำจำกัดความว่า “งานสังคมสงเคราะห์คือวิชาชีพแห่งการให้ความช่วยเหลือ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การส่งเสริมสวัสดิภาพของมนุษย์ ผ่านการป้องกันและขจัดปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป รวมทั้งเกี่ยวข้องกับปัญหาในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างกว้างขวาง”

โรเบิร์ต ซี. ครูซ (Robert C. Crouch) ให้ความหมายของงานสังคมสงเคราะห์ว่า “เป็นงานที่พยายามให้ความช่วยเหลือผู้ซึ่งไม่สามารถช่วยตนเองในการดำรงชีวิตได้ และเป็นงานที่พยายาม

^๘ กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, **พื้นฐานทฤษฎีสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๙ วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕.

จะทำให้มนุษย์มีอิสระในตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นั่นคือ สามารถช่วยตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น”^{๑๐}

โดนัลด์ บริแลนด์ (Donald Brieland) ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า “การสังคมสงเคราะห์มักจะถูกให้ความหมายว่าเป็นวิชาชีพที่ให้การช่วยเหลือ (helping profession) การที่นักสังคมสงเคราะห์เห็นภาพงานของตนเป็นการให้ความช่วยเหลือ สืบเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากแนวทางการทำงานขององค์การกุศลหลักในสมัยนั้น คือ “COS หรือ Charity Organization Society” ซึ่งใช้การเยี่ยมเยียนผู้ยากจนเดือดร้อนในการทำงาน นักสังคมสงเคราะห์ในขณะนั้นมักจะเรียกกันว่า “friendly visitors” บริแลนด์ วิจารณ์ว่านี่เป็นต้นตอใหญ่ที่ทำให้ภาพลักษณ์ของงานสังคมสงเคราะห์เป็นเรื่องของการให้เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากจน บริแลนด์ มีความเห็นว่าบทบาทหลักของผู้ที่ไปเยี่ยมตามบ้าน เป็นการพยายามแยกแยะว่าผู้ใดสมควรได้รับการช่วยเหลือ โดยการหาข้อมูลมาตัดสินใจในลักษณะของ “means test” ผู้เยี่ยมเยียนไม่ได้ตระหนักในปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนสักเพียงใด นอกจากจะหาทางคัดผู้ที่พิสูจน์ว่าไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือออกไป ผู้ที่ถูกคัดออกส่วนใหญ่ได้แก่ พวกลักขโมยจนเป็นนิสัย ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่เกียจคร้านจนเกินจะแก้ไข พวกติดสุรา พวกสำส่อนทางเพศและโสเภณี ทิศนะการทำงานของนักการกุศลผู้เยี่ยมเยียนเหล่านี้ใช้หลักจริยธรรมของลัทธิพิริแดนในยุคนั้นมาเป็นหลัก โดยถือว่าคนเกียจคร้านการงานเป็นคนไม่ดี ไม่พึงให้ความช่วยเหลือ

นวนานาฏ อมาตยกุล ให้คำจำกัดความว่า “การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง วิชาชีพหนึ่ง วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อช่วยมนุษย์ให้มีชีวิต และความเป็นอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และช่วยสังคมให้มีลักษณะเอื้ออำนวยให้มนุษย์เจริญงอกงาม สามารถเป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม ให้แก่ประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ”^{๑๑}

วันทนี ไซยสุต ได้ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง การจัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่มหรือทั้งชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ หรือที่เรียกว่า นักสังคมสงเคราะห์ จะต้องปฏิบัติงานนี้โดยใช้หลักวิชาชีพ หรือนัยหนึ่ง คือใช้หลักการ วิธีการ และกระบวนการของการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแค่หยิบยื่นสิ่งที่มีปัญหาต้องการก็เป็นอันนับว่าได้ให้บริการสังคมสงเคราะห์แล้ว”^{๑๒}

ศรีทัชทิม พานิชพันธ์ ให้คำนิยามไว้ว่า “สังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดบริการสังคมประเภทต่าง ๆ โดยตรงให้แก่บุคคล กลุ่มและชุมชน ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อนและอื่น ๆ จนไม่สามารถช่วยตนเองได้ในระยะแรก จำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือจากนักสังคมสงเคราะห์ซึ่งมีความรู้ ทักษะดีและประสบการณ์ หรือทักษะในงานสังคมสงเคราะห์เป็นอย่างดี

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๑๑} อ่างใน จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ตอนที่ ๑, (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖.

^{๑๒} วันทนี วาลิกะสิน และคณะ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, หน้า ๓๘.

โดยที่นักสังคมสงเคราะห์จะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ใช้ความสามารถหรือศักยภาพของเขาเอง ช่วยให้เขาสามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสมาชิก ครัวครัวกลุ่มและชุมชน ตลอดจนสังคมได้ด้วยดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงปลอดภัย และเสถียรภาพที่ดี”^{๑๓}

ยุพา วงศ์ไชย เห็นว่า “การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ของการจัดหา บริการเพื่อช่วยส่งเสริมความสามารถของบุคคลให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตน ที่มีอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงชีพอยู่ได้อย่างเป็นสุข”^{๑๔}

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ ให้คำจำกัดความว่า “การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์เป็นศิลป์และเป็นวิชาชีพ ในอันที่จะดำเนินการเพื่อป้องกัน และแก้ไขช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองต่อไป ทั้งนี้โดยการนำเอา ทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการและปัญหาของทั้งเอกชน กลุ่มชนและชุมชน โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยเหลือตนเองได้”^{๑๕}

ทัศนีย์ ลักษณะภิชนชัช กล่าวว่า “การสังคมสงเคราะห์ เป็นการนำความรู้ความเข้าใจใน ศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม เช่น พฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์มาประยุกต์ใช้ ในการทำความเข้าใจกระจ่างชัดในปัญหาความเดือดร้อนของมนุษย์และสังคม ผนวกเข้ากับองค์ ความรู้ในกระบวนการช่วยเหลือมนุษย์และสังคมด้วยระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผสมผสานกับ ทัศนคติ หลักการและวัตถุประสงค์ของการให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้มนุษย์ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคมสามารถช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้ มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ สูงขึ้น”^{๑๖}

นิภา ส.ตุมรสุนทร ให้ความหมายการสังคมสงเคราะห์ว่า คือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้ เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้ดี และสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็น ปกติสุข^{๑๗}

สิงห์หน คำชาว ได้กล่าวว่า งานสังคมสงเคราะห์ คือเป็นงานช่วยเหลือสังคม กลุ่มและ ชุมชนที่มีปัญหาความทุกข์เดือดร้อน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ให้ สามารถบรรเทาทุกข์หรือแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยการแนะนำ หรือ การให้วัสดุสิ่งของตามความ จำเป็น การสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ จำเป็นต้องรู้ถึงปัญหาของผู้รับบริการจึงจะสามารถ

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๔} ยุพา วงศ์ไชย, **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภากาการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖.

^{๑๕} วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**, หน้า ๓๘.

^{๑๖} ทัศนีย์ ลักษณะภิชนชัช, **การสงเคราะห์ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๙.

^{๑๗} นิภา ส.ตุมรสุนทร, **การสงเคราะห์กลุ่มชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

ช่วยเหลือได้ถูกจุด เพราะการสงเคราะห์ พระสงฆ์ได้ให้ความสำคัญ จึงได้มีการช่วยสังคมทั้งทางจิตใจ และทางด้านวัตถุและเงิน^{๑๘}

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ได้ให้ความหมายไว้ใน แผนพัฒนาการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) ว่า การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้สามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้^{๑๙}

๒.๒.๓ ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์

ปรัชญาพื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์ที่เป็นสากลนั้น เป็นความคิดในลักษณะการกุศล (charity) การอุทิศตนเข้าช่วยเหลือผู้เดือดร้อนตามคำสอน^{๒๐} แต่ต่อมา ในยุคที่วิชาการทางสังคม วิทยาและจิตวิทยาได้กำเนิดขึ้นราวทศวรรษที่ ๑๙๓๐ (พ.ศ. ๒๔๗๓) นักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ในสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาแนวคิดในการมองธรรมชาติของมนุษย์ในด้านดี และเน้นการให้ความสำคัญกับศักยภาพ สิทธิ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ในยุคนี้เริ่มมีคำว่า “work with, not work for” เกิดขึ้น ก็คือการทำงานสังคมสงเคราะห์มิใช่ การทำให้ แต่เป็นการทำงานด้วยกัน หรือเป็นการช่วยมนุษย์ในฐานะเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างเท่าเทียมกัน มิใช่ถือว่าเขาต่ำชั้น หรือด้อยคุณค่ากว่าเรา คำกล่าวอีกชุดหนึ่งที่สะท้อนปรัชญาของการสังคมสงเคราะห์คือ “การช่วยเหลือเพื่อช่วยเหลือตนเองได้” คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้ ในบางครั้งมนุษย์อาจประสบปัญหาบางประการ จนไม่อาจแก้ไขได้ด้วยตนเอง แต่การช่วยให้เขาพ้นจากปัญหามีหลายวิธี นักสังคมสงเคราะห์จะเลือกวิธีที่ผู้รับการช่วยเหลือ ไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์ไป บางครั้งปัญหาที่ทำให้คนที่เผชิญปัญหาอยู่เกิดความรู้สึกที่อึดอัด นักสังคมสงเคราะห์ก็จะกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้ใช้บริการเกิดความมั่นใจขึ้น มีกำลังใจที่จะแก้ไขปัญหาได้ ตลอดจนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง นั่นคือ การพึ่งตนเองได้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ทั้งนั้น ตั้งอยู่บนปรัชญาพื้นฐานที่เชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์

ดังนั้น จากปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์อันเกิดจากความรู้สึกสงสารและอยากจะช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในสภาวะต่าง ๆ ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ด้วยแนวคิดและการปฏิบัติการจากวิธีการดังกล่าวจึงสามารถที่จะสรุปสาระและความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อการสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๒. เพื่อการแก้ไขปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยและสาเหตุต่าง ๆ

^{๑๘} อ่างใน พระมหาธรรมจริยา เครื่องทิพย์, “บทบาทของมูลนิธิหลวงพ่อดำกับการสงเคราะห์พัฒนาสังคม”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๒. หน้า ๓๗.

^{๑๙} จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ตอนที่ ๑*, หน้า ๓๘.

^{๒๐} วันทนี วาสิกสิน และคณะ, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*, หน้า ๒๙.

๓. เพื่อการพัฒนาสังคม ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนเพื่อให้ช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก

การสังคมสงเคราะห์ เริ่มต้นจากแนวความคิดหลายประการที่เป็นไปเพื่อให้การช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ จากนั้นจึงพัฒนาแนวคิดไปสู่การสร้างทฤษฎี และการกำหนดหลักการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดที่เป็นปรัชญาพื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์ และทฤษฎีที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ ๆ ของงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งจะมีทฤษฎีที่ใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์อีกส่วนหนึ่ง และหลักการที่เป็นแนวทางสำหรับยึดถือเพื่อปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานสังคมสงเคราะห์ เป็นงานที่มีรากฐานจากความรู้สึกห่วงใยที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเดือดร้อนและช่วยตนเองไม่ได้ หรือเป็นผู้ที่ควรจะได้รับสิ่งที่ดีกว่าที่เขาไม่สามารถจะทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง ปรัชญาพื้นฐานของการสังคมสงเคราะห์ที่เป็นสากลนั้น เป็นความคิดในลักษณะการกุศล การอุทิศตนเข้าช่วยเหลือผู้เดือดร้อนตามคำสอนของศาสนา ต่อมาได้พัฒนาแนวความคิดที่เป็นปรัชญาพื้นฐานนั้นไปสู่แนวคิดในการมองธรรมชาติของมนุษย์ในด้านดี และเน้นการให้ความสำคัญต่อศักยภาพ สิทธิ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์^{๒๑} เป็นการผสมผสานระหว่างค่านิยมเชิงคุณธรรม อย่างน้อย ๒ แนวทาง คือ

๑. ค่านิยมเรื่องความรับผิดชอบ ถือเป็นหน้าที่ (ตามคำสอนทางศาสนา) ที่จะช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากลำบากต่าง ๆ
๒. ทัศนะในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีสิทธิ และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

จากปรัชญาพื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์ดังกล่าว สามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของงานสังคมสงเคราะห์ได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดด้านความเชื่อมั่นในคุณค่า ศักดิ์ศรีและศักยภาพในการฝึกฝนของมนุษย์^{๒๒} แนวความคิดในด้านนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นรากฐานของการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ทุกรูปแบบ ความเชื่อในข้อนี้จะมีอยู่ในตัวนักสังคมสงเคราะห์ มิใช่ในฐานะความรู้ที่บันทึกไว้ในความทรงจำ แต่ในฐานะของ “สำนึกทางวิชาชีพ” และได้รับการหล่อหลอมเข้าไปในบุคลิกภาพของนักสังคมสงเคราะห์ ทำให้การแสดงออก ไม่ว่าจะโดยสัมผัสภาษาพูด การแสดงท่าที สีหน้า

^{๒๑} วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, หน้า ๓๐.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

น้ำเสียง ตลอดจนการวิเคราะห์วินิจฉัยต่าง ๆ เป็นไปโดยพื้นฐานความสำนึกลึก ๆ ตามความเชื่อเช่นนี้ เพราะว่าความเชื่อมั่นในคุณค่า ศักดิ์ศรีและบุรณภาพของมนุษย์นั้นเป็นแนวทางที่จะทำให้มนุษย์เกิดสำนึกที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะคุณค่าและศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมกัน และความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้

๒. แนวคิดด้านความเชื่อมั่นในสิทธิของบุคคล ในการกำหนดวิธีการช่วยเหลือตนเอง เมื่อต้องประสบกับปัญหา ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาที่ถือว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งจะเป็นไปได้มากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางสังคม การช่วยเหลือบุคคลผู้มีปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมขึ้นอยู่กับการเคารพในความเป็นมนุษย์ของบุคคล โดยนักสังคมสงเคราะห์ต้องไม่นำมาตรฐานพฤติกรรมของตนเองมาใช้เป็นหลักในการกำหนดการช่วยเหลือ ไม่แสดงออกโดยการดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม หรือข่มขู่ผู้ใช้บริการหรือผู้มีปัญหา ทั้งโดยความคิด คำพูดและการกระทำ ตรงกันข้ามนักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นเรื่องสำคัญมากที่จะต้องพยายามให้ผู้ใช้บริการหรือผู้มีปัญหาได้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุด

๓. ความเชื่อว่าในสังคมประชาธิปไตย มนุษย์ทุกคนย่อมมีโอกาสเท่าเทียมกันในการใช้บริการทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะต้องปฏิบัติงานโดยพื้นฐานความเชื่อที่ตระหนักในความเสมอภาค โดยปราศจากอคติต่อความแตกต่างในด้านศาสนา เชื้อชาติ ชั้นวรรณะ เผ่าพันธุ์ สถานภาพทางเศรษฐกิจ การศึกษา หรืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น

๔. ความเชื่อว่า มนุษย์ในสังคมย่อมมีหน้าที่ทางสังคมของตน^{๒๓} ผู้ปฏิบัติการในด้านสังคมสงเคราะห์จะไม่มองว่าผู้ที่ประสบปัญหาหรือผู้ใช้บริการเป็นผู้ที่ผิดปกติหรือมีความเลวร้ายติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่จะพิจารณาว่าปัญหานั้นเกิดจากความไม่สามารถทำการหน้าที่ทางสังคมให้สูงกว่าที่ควรจะเป็น ความเชื่อข้อนี้สอดคล้องกับหลักการเคารพในความเป็นมนุษย์และการไม่ดำเนินคดีบุคคล ทั้งนี้เพราะนักสังคมสงเคราะห์จะพิจารณาไปที่การทำหน้าที่ทางสังคม แทนที่จะเป็นคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งคุณลักษณะส่วนบุคคลนี้เป็นสิ่งที่ยากต่อการมีอคติ การนิินทาวาร้ายและการมองข้ามคุณค่า ความสามารถที่แท้จริงของผู้ใช้บริการ แม้นักสังคมสงเคราะห์อาจจะมีการทำงานที่เน้นการวิเคราะห์บุคลิกภาพ แต่ก็เป็นการวิเคราะห์ที่เนื้อหาต่อบุคลิกบนพื้นฐานของการทำหน้าที่ทางสังคมของผู้ใช้บริการ มิใช่การขุดคุ้ยเอาคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการมาพิจารณาอย่างมีอคติ

๕. การสำวรในตนเอง หรือความเข้าใจในตัวตนของนักสังคมสงเคราะห์ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ แนวคิดนี้เป็นหลักที่ช่วยควบคุมให้นักสังคมสงเคราะห์ระมัดระวังตนเอง ที่จะไม่ให้ความรู้สึกส่วนตัว หรืออคติส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันกับการทำงาน นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีความรู้สึกในตนเอง ต้องเข้าใจความรู้สึกของตนเองทั้งในด้านบวกและด้านลบ แนวคิดนี้ทำให้นักสังคมสงเคราะห์ตระหนักว่า ตนเองกำลังทำงานให้ความ

^{๒๓} เขมกะ, *หน้าที่ของคน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

ช่วยเหลือในฐานะเป็นตัวแทนของหน่วยงานที่ให้บริการทางสังคม มิใช่ให้ความช่วยเหลือเป็นการส่วนบุคคล

๖. แนวคิดเรื่องความภาคภูมิใจในตนเอง แนวคิดนี้เป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องคุณค่าของมนุษย์ ความภาคภูมิใจเป็นการยอมรับนับถือคุณค่าของตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง โดยปกติแล้ว ผู้ที่มีความภาคภูมิใจในตนเองจะเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางจิตใจและสังคมที่ดี มีความสามารถในการต้านทานกับปัญหาชีวิต หรือการมีทางเลือกที่เหมาะสมกว่าผู้ที่ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง

แนวคิดข้อนี้จึงเป็นเหมือนกุญแจหรือเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งในการทำงานกับผู้ใช้บริการ นักสังคมสงเคราะห์ต้องตระหนักระวังไม่ตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ที่เป็นการทำลายความภาคภูมิใจในตัวเองของผู้ใช้บริการ ในการที่เมื่อประสบกับปัญหาที่รุนแรงหรือเรื้อรัง ความภาคภูมิใจในตนเองก็มักจะลดลง เป็นเหตุให้เกิดการหาทางออกให้กับชีวิตอย่างไม่เหมาะสม เช่น การใช้ยาเสพติด ก่ออาชญากรรม หรือ อหิวาตกกรรม เป็นต้น ในรายละเอียดนี้ นักสังคมสงเคราะห์ต้องดำเนินการแก้ไข โดยตระหนักถึงการพัฒนาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของเขาให้คงอยู่หรือให้กลับมาโดยเร็ว

๗. แนวคิดเรื่องการนับถือตนเอง หมายถึง การที่บุคคลยอมรับตนเองและเข้าใจในความต้องการของตนเอง เข้าใจจุดเด่นหรือความเข้มแข็งและข้อบกพร่องของตนเอง พร้อมทั้งสามารถประเมินพฤติกรรมของตนเองได้ ยอมรับข้อผิดพลาดที่ตนเองก่อขึ้น แล้วพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การนับถือตนเองนี้เป็นปัจจัยสำคัญของการมีบุคลิกภาพที่มั่นคง และการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้

๘. การตระหนักในตนเอง หมายถึงการเข้าใจถึงความสามารถที่มีแฝงอยู่ในตนเองว่ามีมากน้อยเพียงใด การแสดงความสามารถดังกล่าวออกมาอาจอยู่ในรูปของการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ แนวคิดของการตระหนักในตนเองนี้ มีความสำคัญมากในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ต้องพยายามหาทางช่วยเหลือให้ผู้ใช้บริการตระหนักในความสามารถของเขาเอง และรู้จักดึงความสามารถที่มีอยู่นั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้

๙. บทบาททางสังคม หมายถึงผลรวมของแบบแผนทางวัฒนธรรม อันเกี่ยวข้องกับสภาพ ค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามที่สังคมกำหนดไว้

๑๐. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการปรับตน รูปแบบการปรับตนของบุคคล^{๒๔} หมายถึง แนวทางหรือความพยายามของบุคคลในการแก้ไขปัญหาที่เขาประสบอยู่ ทั้งนี้ เพื่อหาทางสนองความต้องการของตนเอง เพื่อลดหรือบรรเทาความวิตกกังวล และความขัดแย้งภายในจิตใจและเพื่อปกป้องตนเองให้พ้นจากการต้องเผชิญกับความไม่สบายใจ รูปแบบของการปรับตนของบุคคลที่กำลังเผชิญกับความกดดันมีอยู่ ๓ ประการ คือ

^{๒๔} วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, หน้า ๓๓.

๑. การที่บุคคลพยายามปรับตนด้วยวิธีการหนีจากการเผชิญความจริง หรือหนีจากสภาพปัญหา

๒. การพยายามพึ่งพิงผู้อื่น โดยการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่เข้มแข็งกว่า ผู้ซึ่งสามารถให้กำลังใจ ให้ความสนับสนุนให้เขาสามารถเผชิญกับความกดดันต่อสถานการณ์ปัญหา

๓. การปรับตนโดยการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้น การแสดงออกโดยการปรับตนของบุคคล เมื่อเผชิญกับปัญหาและความกดดัน จะเข้าไปในรูปแบบโดยอ้อมขึ้นอยู่กับลักษณะความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของบุคลิกภาพ และประสบการณ์ในชีวิตของเขา นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องเข้าใจถึงรูปแบบการปรับตน เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้ใช้บริการแต่ละราย

๑๑. แนวความคิดเกี่ยวกับอัตตา หรือ ความยึดถือว่าเรา ว่าของเรา^{๒๕} (Ego) อัตตาเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของบุคลิกภาพ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) อธิบายว่า องค์ประกอบของบุคลิกภาพมี ๓ ประการ คือ

๑. Id หมายถึง สิ่งที่บุคคลมีมาโดยกำเนิดตามสัญชาตญาณ

๒. Superego ได้แก่ ศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม และการอบรมสั่งสอนของบิดามารดาและผู้อาวุโส ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ในภายหลัง

๓. Ego ซึ่งหมายถึงการปรับตัวเพื่อให้เกิดสมดุลระหว่าง Id กับ Superego หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นสิ่งสมดุลระหว่างความต้องการภายในตัวบุคคลกับสภาพความเป็นจริงของโลกภายนอก การหน้าที่ของอัตตา ประกอบด้วย การรับรู้ การปรับตัว การแสดงออกมาเป็นการกระทำ การหน้าที่ของอัตตายังได้รับอิทธิพลจากสภาพทางอารมณ์ หรือสิ่งแวดล้อมของบุคคล ถ้าหากอัตตาของบุคคลเข้มแข็งหรือมีพลังจิตที่เข้มแข็ง บุคคลนั้นย่อมสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตได้ จึงเป็นหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในการให้ความช่วยเหลือ และส่งเสริมให้ผู้ประสบปัญหาได้มีพลังจิตที่เข้มแข็ง เพื่อเผชิญและจัดการกับปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งเรียกวิธีการนี้ว่า “Ego Support”

๑๒. แนวความคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ (motivation) ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ แรงจูงใจนี้ หมายถึง แรงจูงใจในการรับความช่วยเหลือ และแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองของผู้ใช้บริการ แรงจูงใจมีอิทธิพลอย่างมากต่อการช่วยเหลือให้ได้ผล ในกรณีที่ผู้ใช้บริการมีแรงจูงใจสูง ย่อมมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง พร้อมทั้งจะช่วยเหลือตนเองและให้ความร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีแรงจูงใจต่ำ มักปฏิเสธหรือไม่ร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์เท่าที่ควร

๑๓. แนวความคิดเกี่ยวกับความลังเลใจ (ambivalence) หรือบางท่านใช้คำว่า สองจิตสองใจ หรือ สองฝักสองฝ่าย เป็นความรู้สึกภายในใจของบุคคลที่มีความขัดแย้งกันเอง คือมีทั้งความรู้สึกในด้านบวกและด้านลบในขณะเดียวกัน เช่น ทั้งรู้สึกยอมรับและปฏิเสธ ความรู้สึกสองจิต

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๓.

สองใจนี้มีผลทำให้ไม่สามารถตัดสินใจในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง อาจนำไปสู่ความวิตกกังวลใจและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

๑๔. แนวคิดเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร (communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารทั้งแบบการใช้คำพูด และแบบไม่ใช้คำพูด โดยแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง แววตา น้ำเสียง และอากัปกริยาต่าง ๆ การติดต่อสื่อสารของบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม อายุ ลำดับขั้นของการพัฒนาการ สติปัญญา และการศึกษาของบุคคล นอกจากนี้ การติดต่อสื่อสารยังบ่งชี้ถึงรูปแบบของการปรับตัว และการใช้กลไกป้องกันตนเองทางจิตอีกด้วย

๑๕. ความเชื่อเรื่องปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการและครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องคำนึงถึง ปัญหาและความต้องการของมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่บุคคล ตามหลักทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการชุดเดียวกัน ได้แก่ ต้องการธรรมชาติ ความต้องการความปลอดภัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ความต้องการความรักและการยอมรับจากผู้อื่น ความต้องการที่จะเห็นคุณค่าของตนเอง และความต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเองและพึ่งตนเองอย่างเต็มที่^{๒๖}

จริงอยู่ มนุษย์ทุกคนมีชุดของความต้องการดังกล่าวนี้ แต่พัฒนาการในแต่ละขั้นตอนของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ความต้องการธรรมชาติ เช่น อาหาร การพักผ่อน การขับถ่าย การมีเพศสัมพันธ์ของแต่ละคนจะแตกต่างกัน บางคนเป็นกังวลมากกับการรับประทานอาหารที่ทำให้อ้วน บางคนรับประทานอาหารง่าย ๆ บางคนก็ต้องพิถีพิถันกับรูปแบบและรสชาติของอาหารเป็นอย่างมาก บางคนง่วงเหงาหาวนอนตลอดเวลา ขณะที่ทำงานหนักได้ทั้งวันโดยใช้เวลานอนเพียงวันละไม่กี่ชั่วโมง บางคนอาจจะรู้สึกสุขกายสบายใจเป็นอย่างมาก หากได้อยู่อาศัยในบ้านหลังใหญ่ ๆ ที่มีข้าทาสบริวาร พรั่งพร้อมไปด้วยทรัพย์สินสมบัติมากมาย บางคนอาจพอใจในบ้านขนาดเล็ก มีเงินใช้จ่ายพอสมควร มีหลักประกันความมั่นคงพอสมควร ขณะที่บางคนอาจจะมีชีวิตที่ติดต่อกับการถือชีวิตอย่างสันโดษ สมถะและปฏิเสธทรัพย์สินสมบัติแทบทั้งหมด จึงจะพบการตอบสนองความต้องการที่นำมาซึ่งความสุขเท่าที่เขาต้องการได้ เช่นเดียวกัน ความหมายของคำว่า การประสบความสำเร็จในชีวิต หรือ การเป็นที่ยอมรับของสังคม สำหรับบางคนอาจถือว่า ตัวเลขของทรัพย์สินมหาศาลจะทำให้เขาเป็นที่ยอมรับ ขณะที่บางคนถือว่า บทบาทหน้าที่ที่เขารับผิดชอบต่อสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้เขารู้สึกภาคภูมิใจในชีวิต นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องตระหนักถึงความแตกต่างในเรื่องปัญหาและความต้องการของมนุษย์ จึงจะสามารถเข้าถึงการทำงานสังคมสงเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๖. แนวคิดเริ่มต้นกระบวนการทำงาน^{๒๗} โดยยึดถือสภาพที่ผู้ใช้บริการเป็นอยู่ในขณะนั้นเป็นสำคัญ (start where they are) นั่นคือ นักสังคมสงเคราะห์ต้องเริ่มต้นจากปัญหาหรือสภาพที่ผู้ใช้บริการและครอบครัวเป็นอยู่ โดยพิจารณาถึงสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะนั้น ความคาดหวังของผู้ใช้บริการ และความมุ่งหมายในการใช้บริการของเขาด้วย นักสังคมสงเคราะห์อาจจะ

^{๒๖} เกียรติวรรณ อมาตยกุล, *สู้ชีวิตด้วยจิตวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๘-๑๙.

^{๒๗} สายจิตร สิงหนะณี, *สังคมสงเคราะห์จุลภาค*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

ต้องรับฟังการระบายอารมณ์ความรู้สึกที่ผิดหวังโศกเศร้ามาก่อน จึงจะเริ่มสัมภาษณ์หาข้อเท็จจริงตามกระบวนการทำงานต่อไป ในบางราย ผู้ใช้บริการอาจต้องการให้ช่วยเหลือในด้านปัจจัยอย่างรีบด่วน ก่อนที่จะให้คำปรึกษาต่อไป เช่น เด็กที่อยู่ในสภาพขาดสารอาหารอย่างรุนแรง ผู้ที่กำลังประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น หลักการข้อนี้ช่วยให้นักสังคมสงเคราะห์สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ใช้บริการได้ โดยสะท้อนให้เห็นความนับถือและให้เกียรติแก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งจะเป็พื้นฐานที่ดีในการให้ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในกระบวนการสังคสมสงเคราะห์อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม การที่นักสังคมสงเคราะห์เริ่มต้นจากสภาพที่ผู้ใช้บริการเป็นอยู่ บางครั้งทำให้ผู้ที่ไม่เข้าใจงานสังคสมสงเคราะห์ อาจเกิดความเข้าใจผิด คิดว่างานสังคสมสงเคราะห์เป็นเพียงการบำบัดความทุกข์ยากด้วยวัตถุสิ่งของ หรือการแจกสิ่งของแก่ผู้ด้อยโอกาส ซึ่งนับเป็นความเข้าใจผิดอย่างมาก และนับเป็นการมองงานสังคสมสงเคราะห์อย่างผิวเผิน โดยแท้ที่จริงแล้ว กระบวนการทำงานสังคสมสงเคราะห์เป็นเรื่องที่ซับซ้อน และมีวิธีการทำงานอย่างหลากหลาย มีเทคนิค มีทักษะและมีทฤษฎีแนวความคิดชี้้นำการปฏิบัติงานอยู่ตลอดกระบวนการ

๑๗. การทำงานสังคสมสงเคราะห์ต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ใช้บริการเป็นหลัก หมายความว่า นักสังคมสงเคราะห์ต้องให้ความสำคัญกับความสามารถในการรับรู้ การคิด การเปลี่ยนแปลงตนเอง การตัดสินใจ และการลงมือกระทำการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วยตนเองของผู้ใช้บริการ

ข้อนี้เป็นเรื่องที่สำคัญซึ่งเพิร์ลแมน (Perlman) นักสังคมสงเคราะห์ต้นแบบของ “ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา” ให้ความสำคัญและเห็นว่าคนที่คนเรารู้สึกหมดความสามารถในการเผชิญกับปัญหานั้นจะเกิดจากการขาดตกบกพร่องของปัจจัยตัวแปรหลัก ๓ ประการ คือ

๑. สมรรถนะ (capacity) หรือ ความสามารถในการจัดการกับปัญหาอย่าง ถูกต้องและเหมาะสม

๒. แรงจูงใจ (motivation) หรือ ความเชื่อมั่นภายในจิตใจเพื่อความมุ่งมั่นใน การที่จะแก้ไขปัญหาด่าง ๆ

๓. โอกาส (opportunity) ซึ่งหมายรวมถึง แนวทาง หรือช่องทางที่จะขจัด ปัญหาให้หมดไป

เพิร์ลแมน ได้ยกเอาความสามารถของผู้ใช้บริการมาอธิบายเป็นตัวแปรหลักตัวหนึ่ง ทำให้มองเห็นว่า ความสามารถของผู้ใช้บริการที่จะแก้ไขปัญหามีลักษณะเป็นตัวแปรที่สัมพันธ์ (relative) กล่าวคือ ผู้ใช้บริการอาจมีความสามารถโดยทั่วไป หรือในสถานการณ์ปกติอยู่ในระดับ เฉลี่ยปกติ หรืออาจจะถือว่าเก่งมากในเรื่องอื่น ๆ เช่น เป็นผู้บริหาร หรือเป็นนักธุรกิจ แต่เมื่อต้อง ประสบปัญหาบางอย่างอาจจะรู้สึกท้อถอย (ขาดแรงจูงใจ) หรือ ไม่ทราบวิธีการที่จะแก้ปัญหา (ขาด โอกาสที่เหมาะสม) ต่อเมื่อนักสังคมสงเคราะห์ได้รับฟังปัญหา และกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมั่นใน ตนเอง (เพิ่มแรงจูงใจ) สนับสนุนให้เข้าถึงหน่วยงานหรือบริการที่ยังไม่ทราบ หรือช่วยชี้แนะทางออกที่ เหมาะสม (ขยายโอกาส) ความสามารถของผู้ใช้บริการก็จะกลับมาและสามารถพัฒนายิ่งขึ้น ถ้าได้ ตระหนักว่าเขาสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ความสามารถของผู้ใช้บริการจึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับแรงจูงใจและโอกาส นักสังคมสงเคราะห์ไม่ควรประเมินความสามารถของผู้ใช้บริการต่ำเกินไป ไม่ควรจรรยาบรรณการสัมภาษณ์พูดคุยหรือรีบร้อนตัดสินใจดำเนินการไปโดยตัวนักสังคมสงเคราะห์เอง เพราะประเมินว่าผู้ใช้บริการคงกระทำการด้วยตนเองไม่ได้ หลักการเรื่องการคำนึงถึงความสามารถของผู้ใช้บริการ เป็นหลักการที่มีลักษณะเป็นความเชื่อ ความสามารถของผู้ใช้บริการจึงไม่อาจชี้วัดด้วยระดับคะแนนผลการเรียน หรือผลทดสอบทางเชาว์ปัญญา แต่ว่าเป็นประเด็นทางความเชื่อที่พิจารณาความสามารถในเชิงสัมพัทธ์บนพื้นฐานของความตระหนักในคุณค่าและศักยภาพของความเป็นมนุษย์

สรุปได้ว่า แนวคิดของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตกเกิดจากองค์ประกอบหลายประการ เช่น เกิดจากความรู้สึกรู้สึกถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยการมองเห็นคุณค่าที่มีในตัวของผู้คนว่าสามารถที่จะส่งเสริมและพัฒนาได้ถ้าหากว่าได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อให้เขาได้มีโอกาสแสดงคุณค่าที่มีอยู่ออกมา เกิดจากแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกันในฐานะแห่งความเสมอภาคด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดสังคมประชาธิปไตยอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเกิดของระบบสังคมที่เรียกว่า “สังคมประชาธิปไตย” และเกิดจากแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานในด้านการดำรงชีพด้วยปัจจัยสี่เหมือนกัน เป็นต้น ดังนั้น จากแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้จึงก่อให้เกิดหลักการของงานสังคมสงเคราะห์อย่างมีรูปแบบในระยะต่อมา

๒.๓ หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก

หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตกนั้น เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาความเดือดร้อนของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ หลักการเหล่านี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อันเป็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนในสังคม หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้^{๒๘}

๑. เพื่อการสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนที่ช่วยตนเองไม่ได้ให้สามารถช่วยตนเองได้ การให้การสงเคราะห์นี้รวมความถึงการบรรเทาและแก้ไขปัญหา การป้องกันและขจัดปัญหา การฟื้นฟู และปรับสภาพของบุคคลครอบครัว กลุ่ม และชุมชน

๒. เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม เป็นการแก้ไขปัญหาสังคมให้ลดน้อยหรือหมดไป ปัญหาสังคมที่สำคัญซึ่งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ระบุไว้มี ๙ ปัญหาด้วยกัน ได้แก่ ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหายาเสพติด ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาการใช้แรงงานเด็กและแรงงานสตรี ปัญหาคนพิการ ปัญหาการขาดแคลนบริการและสวัสดิการในสังคมชนบท ปัญหาครอบครัว ปัญหาศีลธรรมและวัฒนธรรม และปัญหาสุขภาพจิต เป็นต้น

๓. เพื่อการพัฒนาสังคม หมายถึงการพัฒนาคนเพื่อให้ช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าสำหรับประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ถือว่าการสังคมสงเคราะห์มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา

^{๒๘} ประภาศน์ อวยชัย, “การสังคมสงเคราะห์”, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ๑๒ (๒๕๓๗): ๘๔.

สังคม กล่าวคือ การสังคมสงเคราะห์จะช่วยให้ผู้รับบริการสามารถช่วยตนเองได้ เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติในที่สุด

หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตกที่สำคัญนั้นมีอยู่หลายหลักการด้วยกัน แต่ผู้ศึกษาวิจัยจะได้ทำการศึกษาหลักการของงานสังคมสงเคราะห์ที่สำคัญ ๔ หลักการ คือ

๑. หลักการให้ความช่วยเหลือ
๒. หลักการสัมภาษณ์และการให้การปรึกษา
๓. หลักการบทบาทและหน้าที่
๔. หลักการยุติเรื่อง

๑) หลักการให้ความช่วยเหลือ

หลักการให้ความช่วยเหลือของนักสังคมสงเคราะห์ตะวันตก สามารถแยกการให้ความช่วยเหลือในฐานะผู้ให้บริการโดยตรง และในฐานะผู้ให้บริการทางอ้อม^{๒๙} การให้ความช่วยเหลือในฐานะทั้ง ๒ อย่างนั้น มีลักษณะของการให้ความช่วยเหลือที่แตกต่างกันดังนี้

การให้ความช่วยเหลือในฐานะผู้ให้บริการโดยตรง ได้แก่

๑. การให้กำลังใจ การปลอบใจ
๒. การให้คำปรึกษา
๓. การผสมผสานวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
๔. การให้ความช่วยเหลือทั้งระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนเพื่อช่วยผู้รับบริการ
๕. การบำบัดช่วยเหลือในรูปของวัสดุสิ่งของ
๖. การให้การดูแล และการแนะนำ
๗. การประสานงานกับนักวิชาชีพอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้รับบริการ

การให้ความช่วยเหลือในฐานะเป็นผู้ให้บริการทางอ้อม ได้แก่

๑. การเป็นผู้วิจัย
๒. การเป็นผู้บริหาร การวางแผนงาน
๓. การเป็นที่ปรึกษา การกำหนดนโยบาย

จะเห็นได้ว่า หลักการให้ความช่วยเหลือที่นักสังคมสงเคราะห์ทำการให้ความช่วยเหลือนั้น เป็นเป้าหมายอย่างหนึ่งในการตอบสนองความต้องการของบุคคล กลุ่ม และชุมชนที่มีความต้องการรวมทั้งเป็นการวางแผนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับนักสังคมสงเคราะห์^{๓๐} การสงเคราะห์นั้นมิใช่การให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุสิ่งของคือปัจจัยสี่อันได้แก่ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อการดำรงชีพตามสภาพความเป็นอยู่ และการให้ความช่วยเหลือด้วยการให้กำลังใจ การให้คำปรึกษา การดูแลและการแนะนำวิธีการบำบัดแก้ไขปัญหา

^{๒๙} สายจิตร์ สิงหเสนี, สังคมสงเคราะห์จุลภาค, หน้า ๓๔.

^{๓๐} สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

ความเดือดร้อนต่าง ๆ อันเป็นลักษณะของการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของนามธรรมคือปัญญา ความรู้อันจะเป็นการช่วยเหลือแบบยั่งยืน

๒) หลักการบทบาทและหน้าที่ (ของนักสังคมสงเคราะห์)

นักสังคมสงเคราะห์ นับว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทเข้มแข็งในการให้ความช่วยเหลือผู้มี ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคม การให้ความช่วยเหลือของนักสังคมสงเคราะห์ทั้งที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงาน ของรัฐและเอกชน พอจะสรุปได้ตามบทบาทใหญ่ ๆ ได้ ๔ บทบาท^{๓๑} ดังนี้

๑. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้รับบริการ

๒. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อองค์กร

๓. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อวิชาชีพ

๔. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อสังคม

๑. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้รับบริการ ได้แก่

๑) เป็นผู้ประสานงาน (Coordinator) ระหว่างผู้รับบริการกับองค์กรอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้อง

๒) เป็นผู้ให้ความรู้ (Educator) แก่บุคคล ครอบครัว กลุ่มชน ชุมชน และ องค์กรต่าง ๆ

๓) เป็นผู้กระตุ้น (Encouragement) ให้ผู้รับบริการเข้าใจและมองเห็นปัญหา และยอมรับปัญหาของตนและพร้อมที่จะร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาของตน

๔) ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้รับบริการ (Advisor)

๕) รู้จักหาแหล่งทรัพยากร (Resource Seeking) เพื่อนำมาแก้ปัญหาให้แก่ ผู้รับบริการ

๖) รู้จักวิธีการหาทุน (Capital Seeking) เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานสังคม สงเคราะห์

๗) รู้จักใช้หลักการ (Principle) และวิธีการในการให้บริการสังคมสงเคราะห์ เพื่อการแก้ไขปัญหา

๘) รู้จักกระตุ้นส่งเสริม (Motivate) ให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา ความเดือดร้อนเพื่อกำหนดเป็นนโยบายทางสังคม

๙) เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ (Helper)

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์นั้นจะมีอย่างน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับประเภท ของงานที่เกี่ยวข้อง และขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับบริการ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล ครอบครัว กลุ่ม หรือ ชุมชนนั้น ๆ ที่ตนต้องปฏิบัติงานอยู่ด้วย

๒. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อองค์กร ได้แก่

๑) การรู้จักหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่องค์กรรับผิดชอบอยู่

^{๓๑} นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

๒) เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสาร ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และสภาพการณ์ของ
สังคม

๓) หาข้อมูลจากผู้รับบริการกลับมาเพื่อนำมาพิจารณาปรับปรุง พัฒนาองค์การ
ให้เหมาะสมตามความจำเป็นของสังคมปัจจุบัน

๔) ประชาสัมพันธ์บริการทางสังคมสงเคราะห์ขององค์การต่อชุมชนให้เป็นที่
รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

๕) ทำความเข้าใจให้ผู้ร่วมงานทราบถึงหน้าที่และบทบาทของนักสังคม
สงเคราะห์

๖) มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายขององค์การที่เกี่ยวข้องกับการจัด
สวัสดิการให้แก่ผู้รับบริการ

๗) รักษาผลประโยชน์ของหน่วยงาน องค์การ โดยการปฏิบัติหน้าที่ให้มี
ประสิทธิภาพสูง

๘) หาทางให้บุคคลภายนอกเข้าใจและสนับสนุนหน่วยงานของตน

๓. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อวิชาชีพ ได้แก่

๑) การปฏิบัติงานโดยยึดถือจรรยาบรรณและค่านิยมทางสังคมสงเคราะห์เป็น
หลัก

๒) รับผิดชอบในการฝึกงานทางสังคมสงเคราะห์ให้แก่อาสาสมัครผู้ช่วยงาน
สังคมสงเคราะห์ อีกทั้งนักศึกษาสังคมสงเคราะห์

๓) พิสูจน์ความสามารถในการใช้ทักษะทางสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในการ
ดำเนินการกับปัญหา

๔) ให้ความร่วมมือกับสมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยและสมาคม
วิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

๕) มุ่งแสวงหาแนวทางในการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพสังคม
สงเคราะห์ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

๖) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมเนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นักสังคม
สงเคราะห์จะต้องก้าวทันไปกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ๆ

๔. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อสังคม ได้แก่

๑) การสอดส่องดูแลบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน ที่มีปัญหาและดำเนินการให้
ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม

๒) รวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและสาเหตุของ
ปัญหาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ

๓) เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง เช่น เปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมทาง
สังคมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งเป็นผู้ป้องกันปัญหาต่าง ๆ
อีกด้วย

โดยสรุป บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ควรจะต้องมีหลายบทบาทผสมผสานกัน เพื่อการปฏิบัติงานให้สำเร็จเรียบร้อยและเพื่อให้ผู้รับบริการได้รับประโยชน์มากที่สุด บทบาทต่าง ๆ นั้นมีดังนี้

๑. บทบาทเป็นผู้ลงมือกระทำ (Doer/Implementation)
๒. บทบาทในฐานะผู้ช่วยเหลือ (Enable)
๓. บทบาทในฐานะผู้สอนและผู้ชี้แนะ (Guide/Teacher/Educator)
๔. บทบาทในฐานะเป็นทรัพยากรบุคคล (Resource Person)
๕. บทบาทในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert/Specialist)
๖. บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน (Coordinator)
๗. บทบาทในฐานะที่ปรึกษา (Supervisor)
๘. บทบาทในฐานะผู้บริหาร (Administrator)
๙. บทบาทในฐานะผู้วางแผน (Planner)
๑๐. บทบาทในฐานะผู้เร่งให้เกิดการดำเนินการเร็วขึ้น (Catalyst)
๑๑. บทบาทในฐานะเป็นตัวกลาง (Broker)
๑๒. บทบาทในฐานะเป็นสื่อกลาง (Mediator)
๑๓. บทบาทในฐานะนักวิจัย (Researcher)
๑๔. บทบาทในฐานะผู้บำบัดรักษา (Therapist)
๑๕. บทบาทในฐานะเป็นปากเป็นเสียง (Advocator)
๑๖. บทบาทในฐานะเป็นผู้เปลี่ยนแปลง (Change Agent)
๑๗. บทบาทในฐานะผู้กระทำ (Activists)
๑๘. บทบาทในฐานะผู้ทำสังคมให้ดีขึ้น (Reformer)

หน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์

เนื่องจากนักสังคมสงเคราะห์มีหน้าที่ให้การสงเคราะห์แก่ผู้รับบริการแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาสังคม ฉะนั้น จึงมีวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุถึงปรัชญาที่ว่า ช่วยให้เราสามารถช่วยตนเองได้ด้วยวิธีทำงานกับเขา มิใช่ทำงานเพื่อเขาเพื่อที่เขาจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติได้ วิธีการดังกล่าวมีดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑. การทำงานกับบุคคล เรียกว่า การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย หรือการทำงานระดับบุคคล เป็นการทำงานกับผู้มีปัญหาเป็นรายบุคคลปัญหาดังกล่าวอาจจะเป็นปัญหาทางครอบครัวปัญหาทางการเงิน ปัญหาด้านสุขภาพและอื่น ๆ ทั้งนี้ โดยการที่นักสังคมสงเคราะห์พยายามดึงความสามารถของผู้รับบริการเป็นหลักสำคัญในการแก้ไขและป้องกันปัญหานั้นๆ

๒. การทำงานกับกลุ่ม เรียกว่า การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน หรือการทำงานระดับกลุ่มเป็นวิธีการและกระบวนการที่นักสังคมสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือสมาชิกกลุ่ม ในสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ แต่ละคน ให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น มีประสบการณ์ในการพัฒนาที่ดี โดย

^{๓๒} ประภาศน์ อวยชัย, “การสังคมสงเคราะห์”, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ๑๒ (๒๕๓๗): ๘๔.

นักสังคมสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือสมาชิกแต่ละคนในการพัฒนาบุคลิกลักษณะเพื่อการพัฒนาสังคมโดยใช้ปฏิริยาโต้ตอบภายในกลุ่มเป็นเครื่องมือ

๓. การจัดระเบียบและการพัฒนาชุมชนเรียกว่า การทำงานระดับชุมชน เป็นการ ทำงานกับชุมชนเพื่อการแก้ไขป้องกันปัญหาความเดือดร้อน ซึ่งกระทบกระเทือนถึงสวัสดิภาพและ ความปลอดภัยของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพการศึกษา สุขภาพอนามัยและอื่น ๆ โดยนัก สังคมสงเคราะห์จะใช้วิธีการกระตุ้นให้คนในชุมชนมองเห็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และร่วมมือ ร่วม แรงกันวางแผนและดำเนินการป้องกันและแก้ไข ซึ่งอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน อันได้แก่ คน วัสดุอุปกรณ์ ทุนทรัพย์ แรงงานหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้านักสังคมสงเคราะห์พบว่า ชุมชนขาดบริการหรือมีบริการไม่เพียงพอ นักสังคมสงเคราะห์ก็จะหาทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้คน ในชุมชนนั้นร่วมกันจัดการทรัพยากรภายนอกเข้าไปเพิ่มเติม

๔. การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ คือการที่นักสังคมสงเคราะห์ศึกษาสภาพต่าง ๆ ใน สังคมเพื่อประกอบการพิจารณาการวางนโยบาย แผนงานและโครงการต่าง ๆ อันช่วยบรรเทาหรือ ขจัดปัญหาทางสังคม ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การบริหารองค์การ จะช่วยในการแก้ไขและ ปรับปรุงหรือริเริ่มบริการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

๕. การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ เป็นการบริหารองค์การทางสังคมสงเคราะห์ให้มี ประสิทธิภาพสูง โดยรวมถึงการวางนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาบุคลากรของ องค์การให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์การ นอกจากนี้ยังรวมถึงความสามารถ ในการประสานงานร่วมมือกันทำงานกับนักวิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการปฏิบัติงานในข้อ ๑, ๒ และ ๓ รวมเรียกว่า การสังคมสงเคราะห์ระดับจุลภาค ซึ่งเป็นวิธีการให้บริการโดยตรงกับผู้รับบริการระดับต่าง ๆ ได้แก่ ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และ ชุมชน เป็นการช่วยเหลือบุคคลแต่ละคนในฐานะเป็นปัจเจกชน หรือในฐานะสมาชิกในกลุ่มเล็กๆ

วิธีการปฏิบัติงานในข้อ ๔ และ ๕ รวมเรียกว่า การสังคมสงเคราะห์ระดับมหัพภาค เป็น วิธีการให้บริการทางอ้อม มุ่งการปฏิบัติงานในระดับชุมชน หรือในระดับสังคม เพื่อที่จะก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในระบบสังคม รวมทั้งการยกระดับทรัพยากรในสังคมมาให้แก่บุคคลแต่ละคนภายใน ชุมชนอย่างเพียงพอ ฉะนั้น จะเห็นว่าการปฏิบัติงานแบบนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายนอกของ สมาชิกภายในกลุ่ม

๓) หลักการยุติเรื่อง (การให้การสงเคราะห์)

การยุติเรื่อง (termination) ถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการปฏิบัติงานตามกระบวนการ สังคมสงเคราะห์ ซึ่งถ้าพิจารณาถึงขั้นตอนที่ควรจะมีการยุติเรื่องแล้วจะพบว่า การยุติเรื่องอาจเกิดขึ้น ในขั้นตอนอื่น ๆ ได้อีก นับตั้งแต่ขั้นตอนที่มีการแรกรับ ซึ่งอาจทำให้ทราบได้ว่า การยุติเรื่องน่าจะ เกิดขึ้นได้ แต่ความชัดเจนของการยุติเรื่องจะเกิดขึ้นชัดเจนมากในขั้นตอนต่อ ๆ ไป คือ^{๓๓}

^{๓๓} สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, **ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๙๕.

๑. ก่อนที่ผู้รับบริการจะก้าวเข้ามาสู่การรับบริการตามวงจรของกระบวนการปฏิบัติงาน วิธีทางที่นำมาสู่วงจรของการรับบริการสังคมสงเคราะห์จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการตระหนักในความต้องการของผู้รับบริการแต่ละคน รวมทั้งประสบการณ์และการรับรู้ในแหล่งบริการต่าง ๆ

๒. การวินิจฉัยหรือการแยกแยะปัญหา เน้นขั้นตอนที่นักสังคมสงเคราะห์ได้พิจารณาจากการประเมินข้อมูลและวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ

๓. การวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนของการทำความเข้าใจที่เกี่ยวกับ “คน” “ปัญหา” และ “สถานการณ์” ซึ่งเมื่อนักสังคมสงเคราะห์ได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์หรือกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้รับบริการมีความเข้าใจความเกี่ยวข้องกันระหว่างคน ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๔. การกระทำต่อเนื่องกับการประเมินและการวางแผนต่อไป สืบเนื่องจากการปฏิบัติงานตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องกันไปตั้งแต่เริ่มแรกและต่อเนื่องไปถึงขั้นตอนอื่น ๆ ของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

๕. การดำเนินการตามแผน การยุติเรื่องอาจเกิดขึ้นได้นับตั้งแต่ขั้นแรกรับที่มีผลมาจากการตระหนักในความต้องการของผู้รับบริการ

การยุติการให้ความช่วยเหลือ^{๓๔} คือ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องยุติหรือจบอันนับเป็นบทสุดท้ายหรืออวสานของความช่วยเหลือ จะต้องมีการประเมินอันประกอบด้วยข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ผลการประเมินจากขั้นตอนต่าง ๆ ที่ได้กระทำเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มให้บริการ ฉะนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า อวสานของความช่วยเหลือนั้น ไม่ใช่จะต้องปรากฏขึ้นเมื่อถึงจุดจบหรือเป็นวาระสุดท้ายในการปฏิบัติงาน แต่จะเป็นสิ่งที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องตระหนักและเตรียมการไว้ตั้งแต่เริ่มกำหนดแนวทางดำเนินการหรือให้บริการแต่ละเรื่อง

สำหรับนักสังคมสงเคราะห์ ทักษะในการยุติการให้บริการหรือหยุดสัมพันธ์ภาพที่มีต่อผู้รับบริการมีความจำเป็นและสำคัญเท่ากับทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพ และเริ่มปฏิบัติงานร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติงานเพราะถ้าไม่ทราบหรือไม่เข้าใจ ไม่รู้จักว่า “จุดเริ่มต้น” อยู่ที่ไหนก็ยากที่จะเข้าใจและไปถึง “จุดจบ” ได้

ปฏิกริยาหรือความรู้สึกต่าง ๆ ที่จะเกิดแก่กลุ่มผู้รับบริการ เมื่อจะถึงการอวสานของกิจกรรมนั้น การ์แลนด์ โจนส์ และ โคลอดนีย์ (Garland Jones and Kolodny) ได้รวบรวมดังนี้ คือ

๑. ปฏิเสธ ไม่ยอมรับสภาพการณั้่น โดยสมาชิกกลุ่มจะ “ลี้ม” ไปว่า นักสังคมสงเคราะห์ได้เคยบอกแล้วว่ากิจกรรมหรือเวลาที่จะร่วมกันสำหรับกลุ่มนี้จะต้องยุติตามวาระ บรรดาสมาชิกจะแสดงความแปลกใจและถามว่า เมื่อไหร่จะเริ่มใหม่อีก

๒. ท้อถอย สัมพันธ์ภาพสมาชิกในกลุ่มเริ่มรวนเร เกิดการโต้แย้ง (หลังจากที่ได้สงบไปแล้วจากการที่นักสังคมสงเคราะห์เข้ามาดำเนินการ) โกรธเคืองกัน ต้องการให้นักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือไกล่เกลี่ย ไม่พอใจที่จะไม่มีนักสังคมสงเคราะห์ในกลุ่ม

^{๓๔} สายจิตร สิงหนะณี, สังคมสงเคราะห์จุลภาค, หน้า ๕๘.

๓. ขอร้องวิงวอนให้อยู่ต่อ และสร้างปัญหาต่าง ๆ เพราะคาดว่าจะทำให้นักสังคมสงเคราะห์ต้องอยู่เพื่อแก้ไขปัญหาพฤติกรรมดังกล่าวต่อไป

๔. ต้องการให้มีกิจกรรมซ้ำอีกคือ ขอร้องให้จัดกิจกรรมดังที่เคยซ้ำอีกเป็นการยึดเหนี่ยวนักสังคมสงเคราะห์ไว้

๕. ให้มีการประเมินผล ซึ่งทำให้ต้องย้อนไปปฏิบัติการดังที่เคยมาแล้ว

๖. แสดงความหวาดหวั่น บางคนจะแสดงท่าที่ไม่สนใจ กล่าวหาหรือต่อว่าหน่วยงานหรือนักสังคมสงเคราะห์ว่าไม่ได้สนใจหรืออาทรในตัวเขา หรือบางคนก็ทำเป็นไม่สนใจและไปร่วมในกิจกรรมกับกลุ่มอื่นเสียเลย

สรุปว่า หลักการยุติเรื่อง เป็นหลักการที่สิ้นสุดกระบวนการของงานสังคมสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการดำเนินงานขั้นสุดท้ายในงานสังคมสงเคราะห์ และงานสังคมสงเคราะห์ก็จะต้องมีหลักการของการยุติเรื่องอันถือว่าเป็นการสรุปผลงานที่ทำ การยุติเรื่องจะต้องมีการสิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้รับบริการว่าจะต้องมีการยอมรับความจริงและยอมรับปัญหา ตลอดจนยอมรับในวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงที่สมดุลที่เกิดจากการให้ความช่วยเหลือ และการประเมินผลการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้รับบริการ เช่นทำให้ผู้รับบริการเข้าใจในการเผชิญกับปัญหาในอนาคต และความสามารถในวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองต่อไป

๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์

ทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์นั้นมีมากมาย ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์หลายท่าน โดยนักสังคมสงเคราะห์เหล่านั้นได้สร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์รุ่นหลัง ในวิทยานิพนธ์นี้จะขอยกทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีแห่งระบบ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ทฤษฎีจิตสังคม ทฤษฎีการหน้าที่ ทฤษฎีเน้นพฤติกรรมทางสังคม ทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤติการณ์ เป็นต้น ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป ดังนี้

๒.๔.๑ ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาท^{๓๕} เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา คำว่า บทบาท หมายถึง สิทธิ หน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง ตัวอย่างของบทบาท ได้แก่ บทบาทการเป็นบิดา หน้าที่ตามบทบาทก็จะได้แก่ การเลี้ยงดูเอาใจใส่ในบุตรและภรรยา เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร บุคคลคนหนึ่งอาจจะสวมบทบาทหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น เป็นพ่อ เป็นครู เป็นสามี เป็นประธานสมาคม ฯลฯ โดยทั่วไป บทบาทเป็นความคาดหวังจากสังคมให้ต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องไปตามบทบาทนั้น ๆ บทบาทอาจจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

^{๓๕} พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

(๑) บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง และ (๒) บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ค่านิยม ทัศนคติ และประสบการณ์ เป็นต้น

ทฤษฎีบทบาทเกี่ยวข้องกับการให้แรงสนับสนุนทางสังคมโดยตรง เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมจะประกอบด้วยบทบาทต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ บุคคลยังเปลี่ยนแปลงบทบาทได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีบทบาท เมื่อปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมประกอบด้วย

๒.๔.๒ ทฤษฎีแห่งระบบ (System Theory)^{๓๖}

ทฤษฎีแห่งระบบนี้มุ่งวิเคราะห์สถานการณ์ของผู้รับบริการว่า มีสาเหตุปัญหาหรือพื้นเพความเป็นมาของเหตุการณ์ในวงชีวิตของผู้รับบริการอย่างไร โดยผู้ที่ร่วมในการวิเคราะห์และร่วมกระบวนการช่วยเหลือคือ ระบบผู้ให้บริการ หรือนักสังคมสงเคราะห์จะต้องสามารถเข้าถึงระบบแห่งปัญหาของผู้รับบริการพร้อมกับผู้รับบริการ นอกจากนั้นยังมีระบบดำเนินการ ซึ่งเป็นที่รวมของทรัพยากร บุคลากร หน่วยงาน องค์กร เป็นต้น ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้รับบริการ และเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบผู้รับบริการอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น และไม่ว่าจะจะเป็นระบบผู้รับบริการ ระบบผู้ให้บริการ ระบบแห่งปัญหา หรือระบบดำเนินการ ต่างก็อยู่ในระบบสภาวะแวดล้อมเดียวกันหรือละแวกใกล้กัน ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานช่วยเหลือได้ผลดี ให้ประโยชน์ทั้งแก่ผู้รับบริการและแก่ครอบครัวของเขา

ภายใต้ทฤษฎีแห่งระบบ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเข้าใจว่าภายใต้ระบบย่อย เช่น ระบบผู้รับบริการ ยังมีระบบย่อย ๆ อยู่อีก กล่าวคือ ระบบผู้รับบริการ ก็ยังมีสมาชิกอยู่ภายใต้ระบบนี้ ซึ่งมีโครงสร้างของแต่ละบุคคลรวมทั้งความเกี่ยวข้องกันด้านสัมพันธภาพต่อกัน ทำให้ระบบใหญ่รวมทั้งระบบย่อยมีความกว้างใหญ่ บางทีอาจเรียกทฤษฎีแห่งระบบว่าทฤษฎีแห่งระบบทางสังคม (Social System Theory) ที่มีหลายระบบย่อยดังกล่าวแล้ว และบางครั้งระบบผู้รับบริการ (Client System) อาจเรียกว่าระบบกลุ่มผู้รับบริการ (Multi person System) การที่เรียกว่า ทฤษฎีแห่งระบบทางสังคมนั้นก็เพราะว่ามีปัจจัยในเรื่องโครงสร้าง (Structural) การปฏิบัติหน้าที่ (functional) และการพัฒนา (developmental) อยู่ภายในระบบทั้งระบบใหญ่และระบบย่อย

ทฤษฎีแห่งระบบ ให้ความสำคัญกับทุกระบบย่อย แต่ระบบย่อยที่สำคัญที่สุด คือ ระบบผู้รับบริการ ส่วนระบบผู้ให้บริการหรือในที่นี้คือ นักสังคมสงเคราะห์ จัดได้ว่าเป็นระบบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการของทฤษฎีแห่งระบบ โดยเฉพาะกับผู้รับบริการ และนักสังคมสงเคราะห์จะต้องยึดถือในหลักการ แนวคิด และกระบวนการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ ต่อผู้รับบริการดังนี้

๑. การยอมรับผู้รับบริการว่าเขามีปัญหาที่ต้องการแก้ไข และเป็นปัญหาที่ผู้รับบริการควรจะได้รับบริการ

๒. มีสัมพันธภาพที่จะเป็นตัวนำร่องไปสู่กระบวนการให้ความช่วยเหลือและวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

^{๓๖} ยูพา วงศ์ไชย, ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, หน้า ๑.

๓. ช่วยให้ผู้รับบริการมีกำลังใจกล้าจะเผชิญปัญหา และรู้ตัวเองว่าเขาควรจะตัดสินใจอย่างไร

๔. ช่วยให้ผู้รับบริการรู้จักควบคุมและจำกัดการแสดงออกทางพฤติกรรม กล่าวคือ บางปัญหาอาจเกิดจากการกระทำของผู้รับบริการเอง ฉะนั้นเขาควรจำกัดการแสดงออก กล่าวคือ แสดงพฤติกรรมที่มีความเหมาะสมพอควร หรือทำอะไรให้เป็นทางสายกลางเอาไว้

๕. ช่วยเป็นผู้นำกิจกรรมให้แก่ผู้รับบริการไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคลหรือระดับกลุ่ม โดยมุ่งให้กิจกรรมนั้นช่วยผู้รับบริการในหลาย ๆ ด้าน เช่น เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เป็นต้น

๖. ช่วยทำให้ผู้รับบริการบรรเทาปัญหาทางจิตใจ อารมณ์ ลดความตึงเครียด ความขัดแย้ง ความกลัว ความวิตกกังวล เป็นต้น

๗. ช่วยอธิบายให้ผู้รับบริการเข้าใจหน้าที่ของหน่วยงานที่ให้บริการ ในขณะเดียวกัน นักสังคมสงเคราะห์จะต้องสามารถแปลความหมายการแสดงออก และความรู้สึกของผู้รับบริการต่อการบริการที่ได้รับด้วย

๘. ใช้ทักษะในการสังเกตและประเมินผลว่า อะไรจะเกิดขึ้นกับผู้รับบริการ และทำไมมันจึงเกิดขึ้น ตลอดถึงการสังเกตถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะเป็นมูลเหตุให้เกิดปัญหานั้น ๆ รวมถึงการประเมินผลตามองค์ประกอบของปัจจัยเหล่านั้นด้วย

๙. วางแผนและเตรียมการดำเนินการร่วมกันกับผู้รับบริการ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการสามารถทำหน้าที่ของเขาได้อย่างดี และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกระบวนการให้ความช่วยเหลือ

๒.๔.๓ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (The Planned Change Theory)

ทฤษฎีหลักอีกทฤษฎีหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน^{๓๗} ซึ่งมีแนวคิดที่ว่าในโลกนี้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการรูปต่าง ๆ ในสังคม สิ่งแวดล้อมซึ่งเราดำรงชีพอยู่ เป็นที่ยอมรับกันว่าหากไม่มีการเปลี่ยนแปลงแล้วโลกย่อมไม่อาจจะวิวัฒนาการมาดังที่เราเห็นอยู่ในทุกวันนี้ แต่การเปลี่ยนแปลงก็มีทั้ง (๑) การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ (๒) การเปลี่ยนแปลงที่เราควบคุมได้ และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เราเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (Planned Change)

ในแนวคิดหลักของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน คือกระบวนการปรับปรุงระบบให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งระบบที่กล่าวนี้จะต้องเน้นในทุกๆ ระบบ ตั้งแต่ระบบบุคคล ระบบกลุ่ม ระบบองค์การ และระบบชุมชน ส่วนบุคคลผู้ทำงานที่เปลี่ยนแปลงนี้หรือที่เรียกว่า ตัวแทนการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) จะเป็นผู้รับผิดชอบในกระบวนการเปลี่ยนแปลง (Planned Change Process)

การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนจึงเป็นกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นการพัฒนาการปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนก็ได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับสภาพความเหมาะสม

^{๓๗} วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, หน้า ๖๕-๖๖.

ของวิธีการในการแก้ปัญหา ผู้ถูกเปลี่ยนแปลงนั้นเรียกได้ว่าเป็นระบบ ผู้รับบริการ (Client System) ในเงื่อนไขของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดำเนินไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้ชี้ให้ผู้ที่ใช้บริการเกิดความกระตือรือร้นที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและยอมรับความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง

๒. สร้างความสัมพันธ์ที่จะเป็นประโยชน์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์ต้องสร้างความสัมพันธ์ทางวิชาชีพที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีการสื่อสารที่ดี ที่ทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความเข้าใจว่าตนมีความต้องการอะไร หากมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้ใช้บริการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างไร

๓. การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของผู้ต้องการเปลี่ยนแปลง นักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างถูกต้องและละเอียด โดยใช้วิธีการวินิจฉัยวิเคราะห์ที่ตรงต่อข้อมูลข้อเท็จจริง ที่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างไร

๔. การตรวจสอบทางเลือกในการดำเนินงาน เพื่อแก้ปัญหาและสนองต่อความต้องการ การแก้ไขปัญหา หรือการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายใด มักมีทางเลือกให้พิจารณามากกว่าหนึ่งทางเลือก การตรวจสอบทางเลือกจึงเป็นกระบวนการตัดสินใจเลือกดำเนินการ ในหนทางที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ระบบผู้ใช้บริการ โดยคำนึงถึงผลกระทบทางลบหรือผลความเสี่ยงที่น้อยที่สุด

๕. ดำเนินงานตามทางเลือกที่กำหนด ภายหลังจากตัดสินใจเลือกแนวทางที่จะดำเนินการแล้ว นักสังคมสงเคราะห์ก็จะดำเนินการเป็นกิจกรรม หรืองานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

๖. การสร้างความมั่นใจให้แก่กระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้วได้รับผลที่พึงประสงค์ นักสังคมสงเคราะห์ต้องพยายามทำให้สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปนี้คงสภาพอยู่ตลอดไป หรืออย่างน้อยในระยะเวลายาวนานเท่าที่บังเกิดผลดีแก่ระบบผู้ใช้บริการ การสร้างความมั่นใจในการเปลี่ยนแปลงยังครอบคลุมถึงการขยายผลที่พึงประสงค์ออกไปยังระบบผู้ใช้บริการอื่น ๆ หรือ สังคมกว้างต่อ ๆ ไป

๗. การยุติกระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อการให้ความช่วยเหลือบรรลุเป้าหมายโดยระบบผู้ใช้บริการสามารถพึ่งตนเองได้ดีแล้ว การดำเนินงานอาจประสบความสำเร็จเนื่องจากเหตุผลใดก็ตาม นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีการยุติการดำเนินงาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละกรณี

๒.๔.๔ ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theory)

ทฤษฎีจิตสังคม^{๓๘} ฟลอเรนซ์ ฮอลลิส (Florence Hollis) เป็นผู้ริเริ่มทฤษฎีนี้ โดยได้ยึดทฤษฎีของฟรอยด์ (Freud) เป็นหลัก โดยเน้นว่าพฤติกรรมของบุคคลในปัจจุบันเป็นผลมาจากชีวิตในอดีต จุดมุ่งหมายของทฤษฎีนี้คือ การช่วยปลดปล่อยและผ่อนคลายปัญหาของผู้รับบริการสงเคราะห์ (Client) ให้บรรเทาเบาบางลงหรือให้หมดสิ้นไป ช่วยให้เขามีความสุขและความพอใจ ช่วยให้เขามี

^{๓๘} วันทนี วาสิกะสิน, สังคมสงเคราะห์คลินิก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

ความสามารถในการสร้าง Ego ของตนเองให้เหมาะสมกับวิถีทางดำเนินชีวิต การใช้ทฤษฎีนี้ต้องมอง ผู้รับบริการและครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ชีวิตในวัยเยาว์ การศึกษา สภาพแวดล้อม ทางสังคม เป็นต้น เป็นส่วนประกอบในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือด้วย ทฤษฎีจิตสังคม เป็น แนวความคิดของนักสังคมสงเคราะห์ที่ใช้วิธีการหรือเทคนิคจิตบำบัดประกอบในการให้ความ ช่วยเหลือ โดยการให้ความเชื่อมั่น การให้การสนับสนุน การแนะแนว การดัดแปลงสิ่งแวดล้อม การ ชี้ให้เห็นปัญหา เป็นต้น

๒.๔.๕ ทฤษฎีการหน้าที่ (Functional theory)^{๓๙}

ทฤษฎีการหน้าที่ในงานสังคมสงเคราะห์กำเนิดมาจากจิตวิทยาพัฒนาการที่เน้นความ เจริญงอกงาม ปรัชญาอัตถิภาวะนิยม และมนุษยนิยม Ruth Smalley คือ ผู้มีอิทธิพลต่อทฤษฎีนี้ เขา มีความเชื่อว่าผู้รับบริการและนักสังคมสงเคราะห์นั้นเป็นตัวสำคัญที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดี เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้หรือไม่นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับความรู้จักบทบาทหน้าที่ที่ เหมาะสมของนักสังคมสงเคราะห์และผู้รับบริการคือ

๑. นักสังคมสงเคราะห์เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าคือใคร และรู้ว่าตนเอง กำลังทำอะไร

๒. นักสังคมสงเคราะห์เข้าใจบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานของตนเองว่าสามารถให้ความ ช่วยเหลือในเรื่องอะไรได้บ้าง ตามนโยบายที่กำหนดไว้

๓. นักสังคมสงเคราะห์เข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้รับบริการว่ามีบทบาทหน้าที่อย่างไร ต้องให้ความร่วมมืออย่างไร

๔. ผู้รับบริการเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองว่าคือใคร ต้องการขอรับความ ช่วยเหลือเรื่องอะไร และจะต้องให้ความช่วยเหลืออย่างไรกับนักสังคมสงเคราะห์ จึงจะสามารถแก้ไข ปัญหาของตนเองได้

๕. ผู้รับบริการเข้าใจบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่ตนไปขอรับบริการว่าสามารถจะ ช่วยเหลือในเรื่องอะไรได้บ้าง

๖. ผู้รับบริการเข้าใจบทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ว่าคือใคร สามารถ ช่วยเหลือผู้รับบริการในเรื่องอะไรได้บ้าง

การที่จะเข้าใจบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายได้นั้น นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเป็นผู้ตกลง ทำความเข้าใจกับผู้รับบริการก่อนที่จะดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ทฤษฎีนี้จะเน้นว่างานของนัก สังคมสงเคราะห์คือการให้ความช่วยเหลือ (Helping) เท่านั้น ไม่ใช่การบำบัดรักษา (Treatment) แก่ ผู้รับบริการ เพราะถือว่าผู้รับบริการมีศักยภาพ (Potential) ที่จะช่วยเหลือตนเอง นักสังคมสงเคราะห์ เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทาง

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

๒.๔.๖ ทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤตการณ์ (Crisis Intervention Theory)

ทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤตการณ์^{๔๐} นี้ เน้นการช่วยเหลือในกรณีวิกฤตการณ์ที่จะช่วยบุคคลและครอบครัวที่กำลังเผชิญกับภาวะอันตรายที่เป็นความกดดัน (Stress) อย่างรุนแรงและเป็นไปอย่างรีบด่วน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีป้องกันขั้นต้นในงานสุขภาพจิตด้วย สำหรับความหมายของคำว่า “วิกฤตการณ์” (Crisis) หมายถึง ความแปรปรวนที่เกิดขึ้นแล้วกระทบกระเทือนต่อสภาพความเป็นปกติของบุคคล และมีผลก่อให้เกิดความไม่สมดุล ส่วนคำว่าความกดดัน (Stress) หมายถึง สภาพของบุคคลที่ได้รับความบีบคั้นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อันก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรง

ความเจ็บป่วย (Illness) เป็นภาวะของความไม่สบาย ไม่ปกติ เป็นภาวะที่บางครั้งเป็นวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เจ็บป่วยนั้น โรคภัยไข้เจ็บนี้อาจเกิดได้หลายทาง ที่แน่นอนคือเกิดจากเชื้อแบคทีเรียและไวรัส อีกทางหนึ่งเกิดจากอุบัติเหตุอันเป็นสาเหตุให้อวัยวะของร่างกายต้องได้รับความกระทบกระเทือนชำรุดเสียหาย กรรมพันธุ์ก็เป็นสาเหตุของโรคต่าง ๆ ได้ พยาธิที่เป็นกาฝากอยู่ในอวัยวะของคนก็เป็นบ่อเกิดของโรคเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีอีกหลายโรคที่เกิดจากภาวะทุพโภชนาการ คือการกินอาหารที่ไม่ได้สัดส่วน ไม่ครบถ้วนตามหลักอาหาร ๕ หมู่ หรือในทางตรงกันข้ามผู้ที่มิรู้ฐานะทางเศรษฐกิจดีอาจจะบริโภคอาหารมากเกินไปทำให้เกิดโรคอ้วนเป็นเหตุนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บได้ ดังนั้น เมื่อความเจ็บป่วยเป็นภาวะวิกฤตการณ์อันหนึ่ง นักสังคมสงเคราะห์ เช่นนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์จะต้องให้บริการช่วยเหลือกับภาวะวิกฤตอันนั้นอย่างทันท่วงที นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ป่วย พยายามผ่อนคลายความเครียดความกังวล เพื่อที่จะทำให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถให้ความร่วมมือกับนักสังคมสงเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่อไป

ทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาอธิบายนี้เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ และเป็นแนวทางที่นักสังคมสงเคราะห์ใช้ยึดถือตามหลักที่วางงานสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์และศิลป์ของการจัดบริการ คือเป็นงานที่มีหลักการ มีวิธีการที่มีเหตุผลสามารถอธิบายได้ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ และมีศิลปะต่าง ๆ ในการให้บริการที่เรียกว่ามีกลวิธี มีเทคนิค มีทักษะในการปฏิบัติงาน

๒.๕ สรุป

จากการศึกษาถึงหลักสังคมสงเคราะห์ตะวันตก ทำให้ทราบถึงความหมายและความสำคัญ แนวคิดและหลักการของการสงเคราะห์ และทฤษฎีที่เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาในแต่ละประเด็นได้ดังต่อไปนี้

๑. ด้านความหมายและความสำคัญของการสงเคราะห์ งานสังคมสงเคราะห์ เมื่อว่าด้วยความหมายและความสำคัญแล้ว หมายถึงการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากสามัญสำนึกที่จะให้ความช่วยเหลือด้วยจิตอาสา อันเป็นผลมาจากแนวคิดคำสอนในทางศาสนานั่นเอง การสังคมสงเคราะห์ตาม

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

หลักการทั่วไปนั้นมุ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการบำบัดความทุกข์ยากลำบากทางร่างกาย เพื่อที่จะให้ผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สามารถที่จะทำการช่วยเหลือตนเองได้

งานสังคมสงเคราะห์ ถือว่าเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลผู้ได้รับความเดือดร้อนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข เมื่อบุคคลในสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขแล้วก็จะทำให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข งานสังคมสงเคราะห์จัดว่าเป็นงานสร้างสรรค์สังคมและปรับระดับของบุคคลให้เข้าหากันคือการมีส่วนร่วมในการเสียสละช่วยเหลือและร่วมมือร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำให้สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในยามที่มีความเดือดร้อน

๒. ด้านแนวคิดทฤษฎีของงานสังคมสงเคราะห์ หลักสังคมสงเคราะห์ตะวันตก ประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานที่เกิดจากความเมตตากรุณาต่อบุคคลผู้ซึ่งได้รับความทุกข์ยากลำบากจากปัญหาต่าง ๆ และมีทฤษฎีที่มีการผสมผสานและวิวัฒนาการของทฤษฎีจากศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการของงานสังคมสงเคราะห์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานสังคมสงเคราะห์ จะต้องอาศัยทฤษฎีทางสังคมเข้ามามีส่วนช่วยเพราะเป็นเรื่องของการจัดการทางสังคม และในขณะเดียวกันก็ต้องใช้ทฤษฎีที่ว่าด้วยการจัดการมนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสังคมอีกชั้นหนึ่งอีกด้วย ดังนั้นทฤษฎีของงานสังคมสงเคราะห์จึงประกอบด้วยทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่ ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีแห่งระบบ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ทฤษฎีจิตสังคม ทฤษฎีการหน้าที่ ทฤษฎีเน้นพฤติกรรมทางสังคม และทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤติการณ์ เป็นต้น

๓. ด้านหลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตกประกอบด้วยหลักการคือ การให้ความช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีพตลอดถึงการให้เรียนรู้ถึงวิธีการดำรงชีพต่อไปโดยการพึ่งพาอาศัยตนเองเป็นหลัก หลักการสัมภาษณ์หรือการสอบถามสารทุกข์สุกดิบ อันเป็นวิธีการที่จะเข้าถึงปัญหาและสาเหตุอย่างแท้จริงที่จะต้องแก้ไข หลักการบทบาทและหน้าที่ที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องลงมือปฏิบัติตามหลักการและวิธีการอย่างมีจรรยาบรรณและเสียสละ และหลักการยุติเรื่องการให้การสงเคราะห์ ซึ่งเป็นการยุติการให้ความช่วยเหลือเมื่อเห็นว่าผู้ที่ประสบความเดือดร้อนนั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือเห็นว่าปัญหานั้นได้รับการแก้ไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นต้น

ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ตามมิติทางตะวันตก คือ ศิลปะของการนำเอาทรัพยากรตลอดจนความคิดมาพิจารณาใช้เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการของเอกชน กลุ่มชน และชุมชน โดยใช้วิธีการตามหลักวิทยาศาสตร์เพื่อช่วยให้บุคคลช่วยตัวเองได้ และช่วยเหลือปัจเจกชนให้มีความพึงพอใจตามความต้องการทางสังคมของสังคมของเขา ทั้งยังขจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคของมวลชนและช่วยให้เขาทำงานใด ๆ สำเร็จลงด้วยดีที่สุด โดยต้นแบบของงานสังคมสงเคราะห์กระแสหลักที่เป็นสากลทั่วโลก ได้มาจากการวิวัฒนาการการสังคมสงเคราะห์ของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ และเป็นวิชาชีพซึ่งการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มีปรัชญาว่า “ช่วยเขา เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องทำงานร่วมกับเขา ไม่ใช่กระทำการให้แก่เขาฝ่ายเดียว โดยมีกระบวนการของงานสังคมสงเคราะห์ ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการและปัญหา ๒) การตรวจสอบทรัพยากร ๓) การวางแผนสังคมสงเคราะห์ ๔) การดำเนินงานตามแผน ๕) การติดตามผลและการประเมินผล

บทที่ ๓

แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จุดเริ่มต้นและวิวัฒนาการของการสังคมสงเคราะห์ในสมัยก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาล อันเป็นการปฏิรูปการปฏิบัติที่เข้าใจว่าจะสามารถทำให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตนเอง สมัยนั้นเรียกว่า การบุญข้ายัญ มาเป็นการสร้างสรรค์สังคมสงเคราะห์ซึ่งคนให้ได้รับความสุข และจากคำสอนในพระสูตรต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้พัฒนาการมาเป็นรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์ที่ยึดถือและปฏิบัติในปัจจุบันนี้

๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการสงเคราะห์

๓.๑.๑ ความหมายของคำว่า “การสงเคราะห์”

ความหมายของคำว่า “สงเคราะห์” ซึ่งมาจากภาษาบาลีว่า “สังคหะ” ตามศัพท์ (สังคมสงเคราะห์) แปลง่าย ๆ ว่า การสงเคราะห์สังคม แต่ถ้าจะแปลให้ลึกกว่านั้น ก็มีความหมายทางธรรมสงเคราะห์ คำบาลีเป็น สังคห (สังคห) แปลว่า ประมวล รวบรวม จับมารวมเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ผูกใจกันไว้ สังคห ที่แปลว่า ยึดเข้าไว้ด้วยกันนั้น หมายถึง ยึดในแง่นามธรรมและยึดในแง่รูปธรรม ทางนามธรรม คือ ยึดเหนี่ยวผูกจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ทางรูปธรรม คือ ให้คนมารวมกัน ประสานเข้าด้วยกัน ดังนั้น ความมุ่งหมายของสังคมสงเคราะห์ จึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงทำให้สังคมรวมใจกัน ผูกยึดเหนี่ยวกันไว้ให้ได้ ถ้ามองในแง่นี้ หน้าที่ของเรา จึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปหยิบยื่นให้^๑

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้วินิจฉัยว่า การนำเอาคำว่า การสังคมสงเคราะห์ ไปเผยแพร่ ควรเป็นไปโดยตระหนักถึงความหมายเดิม ซึ่งหมายถึง ยึดเหนี่ยวรวมเข้าด้วยกัน รวมกันเป็นหนึ่ง ทั้งรวมใจรวมกายและทำให้สังคมรวมกันได้ การทำงานตามความหมายนี้ก็เท่ากับว่า การสังคมสงเคราะห์ทำให้สังคมมีบูรณาการ ไม่เกิดการแตกแยกแตกร้างระหว่างคนในสังคม และพระเทพเวทีได้กล่าวถึงการวิเคราะห์คำว่า “สงเคราะห์” ว่า คำว่า สังคหะ เป็นภาษาบาลี แต่เมื่อจะ

เอาเข้ามาในภาษาไทย ก็เอารูปสันสกฤตซึ่งมีตัว “ร” คือ สังครหะ เข้ามา แล้วก็แผลงเป็นสังเคราะห์บ้าง สงเคราะห์บ้าง ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว ทั้งสองคำนี้ เป็นคำเดียวกัน แต่ใช้คำว่า “สงเคราะห์” ในความหมายหนึ่ง และคำว่า “สังเคราะห์” ในอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งถ้าจะใช้คำว่า “สังคหะ” ให้ถูกต้องตามความหมายทางธรรม ก็คือ การทำให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งคำว่า สังคหะ หรือ สงเคราะห์ นี้ เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้กับคำอื่นอีกสามคำเป็นชุดเดียวเรียงตามลำดับ

^๑ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), “คืบสู่ความหมายแท้ของสังคมสงเคราะห์”, นิตยสารการประชาสงเคราะห์, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๒): ๖๙-๗๓.

คือ สังคหะ อวิวาทะ สามัคคี และ เอกภาพ มีความหมายคือ ความยึดเหนี่ยวประสานกันไว้ ความไม่ทะเลาะวิวาท ความพร้อมเพรียง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๒

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่งคือ พุทธทาสภิกขุ โดยท่านได้กล่าวถึงงานสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า งานสังคมสงเคราะห์ควรจะมีหลักใหญ่ ๆ ว่า สงเคราะห์เพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ คือทำให้เขารู้และสามารถที่จะช่วยตนเองได้ จะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยั่งยืนและมีผลจริง ถ้าจะสงเคราะห์แต่พิศมีแต่ทำให้คนอ่อนแอ สงเคราะห์ด้วยวัตถุมากเกินไป ก็ทำให้โง่งม จะต้องสงเคราะห์ให้เขาลาดขึ้น ให้อะไรเป็นอะไร ชีวิตเป็นอย่างไร เกิดมาทำไม จะต้องทำอะไร จะต้องให้เขาตั้งหน้าช่วยตนเองก่อน การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการช่วยเหลือเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำให้ดีขึ้นก็เป็นการสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่สิ่งที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม มันก็ยังเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์ภิกษุด้วยการชี้โทษ ตักเตือนในเรื่องต่าง ๆ และการที่มิว่าสงเคราะห์อย่างถูกอกถูกใจเสมอไป มันอาจเป็นการทำลายสังคมขึ้นมาได้^๓

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความหมายของการสังคมสงเคราะห์เป็นความหมายที่ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความหมายที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทย และให้คุณค่าที่สะท้อนปรัชญาการทำงานสังคมสงเคราะห์ของไทย ๆ ได้ดีที่สุด น่าจะเป็นความหมายที่พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ไว้ โดยเฉพาะความหมายนี้เป็นกรอบที่ครอบคลุมการทำงานสังคมสงเคราะห์ทุกรูปแบบ และทำให้สังคมสงเคราะห์มิใช่เพียงการให้ความช่วยเหลืออย่างที่เคยยึดถือกันมา แต่เป็นความหมายของการสังคมสงเคราะห์ในแง่ของการบูรณาการสังคม หรือ Social integration นั่นเอง

สรุปว่า งานสังคมสงเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานที่ต้องใช้ทั้งองค์ความรู้และความสามารถ เพื่อที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เราจะให้การสงเคราะห์มากที่สุด ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้จะต้องเป็นองค์ความรู้ที่นำมาบูรณาการอย่างมีศิลปะ นอกจากนั้นแล้วการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ยังจะต้องใช้ทักษะความสามารถในการให้บริการกับผู้ที่ใช้บริการหรือผู้ที่เราจะสงเคราะห์ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับสถานที่ โอกาส สถานการณ์ และขอบเขตของเวลา เป็นต้น ดังนั้น งานสังคมสงเคราะห์จึงกล่าวได้ว่าเป็นงานที่มีทั้งความเป็นศาสตร์และความเป็นศิลป์อยู่ในตัวโดยปริยาย ซึ่งทำให้สามารถที่จะแยกแยะถึงความหมายและความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์นั้นได้อย่างชัดเจน มีหลายคนเข้าใจว่า การสังคมสงเคราะห์ คือ การแจกเงิน แจกเสื้อผ้า แจกอาหาร แจกสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การสังคมสงเคราะห์ คือ การกุศล การบำเพ็ญบุญ การบำเพ็ญทาน การประพฤติตามธรรม เป็นต้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว การสังคมสงเคราะห์มีรากฐานมาจาก

^๒ วันทนี วาสิกสิน และคณะ, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙.

^๓ พระมหามานิช ศึกษา, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม: ศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กลฺยาณ”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

การกุศล แต่การกุศลไม่ใช่การสังคมสงเคราะห์ และการสังคมสงเคราะห์กับการกุศลก็มีข้อแตกต่างที่เห็นเด่นชัดดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ดังนั้น ว่าโดยความหมายแล้ว คำว่า สงเคราะห์ จึงแปลว่า ประมวลรวบรวมนำมารวมเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวใจให้รวมเป็นหนึ่ง ผูกใจกันไว้ หมายถึง การช่วยเหลือ การเกื้อกูล การเอื้อเพื่ออนุเคราะห์ การรวมน้ำใจ หรือการเชื่อมประสานใจของประชาชนให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการแสดงออกซึ่งความรัก ความปรารถนาดี ความสมานสามัคคี มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกัน มีความมุ่งหมายถึงการยึดกันไว้ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับในทางรูปธรรม หมายถึง การให้คนมารวมกลุ่มประสานเข้าด้วยกัน ส่วนในทางนามธรรม หมายถึงการยึดเหนี่ยวผูกใจให้รวมเป็นหนึ่ง ความยึดเหนี่ยวประสานใจกันไว้

๓.๑.๒ ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์

งานสังคมสงเคราะห์นั้น เป็นงานที่จะต้องร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นแล้วบั่นทอนการดำรงชีวิตตามปกติสุขของมนุษย์ งานสังคมสงเคราะห์มีความสำคัญในฐานะเป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหลายประการด้วยกันคือ ๑) การพัฒนาทางด้านกายภาพ ๒) การพัฒนาทางด้านสังคมหรือทางด้านศีลธรรม ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือทางด้านอารมณ์ และ ๔) การพัฒนาทางด้านสติปัญญา^๔

การพัฒนาทางด้านกายภาพนั้น ได้แก่การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลผู้ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากสาเหตุต่าง ๆ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นกระบวนการสร้างเสริมศักยภาพของร่างกายให้พร้อมที่จะช่วยเหลือตนเองได้และสามารถมีชีวิตต่อไปได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยการพึ่งพาจากคนอื่นมาก หรือพึ่งพาอาศัยคนอื่นน้อยที่สุด

การพัฒนาสังคม หรือการพัฒนาทางด้านศีลธรรมนั้น เกิดจากการที่คนในสังคมเมื่อมีความรู้สึกเมตตาสงสารเพื่อนร่วมสังคมเดียวกันที่ประสบความเดือดร้อนก็ให้การช่วยเหลือสงเคราะห์กันไปตามความสามารถ เป็นกระบวนการสร้างเสริมหรือฝึกอบรมบุคคลในสังคมให้เป็นผู้มีคุณธรรมศีลธรรมจรรยาที่ดี ซึ่งเมื่อมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ที่ดีต่อกันแล้วสังคมก็จะมีความรักใคร่กลมเกลียวต่อกันเหมือนญาติสนิท

การพัฒนาทางด้านจิตใจ เมื่อบุคคลในสังคมรู้จักการให้ การแบ่งปัน การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นที่เดือดร้อนก็เป็นลักษณะของการมีคุณภาพจิตใจที่สูงส่งขึ้นด้วยคุณธรรม มีความสุขจากการที่ได้ให้ความสุขแก่คนอื่น ลักษณะเช่นนี้เกิดจากการพัฒนาอารมณ์หรือการพัฒนาทางด้านจิตใจนั่นเอง

การพัฒนาทางด้านปัญญา เป็นกระบวนการที่เกิดต่อเนื่องกันกับการพัฒนาจิตใจ เมื่อบุคคลมีจิตใจที่ดีอันเกิดการการบำเพ็ญความดีในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นแล้ว ย่อมจะมีสติปัญญาที่จะบริหารหรือบริการในด้านสังคมสงเคราะห์เป็นอย่างดี การบริหารที่จะต้องทำก็คือการ

^๔ จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓.

พิจารณาถึงกระบวนการวิธีการที่จะให้ความช่วยเหลือให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด พิจารณาผู้รับการสงเคราะห์ว่าจะต้องให้ได้รับการสงเคราะห์ด้านไหนและอย่างไรจึงจะสามารถช่วยเหลือตนเองและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้

ดังนั้น ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์จึงมีครอบคลุมทั้งการพัฒนาทางกายภาพและการพัฒนาทางด้านจิตใจ พัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นลำดับไป ความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์จึงสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นการพัฒนาคูณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น
๒. เป็นการพัฒนาและส่งเสริมให้มีศีลธรรมในการดำเนินชีวิตและยึดถือหลักแห่งศีลธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต อันเป็นการพัฒนาสังคมให้น่าอยู่ มีความสงบร่มเย็นเป็นสุข
๓. เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจให้มีคุณภาพ คือการรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น รู้จักแบ่งปันและชี้แนะเพื่อให้เกิดปัญญาความรู้
๔. เป็นการพัฒนาปัญญาให้สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๕. เป็นการรวมกัน หรือร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันนำมาซึ่งการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ
๖. ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น และทำการช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้
๗. ทำให้สังคมมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข
๘. การสังคมสงเคราะห์จัดว่าเป็นบ่อเกิดแห่งการสร้างบุญกุศลความงามความดีตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา
๙. เป็นการสร้างความดีอันได้แก่การให้ความสงเคราะห์นั้นแพร่หลายไปในหมู่ชนทุกจำพวก

๓.๑.๓ คุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์

การบำเพ็ญประโยชน์เป็นเรื่องของการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับตัวของผู้ทำและผู้ที่ถูกกระทำก็ได้รับคุณค่านั้นด้วย การบำเพ็ญประโยชน์นั้น ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าทั้งทางกายและทางใจ เป็นเหตุให้สังคมมีความร่มเย็นเป็นสุข มีความสมัคสมานสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนั้นคุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นได้แก่

๑. ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันในการกระทำต่าง ๆ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของคนในสังคม
๒. ความมีกัลยาณมิตร หรือมีเพื่อนดี อันเกิดจากการมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป
๓. การบำเพ็ญประโยชน์ย่อมก่อให้เกิดความสุขกาย สุขใจ ทั้งแก่ผู้ทำประโยชน์และแก่ผู้รับผลประโยชน์นั้น
๔. การบำเพ็ญประโยชน์คือการสร้างสรรคบุญกุศลคุณความดีย่อมเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

๓.๑.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการบำเพ็ญประโยชน์

๑. สังคหะ การสงเคราะห์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พลี ซึ่งหมายถึง การสละทรัพย์ หรือสิ่งของเพื่อช่วยเหลือหรือเพื่อบูชา เป็นการสงเคราะห์ การบวงสรวง หรือเป็นส่วย ในทาง พระพุทธศาสนามุ่งให้ความหมายถึงการจัดสรรรายได้หรือทรัพย์บางส่วนเป็นค่าใช้จ่ายประจำสำหรับการทำหน้าที่เกื้อกูลต่อผู้อื่นและการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ การสงเคราะห์นั้นมี ๒ อย่างคือการสงเคราะห์ด้วยอามิส และการสงเคราะห์ด้วยธรรม

๒. เวยยาวัจจมัย บุญกิริยาวัตถุ การทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้เมื่อมีกิจต่าง ๆ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลในการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ และความเสียสละ

๓. ปริจาคะ การบริจาค หรือ การไม่เห็นแก่ตัว การเสียสละเพื่อส่วนรวม ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อเข้าไปรับภาระหน้าที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน และประเทศชาติ ด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง เป็นคนมีจิตใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว ไม่ฉวยโอกาสในการเอาเปรียบผู้อื่นเพื่อความสุขความสบายของตนฝ่ายเดียว

๔. อาชชวะ คือ ความซื่อตรงต่อตนเอง ต่องาน และต่อบุคคลอื่น ปฏิบัติภารกิจหรือหน้าที่ด้วยความสุจริตจริงใจ ไม่หลอกลวงเอาผลประโยชน์จากผู้ใต้ปกครอง มีความจงรักภักดีต่อหน้าที่ ประเทศชาติบ้านเมือง ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม รักษาสัจจะและเกียรติยศศักดิ์ศรีของตน และประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือของผู้ใต้ปกครอง

๓.๒ แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีบทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์อย่างเด่นชัดและถือได้ว่าเป็นพันธกิจหลักในฐานะเป็นอุดมการณ์สำคัญของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากบทบาทของพระพุทธองค์ ภายหลังจากตรัสรู้ พระองค์ก็มีทรงริ้งรอยที่จะดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์ กล่าวคือพระองค์มุ่งสงเคราะห์เหล่าเวไนยสัตว์ ด้วยการให้การอบรม สั่งสอนและขัดเกลาให้มีกาย วาจาและใจที่สะอาดบริสุทธิ์ พระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ดีว่ามนุษย์ต่างมีสติปัญญาที่แตกต่างกัน เปรียบเสมือนดอกบัวสามเหล่าและด้วยขอบข่ายในพระญาณ พระองค์ก็ทรงหยั่งรู้ดีว่ายังมีบุคคล และกลุ่มบุคคลที่พอจะเข้าใจในหลักคำสอนของพระองค์ได้ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงประทานอุดมการณ์หลักแก่เหล่าพระสาวก เพื่อยึดถือเป็นแนวทางการเผยแผ่หลักคำสอนแก่สังคม นั่นก็คืออุดมการณ์หลักเพื่อการดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์นั่นเอง ความว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^๕

จากอุดมการณ์เพื่อการดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าบทบาท และหน้าที่หลักในการปฏิบัติงานของพุทธศาสนาคือ การทำงานเพื่อช่วยเหลือหรือสงเคราะห์สังคม กล่าวคือ การปฏิบัติงานของพุทธศาสนานั้นไม่สามารถแยกขาดได้อย่างสิ้นเชิงจากงานด้านการสังคมสงเคราะห์ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานแก่คณะผู้แทนพุทธสมาคมทั่วประเทศ ตอนหนึ่งความว่า

^๕ วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ส่วนหนึ่งของการปฏิบัติศาสนาคือการสังคmsgเคราะห์ การสังคmsgเคราะห์ต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำได้ต่อเมื่อตัวเองดี ต่อเมื่อตัวเองมีความสามารถ แต่ถ้าสงเคราะห์คนอื่นโดยมีรากฐานหรือ หลักการของการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องในการสงเคราะห์อย่างนั้นก็จะทำให้มีอันตรายเพิ่มขึ้นได้ เหมือนกัน ฉะนั้นการที่จะสงเคราะห์จะต้องขัดเกลาตัวเองเสียก่อน จะต้องรู้จักตัวเองเสียก่อน จะต้องสร้างความดีในตัวเองเสียก่อนถึงจะสงเคราะห์ผู้อื่นได้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ถ้าเรามี จุดประสงค์ที่จะตั้งเป็นกลุ่มพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขสังคม หรือแก้ไขภายนอกก็จำต้องศึกษาตัวเอง ก่อน^๖

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า การสังคmsgเคราะห์ทั้งแบบพุทธหรือแบบสมัยใหม่ ต่างเกิดขึ้นโดย มีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกันโดยภาพรวมคือ เพื่อการช่วยเหลือบุคคลที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ให้ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด แต่ทั้งนี้ทั้งนี้ การสังคmsgเคราะห์แบบพุทธก็มีความหมายที่ลึกซึ้ง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะการสังคmsgเคราะห์ชั้นละเอียดลงไปอีก ซึ่งในคัมภีร์อภิธานวรรณนา ได้ให้ความหมายตามรูปศัพท์ไว้ต่างกัmdังนี้ ความหมายแรก(คาถาที่ ๑๑๖) “สงคห” แปลว่า ย่อ, สังเขป, รวบรวม เนื้อความที่ท่านถือเอาโดยย่อชื่อว่า “สังคหะ”^๗ ส่วนความหมายที่สอง คือ “สงค” ศัพท์ที่ท่านรู้ในอรรถ ๓ อย่าง คือ (๑) อนุคหะ ความช่วยเหลือ (๒) สังเขปะ การย่อ (๓) คหณะ การ ถือเอา^๘ นอกจากนั้นปราชญ์ทางพุทธศาสนาอย่างท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของการสังคmsgสงเคราะห์ไว้ความว่า

สังคmsgเคราะห์มีความหมายกว้าง คือ สงเคราะห์โดยทางวัตถุก็ได้ สงเคราะห์ทางฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณก็ได้ เพราะการสงเคราะห์ไม่จำเป็นจะต้องเป็นการให้ความช่วยเหลือเสมอไป สิ่งใด เป็นการกระทำที่ดีขึ้นเป็นการสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ ก็ตาม^๙

ซึ่งในมหาสุญญตสูตร เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าสงเคราะห์ภิกษุ มีข้อความตอนหนึ่งที่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่พระอานนท์ความว่า

ดูก่อนอานนท์เราจักไม่ประคับประคองพวกเธอ เหมือนช่างหม้อประคับประคองภาชนะดิน ดิบที่ยังดิบๆอยู่ เราจักข่มแล้ว ๆ จึ่งบอก จักยกย่องแล้ว ๆ จึ่งบอก ผู้ใดมีแก่นสารผืนนี้ จัก ตั้งอยู่^{๑๐}

จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้าดังกล่าว อรรถกถาได้อธิบายความเพิ่มเติมว่า พระองค์จะไม่สั่งสอนหนเดียวแล้วนิ่งเฉย แต่จะตำหนิแล้วสั่งสอนคือพร้าสอนบ่อย ๆ พระองค์จักยกย่อง จักยก

^๖ ทศนิยม ลักษณะภิกษุขันธ์, การสังคmsgสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๘.

^๗ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูร วงศ์พันธ์ที่ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑๓.

^๙ พุทธทาสภิกษุ, บรมธรรมภาคปลาย, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๓๙๒.

^{๑๐} ม.อ. (ไทย) ๒๓/๓๕๘/๒๕.

ย่อง เปรียบเหมือนช่างหม้อ คัดภาชนะที่เสียๆในภาชนะที่สุก ออกรวมกองไว้ ทูบ ๆ คือเอาแต่ส่วนที่ดีเท่านั้น ฉนั้นใด แม้เราก็ฉนั้นนั้นจักสนับสนุนยกย่อง กล่าวสอนตักเตือน พร่ำสอนบ่อย ๆ

จากข้อความดังกล่าว พระองค์จะชี้ให้เห็นโทษในเรื่องต่าง ๆ ขนาบภิกษุที่ไม่ปฏิบัติชอบ พระองค์จะไม่ปฏิบัติอย่างทะนุถนอมเหมือนช่างตีหม้อ พระองค์จะขนาบแล้วขนาบอีก ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ซึ่งผู้ใดมีแก่นผู้ั้นจะทนอยู่ได้ แล้วก็บรรลุลุทธิธรรมในที่สุด ฉนั้นจึงกล่าวได้ว่าการสงเคราะห์แบบพุทธนั้นอาจไม่จำเป็นต้องถูกใจผู้ถูกสงเคราะห์ (ผู้รับบริการ) เสมอไป

นอกจากนั้น พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า

สังคมสงเคราะห์ แปลง่าย ๆ คือ การสงเคราะห์สังคม แต่ถ้าจะแปลให้ลึกไปกว่านั้นมันมีความหมายทางธรรมะ สงเคราะห์ คือ “สังคห” แปลว่า ยึดเหนี่ยวใจให้รวมเป็นหนึ่ง ยึดให้รวมเข้าไว้ด้วยกัน “สังคห” แปลว่า ยึดเข้าไว้ด้วยกัน ยึดในแง่นามธรรมและรูปธรรม นามธรรมก็คือ จิตใจ ให้รวมกันเป็นหนึ่ง ทางรูปธรรม คือ ให้ฝึกนักกำลังประสานเข้าด้วยกัน เราจึงมีจุดมุ่งหมายสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงทำให้สังคมมันรวมใจกัน มันฝึกยึดเหนี่ยวกันไว้ได้ ถ้ามองในแง่นี้ หน้าที่ของเรานั้นจึงไม่ได้เป็นเพียงเอาอะไรไปหยิบยื่นให้^{๑๑}

จากทัศนะของปราชญ์ทั้งสองแสดงให้เห็นว่า การสังคมสงเคราะห์แบบพุทธนั้นมีความหมายกว้างอันครอบคลุมการสงเคราะห์ทั้งนามธรรม(จิตวิญญาณ)และรูปธรรม(วัตถุ) การสงเคราะห์แบบพุทธต้องไม่ทำให้ผู้รับการสงเคราะห์อ่อนแอลง เกียจคร้านลง ตลอดจนมีความคิดในการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ดังที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ สรุปความว่า การสงเคราะห์ที่ทำให้เกิดความอ่อนแอลงไป เกิดความคิดที่ว่า “ทุกคนมีหน้าที่ต้องช่วยฉัน”^{๑๒} เรียกว่าเป็นการสงเคราะห์ที่ผิด เมื่อพิจารณาประเด็นนี้พบว่า การสังคมสงเคราะห์ตามทฤษฎีสสมัยใหม่ กล่าวคือการช่วยเหลือเป็นไปเพื่อมุ่งหวังให้บุคคล ครอบครัว กลุ่มและชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้นั้นมีความสอดคล้องกับการสังคมสงเคราะห์แบบพุทธที่เน้นให้ผู้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือตนเองได้ ตลอดจนเกิดนิสัยที่อยากจะช่วยตนเอง

ยิ่งไปกว่านั้น การสังคมสงเคราะห์แบบพุทธ ยังมีความมุ่งหวังต่อไปอีกว่า ผู้ถูกสงเคราะห์จะต้องมีความคิดช่วยเหลือผู้อื่น นอกเหนือจากคิดช่วยตัวเองด้วยและสุดท้ายการสังคมสงเคราะห์จะต้องนำไปสู่เป้าหมายเพื่อสังคมส่วนรวม กล่าวคือทำให้สังคมนั้นรวมกันได้เป็นหนึ่งเดียว เป็นจุดเดี่ยวนั้นก็คือการรวมกันทั้งใจและกาย

ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงมีหลักการและวิธีการในการให้ความช่วยเหลือ (การสงเคราะห์) นั้นคือควรสงเคราะห์ด้วยอะไร มีวิธีการใด มากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้เพื่อการนำไปสู่สภาพสังคมที่เรียกว่า “สังคห” คือ ทำให้เกิดการรวมกันยึดเหนี่ยวกันไว้ได้ หลักการนั้นได้แก่

^{๑๑} ทศนิยม ลักขณาภิชนัชช, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้วไข่มุก, หน้า ๑๖๐.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรมภาคปลาย, หน้า ๓๙๖.

สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์^{๑๓} และพระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายหมายเพิ่มเติมไว้ความว่า สังคหวัตถุ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี,หลักการสงเคราะห์^{๑๔} ได้แก่

๑. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง^{๑๕} คือ

๑) อามิสทาน แปลว่าการให้วัตถุสิ่งของ

๒) ธรรมทาน แปลว่าการให้ธรรม, วิชาความรู้

ในพุทธศาสนาถือว่า ธรรมทานนั้นเป็นเลิศ กล่าวคือ อามิสทานนั้นเป็นการให้เพื่อให้คำจุนชีวิตตนเอง แต่ในส่วนของธรรมทานนั้นเป็นการช่วยให้เขารู้จักพึ่งพาตนเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายการบริจาค ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นไฉน คือ การบริจาคอามิส ๑ การบริจาคธรรม ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายการบริจาค ๒ อย่างนี้แลการบริจาคธรรมเป็นเลิศ”^{๑๖}

๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้ง ในการสงเคราะห์ด้วยปิยวาจานั้น มีหลักการที่สำคัญ ๒ ประการคือหลักสำหรับการให้และการรับ กล่าวคือหากไม่มีหลักในการให้และรับแล้ว “ปิยวาจา” อาจก่อให้เกิดอันตรายและความเสียหายได้ หลักในการให้ ก็คือผู้ให้ต้องจึงต้องมีความจริงใจ กล่าวคือประกอบด้วยสัจจะ นั้นเอง ส่วนหลักในการรับ คือ ความรู้ตัว, ความสำนึกตัว กล่าวคือเมื่อได้ยิน ได้ฟัง ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่า คำพูดนั้น ๆ มีความจริงเท็จแค่ไหน

๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา การรู้จักวางตัวให้เหมาะสม ให้เข้ากับผู้อื่นได้ กล่าวคือวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

จึงเห็นได้ว่าหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักการหรือวิธีการที่สำคัญในการดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตามในสังคมปัจจุบันมักมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในแง่ของความหมายและการดำเนินงานด้านการสงเคราะห์ กล่าวคือ บุคคลส่วนใหญ่ในสังคมติดอยู่ในกรอบของจารีตหรือมีความเข้าใจแต่เพียงว่า การสงเคราะห์หรือ สังคห นั้นก็คือ ทาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดที่คลาดเคลื่อนอยู่มาก ความเข้าใจเช่นนี้นอกจากจะทำให้ความหมายการสงเคราะห์แคบลงไปเยอะแล้วรูปแบบการปฏิบัติก็ไม่ครอบคลุม อันไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่ตามมาอย่างแท้จริง ได้แก่ ประโยชน์ในโลกนี้ คือ การได้รับเกียรติยศ ชื่อเสียง มีความสุขในชีวิตปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกหน้า คือ ทำให้เกิดความมั่นใจในการทำมาค้าและมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน

^{๑๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๓๒/๑๑๗.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๗.

^{๑๕} อัง.ทุก. (ไทย) ๓๓/๓๘๖/๔๗๖.

^{๑๖} เอก.ทุก. (ไทย) ๓๓/๓๘๙/๔๗๗.

ฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องกลับไปสู่ความหมายที่แท้จริง ไม่ใช่เปลี่ยนความหมาย แต่เป็นการเข้าถึงความหมายที่แท้จริง เข้าใจในหลักการ เพื่อที่จะนำไปสู่กระบวนการปฏิบัติที่ถูกต้องและครบถ้วน นอกจากนั้นหลักการทั้ง ๔ ข้อในสังคหวัตถุนี้ ผู้สงเคราะห์ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละกรณี เหมาะสมเป็นรายบุคคล กล่าวคือในการสงเคราะห์หรือให้การช่วยเหลือนั้น พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังกรณีที่พระพุทธเจ้าทำการสงเคราะห์พระจูฬปันถก โดยมอบผ้าเช็ดพระบาทให้แก่พระจูฬปันถก แล้วตรัสให้พระจูฬปันถกลูบผ้าสะอาดผืนนั้นพร้อมตั้งจิตให้มันผลแห่งการสงเคราะห์ในครั้งนั้นคือ พระจูฬปันถกบรรลุวิชชา ๓^{๑๗} ในอรรถกถาได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่าเดิมพระจูฬปันถกนั้นได้เรียนคาถาในสำนักของพระพี่ชาย ในลักษณะการท่องจำ เมื่อผ่านไป ๔ เดือนก็ไม่สามารถจดจำได้ ส่วนที่ท่องไปก็ลืมเสียสนิท พระมหาปันถกจึงไล่ให้สึก^{๑๘}

ด้วยนาณานิมุตตติกฏาณ^{๑๙} พระองค์จึงทรงทราบดีว่าบุคคลประเภทนี้ควรสงเคราะห์แบบใด จึงจะบรรลุผล การที่ทรงตระหนักในความแตกต่างของมนุษย์ โดยมีทรงละเอียดแม้เพียงสักครั้ง จึงทำให้การสงเคราะห์เหล่าเวไนยสัตว์ทุกครั้งประสบความสำเร็จ ฉะนั้นในการดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์ควรมุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมกับสภาพ สถานะของผู้รับบริการเป็นรายบุคคลไป โดยใช้หลักการคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ในการให้ความช่วยเหลือหากเราไม่วินิจฉัย พิเคราะห์ และไตร่ตรองอย่างถ่องแท้ การช่วยเหลือนั้นก็จะมีคุณค่า ไร้ประโยชน์ กลายเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ใครๆก็ทำได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์

จะเห็นได้ว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่พยายามหาทางดับทุกข์ให้ผู้รับบริการ นอกจากดับทุกข์แล้วก็ยังพัฒนา ตลอดจนฟื้นฟูศักยภาพความสามารถของผู้รับบริการด้วย หากพิจารณาถึงกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเกิดขึ้นหลังอริยสัจ ๔ ของพระพุทธเจ้านั้นพบว่า นักสังคมสงเคราะห์มีความพยายามชี้ให้ผู้รับบริการเข้าใจหรือเห็นในสาเหตุของทุกข์ แต่บางครั้งก็ยังเป็นเรื่องที่ยาก เพราะผู้รับบริการบางคนไม่ตระหนักและไม่ยอมรับปัญหา หรืออาจจะไม่ยอมรับไปถึงสาเหตุของปัญหา

๓.๓ ตัวอย่างการสังคมสงเคราะห์ในสมัยพุทธกาล

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน รวมถึงด้านการเมืองก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสมัยพุทธกาล สภาพทางการเมืองในสมัยพุทธกาลนั้น แคว้นต่าง ๆ กำลังขยายดินแดนสู้รบกันเพื่อที่จะให้ประเทศของตนเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่และเป็นมหาอำนาจเหนือแคว้นอื่น ๆ แคว้นไหนมีอำนาจมากก็จะรวมเอาแคว้นอื่น ๆ ที่มีกำลังน้อยกว่าเข้ามาอยู่ในอาณาเขตของตน โดยเฉพาะแคว้นที่มีการปกครองต่างระบบกัน คือ ระบบ

^{๑๗} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/ ๕๕๗-๕๖๖/๔๓๖-๔๓๗.

^{๑๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย เถรคาถา, ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๓, หน้า ๓๙๖.

^{๑๙} ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมิตี คือ รู้ธมฺมิตี ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ ความสนใจ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน เป็น ๑ ในพระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถจับนลือสีหนาทประกาศพระศาสนาได้มั่นคง ซึ่งเรียกว่า ทศพลญาณ

สามัคคีธรรม กับ ระบบราชาธิปไตย ซึ่งมักจะต่อสู้แย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่กันเสมอๆ พระพุทธองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองทั้งสองระบบ แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระองค์นั้นอย่างทีกล่าแล้วในตอนต้นว่า พระองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับในฐานะเป็นครู ทรงเข้าไปในฐานะผู้ดับทุกข์หรือเป็นผู้แก้ปัญหา ในฐานะของพระองค์นั้นทรงอยู่เหนือการเมือง ดังนั้น จึงทำให้พระองค์ทรงได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากประชาชนและเจ้าผู้ครองนครแคว้นต่าง ๆ อย่างสูงยิ่งจนตลอดพระชนชีพ พุทธกิจด้านการเมืองของพระพุทธองค์นั้น พระองค์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของแคว้นแต่อย่างใด แต่ทรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหาและเสนอแนะหลัก ในการปกครองที่จะช่วยทำให้แคว้นมีความมั่นคงและสามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุข

อาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเข้าไปเสนอแนะหลักรัฐศาสตร์หรือหลักการบริหารการปกครองรัฐตามแนวพุทธแคว้นโกศล มีกษัตริย์ปกครองคือ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ทรงมีความเคารพในพระพุทธองค์มาก ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าเป็นชาวศากยะ ซึ่งในขณะนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของแคว้นโกศล ดังนั้น มีหลักฐานในอัครคัมภีร์สูตรที่พอจะยืนยันได้ คือ

ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ ก็พวกศากยตระกูลยังต้องเป็นผู้โดยเสด็จพระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่ทุก ๆ ขณะ และพวกเจ้าศากยะยังต้องทำกรณอบน้อมกราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรมอันใดอยู่ในพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ถึงกระนั้นกิริยาที่นอบน้อม ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรมอันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกระทำอยู่ในตลาคต ด้วยทรงถือว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีชาติตระกูลสูง เรามีชาติต่ำกว่าพระสมณโคดมเป็นพระผู้มีกำลัง เรามีกำลังน้อยกว่า พระสมณโคดมเป็นผู้ที่มีคุณน่าเลื่อมใส เรามีคุณน่าเลื่อมใสน้อยกว่า พระสมณโคดมเป็นผู้สูงศักดิ์กว่าดังนี้ แต่ที่แท้พระเจ้าปเสนทิโกศลที่ทรงสักการะ นอบน้อม ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรมในตลาคตด้วยอาการอย่างนั้น ก็เพราะทรงสักการะ นับถือ นอบน้อมพระธรรมนั่นเอง

จากข้อความในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงว่าแคว้นโกศลมีอำนาจเหนือแคว้นศากยะ แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีความเคารพในพระพุทธเจ้ามาก หากว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวันในแคว้นโกศลแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเสด็จมาเฝ้าบ่อย ๆ และในการมาเฝ้าแต่ละครั้ง พระองค์จะมีพระราชปุจฉาพูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ทั้งในเรื่องส่วนพระองค์ เช่น ในคราวที่พระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารมากไปเป็นต้น และเรื่องเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง เช่น ในคราวที่ทรงปราศรัยต่อพระเจ้าอชาตศัตรูในการรบกันเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนือดินแดนกาสิคาม จนทำให้เสวยไม่ได้บรรทมไม่หลับ พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ในท่ามกลางสงฆ์ว่า บุคคลขณะอยู่ ย่อมประสบซึ่งเวร บุคคลอันบุคคลอื่นให้แพ้แล้วย่อมนอนลำบาก บุคคลผู้เข้าไปสงบแล้ว ละแล้ว ซึ่งความแพ้และความชนะ ย่อมนอนสบาย

พระเจ้าปเสนทิโกศลคงจะได้รับทราบพระพุทธดำรัสนี้จากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะปรากฏว่าหลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงสมานไมตรีกับพระเจ้าอชาตศัตรู ยุติการสู้รบกัน โดยพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงยกพระธิดาชื่อว่า วชิรากุมารี ให้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งก็ทำให้พระองค์ทรงรู้สึกปลอดภัยและสบายพระทัยที่ไม่ต้องทำศึกสงครามอีกต่อไป และปรากฏว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นโดยปกติแล้วมักจะปกครองหรือบริหารงานของรัฐตามพุทธ

ธรรมที่พระองค์ได้สดับมาจากพระศาสดา ทรงปกครองข้าราชการด้วยความยุติธรรม เทียงตรง ไม่มีอคติ ทรงยกย่องคนดี และลงโทษผู้ที่กระทำทุจริต คิดมิชอบ ประชาชนภายในแคว้นของพระองค์จึงมีเสรีภาพ ประกอบอาชีพอย่างสงบสุข ดังนั้น จึงทำให้ประชาชนในแคว้นโกศลเป็นคนที่มีความขยันขันแข็งและมีความใฝ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง

หลักธรรมของผู้ปกครองประเทศพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปกครองแคว้นโกศลและแคว้นกาสิ ซึ่งเป็นแคว้นที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่และทรงอำนาจ พระองค์ทรงดำเนินรัฐปาสโนบายปกครองประเทศอย่างมีหลักการ ทรงประกอบราชสังคหะ คือการทํานุบำรุงประชาชน ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่าหลักราชสังคหวัตถุ หลักธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมในการวางนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐ ที่มุ่งเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณธรรมมากขึ้น เรียกว่า หลักรัฐภิบาลนโยบาย หรือ รัฐประศาสนนโยบาย ซึ่งมีทั้งหลักในด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งยังเป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงขึ้นในรัฐได้ เพราะความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน ๔ ประการ คือความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ

ความมั่นคงทางด้านการเมือง ความมั่นคงทางด้านสังคมจิตวิทยา และความมั่นคงทางด้านทหารหรือการป้องกันประเทศ ซึ่งความมั่นคงของรัฐทั้งสี่ด้านนี้เมื่อนำหลักราชสังคหวัตถุมาใช้ก็จะเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความมั่นคงได้ คือ

๑) สัสเมธะ ฉลาดในการบำรุงธัญญาหาร การบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจให้มีภาวะเศรษฐกิจดี มีผลผลิตพืชพันธ์สมบูรณ์ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ฉลาดในการส่งเสริมอาชีพและการผลิตของประชาชนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจนั้นมีความหลากหลายในเชิงรูปแบบ แต่พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการใหญ่ ๆ ให้เห็นว่าประเทศชาติจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคงได้ ประชาชนในชาติจะต้องมีเศรษฐกิจภายในครัวเรือนที่มั่นคงเสียก่อน คือ ประชาชนจะต้องมีเศรษฐกิจที่พอเพียง มีความสุขตามแบบอย่างของชาวบ้านพอสมควร คือ มีทรัพย์สินเงินทองเก็บไว้กับครอบครัว และได้ใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นไปในทางที่ถูกที่ควร มีอาชีพการงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และไม่มีหนี้สิน ทั้งสี่ประการนี้เรียกว่าสุขของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน ในด้านการผลิตพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ขยันหาทรัพย์ ไม่ให้เกียจคร้าน

ในด้านการบริโภคก็ทรงสอนไว้ในหลักโกคอาทียะ ๕ ว่าให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินไปในทางที่ควรจ่าย คือ ใช้เลี้ยงตัวเอง ครอบครัว มารดาบิดา บุตรภรรยาและคนใต้ปกครอง เลี้ยงคุณมิตรสหาย ใช้ป้องกันอันตรายต่าง ๆ และทำพิธีกรรมต่าง ๆ คือ การสงเคราะห์ญาติ การต้อนรับแขก การทำบุญ การเสียภาษี การบำรุงสมณพราหมณ์ และการที่จะมีเศรษฐกิจมั่นคงอยู่ได้ทั้งในระดับครอบครัวและระดับประเทศ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงหลักกกุลจิริฎฐิติธรรมว่า จะต้องรู้จักแสวงหาทรัพย์ที่สูญหายไป แล้วหรือหมดไปแล้วมาเพิ่มเติม ต้องรู้จักบูรณะซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดทรุดโทรมต้องรู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพย์ที่มีอยู่ และต้องคัดเลือกคนดีมีศีลธรรมขึ้นมาเป็นผู้นำครอบครัวหรือมาเป็นผู้ปกครองประเทศชาติ

๒) ปุริสเมธะ ฉลาดบำรุงข้าราชการ ความเป็นผู้ฉลาดในการรับคนเข้ามารับราชการ เพื่อมาทำหน้าที่ในการบริหารของรัฐ รู้จักคัดเลือกคนและจัดสรรตำแหน่งให้เหมาะสมกับความรู้

ความสามารถ ปุณบ่าเห็นใจความชอบในบางโอกาส รู้จักส่งเสริมคนดี เปิดโอกาสให้คนดีเข้ามารับราชการ โดยเฉพาะความมั่นคงด้านการทหาร จะต้องเป็นผู้ฉลาดในการที่จะคัดเลือกบุคคลเข้ามารับหน้าที่เป็นแม่ทัพหรือผู้นำกองทัพ เพราะทหารคือผู้ที่เข้าไปเพื่ออุดมการณ์สูงสุด คือ การเสียสละ เพื่อรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถ้าหากเพื่อปกป้องสถาบันทั้งสาม ทหารก็พร้อมที่จะยอมเสียสละทุก ๆ อย่างแม้กระทั่งชีวิต หลักในการเสียสละในทางพระพุทธศาสนานั้นท่านสอนไว้เป็นลำดับลดหลั่นกันไป คือ พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ อวัยวะ และแม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษาธรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ หรือเสียสละสิ่งที่สำคัญน้อยเพื่อรักษาสิ่งที่มีความสำคัญมากเอาไว้ ลักษณะของทหารที่สามารถที่จะชนะข้าศึกได้ดีว่า จะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติพิเศษหรือจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหนือกว่าข้าศึก ท่านแสดงเป็นตัวอย่างไว้ ๔ ประการ คือ เป็นผู้ฉลาดหมายถึงเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดทั้งในชัยภูมิและยุทธวิธีในการรบ ยิ่งได้ไกล ยิ่งได้เร็วและแม่นยำ ทำลายข้าศึกจำนวนมาก (ได้ด้วยกำลังอันน้อย) เป็นการแสดงให้เห็นว่าทหารหรือนักรบที่จะสามารถป้องกันประเทศชาติได้นั้น จะต้องมีความรู้คุณสมบัติพิเศษจึงจะสามารถมีชัยชนะเหนือข้าศึกได้

๓) สัมมาปาสะ ผู้ก่อบริการสงเคราะห์ประชาชน ความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม รู้จักผูกสมานรวมใจของประชาชน รู้จักการสงเคราะห์ โดยดำเนินการบริหารให้เป็นไปตามความประสงค์ของประชาชน มีการส่งเสริมอาชีพด้วยวิธีการต่าง ๆ แก่ประชาชน เช่น การให้กู้ยืมเงินไปลงทุนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ เป็นต้น ความมั่นคงทางด้านสังคมจิตวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพ ที่มีต่อชีวิตทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย เช่นหลักการพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ ศีล ๕ ประการ ข้างต้นให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น เรียกว่าหลักเบญจธรรม ๕ คือ ความเมตตา กรุณา รักษาศีล ปราบปรามนาสติต่อการเลี้ยวชีวิตในทางสุจริต ความสังวรในกาม ความซื่อสัตย์ซื่อตรง และความมีสติสัมปชัญญะความรู้ตัว หลักการทั้งหมดนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้สังคมอยู่อย่างมีสันติ กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมในการสร้างสันติภาพก็ได้

๔) วาจาเปยยะ มีวาจาอันดูดีมีใจ ไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยความสามัคคี รู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมกับคนฟัง ตามวัย เพศ สถานะ ภาวะ รู้จักโน้มน้าวให้คนทำความดี ยกย่องการทำความดี เป็นต้น

๕) นิโรคคพะ หรือสรรพเมธะ คือ จะต้องขจัดอิทธิพลต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนหรือบ้านเมืองอยู่อย่างไม่สงบสุข เช่น พวกมีอำนาจเหนือกฎหมาย โจรผู้ร้าย ตลอดจนขจัดอุปสรรคต่าง ๆ เช่น อบายมุข ยาเสพติด ให้หมดไป ทำให้บ้านเมืองปราศจากโจรผู้ร้าย ประชาชนอยู่ได้โดยไม่ต้องระแวงภัย บ้านเรือนก็ไม่ต้องใส่กลอนหรือลงลิ้มสลัก เป็นการช่วยส่งเสริมความมั่นคงด้านการเมืองของรัฐ

หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหารหรือนักการเมืองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะและบริหารงานของรัฐ ผู้นำในคติทางพระพุทธศาสนามีได้เป็นเพียงผู้นำทางการเมืองของประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำสังคม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม ผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นกลไกสำคัญต่อ

ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ปกครองนั่นเอง ถ้าได้ผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหลักปมุขธรรมคือธรรมสำหรับผู้เป็นประมุขแล้ว ก็สามารถที่นำพาประเทศหรือรัฐนั้นให้เป็นรัฐในอุดมคติได้ เป็นรัฐที่มีแต่ความสงบสุขเพียบพร้อมไปด้วยสุจริตชน ไม่มีการคดโกง

ความเป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นจุดหมายทั้งของมนุษย์และของการปกครองหรือของรัฐ และศีลธรรมก็เป็นหลักในการพัฒนาตั้งแต่ขั้นต้น คือ การพัฒนาวัตถุก็ต้องโดยถูกต้องชอบธรรม รัฐจะให้การศึกษอบรมคนให้เป็นคนดี และยึดเอาความดีเป็นจุดหมายของชีวิต การส่งเสริมของผู้ปกครองหรือของรัฐด้วยการศึกษาก็ดี กฎหมายหรือระเบียบประเพณีของสังคมเพื่อให้ประชาชนเข้าใจจุดหมายและวิธีการดำเนินชีวิตดังกล่าวก็ดี เป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ผู้บริหาร และนักการเมือง ส่วนความสุขทางวัตถุและความสุขทางโลก อื่น ๆ เป็นเพียงกฎหมายที่ต้องมีการจำกัดขอบเขต และเป็นเพียงวิธีทางนำไปสู่จุดหมายที่แท้จริงของชีวิตได้ เป้าหมายของการปกครองหรือของรัฐ จึงต้องมุ่งพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจของประชาชนไปพร้อม ๆ กัน การพัฒนาต้องพัฒนาวัตถุเพื่อพัฒนาคนมิพัฒนาเพียงเพื่อพัฒนาวัตถุ คนต้องเป็นวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการปกครองของรัฐ

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

บทบาทการสงเคราะห์ที่มีต่อประชาชนในการสงเคราะห์ประชาชนในแคว้นโกศลนั้น พุทธศาสนจักรได้สงเคราะห์โดยใช้วิธีการดังนี้

ก) วิธีการสอนให้ไม่ประมาท หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในเรื่องของความไม่ประมาทนี้ปรากฏในปฐมอัปมาทสูตรและปฐมอปัตตกสูตร ดังต่อไปนี้

ในปฐมอัปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาท สูตรที่ ๑ ความว่าคราวหนึ่งเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้าพระพุทธองค์แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ธรรมที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า มีอยู่หรือ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ธรรมที่ยึดประโยชน์ทั้งสองมีอยู่ ซึ่งก็คือความไม่ประมาท ทรงเปรียบว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายบนแผ่นดินทุกชนิด รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่า รอยเท้าช้างเป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ฉับใด ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า คือความไม่ประมาท ก็ฉนั้นนั้น จากนั้นพระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า บุคคลเมื่อปรารถนาอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอย่างโอฬารต่อ ๆ ไป พึงทำความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญ บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง ชีรชนท่านเรียกว่าบัณฑิต เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า

ในปฐมอภุตตกสูตร ว่าด้วยทรัพย์ที่ไม่มีบุตร สูตรที่ ๑ ความว่า ในคราวครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแต่ยังวัน เมื่อพระองค์ถวายอภิวัตแล้วประทับนั่ง ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลถึงเรื่องที่เศรษฐีผู้ไม่มีบุตรในกรุงสาวัตถีถึงแก่กรรม พระองค์ให้คนขนทรัพย์สมบัติของเศรษฐีนั้นมาไว้ในพระราชวังเสร็จแล้วจึงมาเข้าเฝ้า เฉพาะเงินเท่านั้นมี ๘,๐๐๐,๐๐๐ ส่วนเครื่องเงินนั้นไม่ต้องพูดถึง แต่เศรษฐีนั้นได้บริโภคอาหาร คือปลายข้าวกับน้ำผักตบชว นุ่งห่มผ้าเนื้อหยาบที่ตัดเป็นสามชิ้นเย็บติดกัน ไร่รกเก่า ๆ ก็นั่งทำด้วยใบไม้

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า มหาบพิตร อัสตบุรุษได้โภคะมากมายแล้ว ไม่ทำตน มารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร มิตร อำมาตย์ให้ได้รับความสุขสำราญ ไม่ตั้งทักษิณำอันมีผลอันดีไว้ในเบื้องบน อันมีผลเป็นสุขและเป็นไปเพื่อสวรรค์ไว้ในสมณพราหมณ์ โภคะของเขาที่มีได้ใช้สอยโดยชอบอย่างนี้ พระราชาธิปไตยบ้าง โจรปล้นไปบ้าง ไฟไหม้บ้าง น้ำพัดไปบ้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักนำไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้โภคะของเขาที่มีได้ใช้สอยโดยชอบ ย่อมเสียไปเปล่า

จากนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสเปรียบเทียบว่า ในถิ่นอมมนุษย์ มีสระโบกขรณีซึ่งมีน้ำใสเย็น จืดสนิท ไสสะอาดมีทำน้ำดี น้ำร้อนรมย์ น้ำนั้นคนไม่ตักเอาไปใช้ ไม่ดื่ม ไม่อาบ หรือไม่ทำตามที่ต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้ น้ำนั้นก็เปล่าประโยชน์ อัสตบุรุษได้โภคะมากมายแล้ว ไม่ทำตนให้ได้รับความสุขสำราญ เมื่อเป็นเช่นนี้ โภคะเหล่านั้นของเขาก็เปล่าประโยชน์เหมือนกัน แต่ว่าอัสตบุรุษได้โภคะมากมายแล้ว ทำตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร มิตร อำมาตย์ให้ได้รับความสุขสำราญ ตั้งทักษิณำอันมีผลดีในเบื้องบน มีวิบากเป็นสุข เป็นไปเพื่อสวรรค์ไว้ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย โภคะที่เขาใช้สอยอยู่อย่างนี้ พระราชาธิปไตยบ้าง โจรก็ปล้นเอาไปไม่ได้ ไฟก็ไหม้ไม่ได้ น้ำก็พัดไปไม่ได้ ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักก็นำไปไม่ได้ โภคะเหล่านั้นของเขา ย่อมมีการใช้สอย ไม่เสียไปเปล่า เหมือนกับสระโบกขรณีอันมีน้ำใสเย็น จืดสนิท ไสสะอาด มีทำน้ำดี น้ำร้อนรมย์ อยู่ในที่ไม่ไกลจากหมู่บ้านหรือนิคม น้ำนั้นคนตักไปบ้าง ดื่มบ้าง อาบบ้างทำตามที่ต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้ น้ำนั้นชื่อว่ามีการใช้สอยไม่เสียไปเปล่า

จากนั้นพระผู้มีพระภาค จึงได้ตรัสว่า น้ำเย็นในถิ่นอมมนุษย์ที่ไม่ได้ใช้สอย ย่อมเหือดแห้งไป ฉันท ไทรที่คนช่วยได้แล้ว ตนเองไม่ได้ใช้และไม่ให้คนอื่นใช้ ก็เสียไปเปล่าฉันทนั้น ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญานั้น ได้โภคะแล้ว ย่อมใช้สอยและประกอบกิจการงาน เขาเป็นคนอาจหาญ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ไม่ถูกตีเตียนยอมเข้าถึงแดนสวรรค์

จากการที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วจึงทำให้พระองค์ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทสืบมา และได้รับประโยชน์ของการเป็นผู้ไม่ประมาทตามสมควรแก่พระองค์ หากว่ายังคงเป็นผู้ประมาทมาแล้วความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จะมาตาม เพราะความไม่ประมาทมีความสำคัญอย่างยิ่ง

๓.๔ แนวคิดการสังคมสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔

หลักสังคหวัตถุ ๔ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการนี้ สังคหวัตถุ ๔ ประการ
อะไรบ้าง คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล

ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆตามสมควร
สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น

ถ้าไม่เพียงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้รับการนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ
แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความ
เป็นใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ^{๒๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ ๔ ธรรมเครื่องยึด
เหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ดังต่อไปนี้

๑) ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่
ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็น
ประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จัก
พูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชววย
ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริม
ในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอ
ปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ
ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๒๑}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนว่า การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับ
อีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไวใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึด
เหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่อง สังคหวัตถุ

- การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การพูดจาไพเราะ
- การบำเพ็ญประโยชน์
- การทำตัวให้เป็นเกลอ หรือ เป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนาย

^{๒๐} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๐-๕๑, ๓๗๓.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓ - ๑๔.

หรือเรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องหวังเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้^{๒๒}

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ได้ให้ความหมายตามหลักจริยศาสตร์สังคัมของพุทธศาสนา เรื่อง สังคหวัตถุ ๔ หรือ หลักปฏิบัติตนตามหลักจิตวิทยาสังคัมเพื่อให้เกิดความนิยมชมชอบและเคารพนับถือแก่ผู้อื่น หรือสังคัมของชุมชนต่าง ๆ คือ

๑) ทาน หรือ การให้ปันสิ่งของตนเองแก่ผู้อื่นที่ควรปัน เพราะ ทาน หมายถึง

๑.๑ ธรรมทาน หรือการบริจาคทางจิตใจ

๑.๒ อามิสทาน หรือการบริจาคทางวัตถุ

๒) ปิยวาจา หรือการเจรจาใช้คำพูดของตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพอ่อนโยน ให้เหมาะสมแก่กาลเทศะและเหมาะสมแก่สังคัมชุมชนทุกชั้น เพื่อให้ชุมชนหรือบุคคลเหล่านั้นเคารพนับถือ ปิยวาจານี้ ใ้กับมิตรสหายของตน ย่อมจะทำให้มิตรสหายเหล่านั้นรักใคร่ รู้จักเจรจาสุภาพอ่อนโยน กับครูอาจารย์ การใช้หลักจริยศาสตร์สังคัมในเรื่อง ปิยวาจา นั้น ผู้ใช้จำต้องมีสติควบคุมตนเอง และสามารถบังคับจิตใจตนเองได้ทุกขณะ (mind's control or self-control)

๓) อตถจริยา หมายถึง การสอนให้บุคคลนั้น มีหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ทุกระดับชั้นมีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะหรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

๔) สมานัตตตา หมายถึงการปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองสม่ำเสมอโดยไม่ถือตัว และให้เข้ากับสังคัมของชุมชนได้ทุกชั้น^{๒๓}

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ) กล่าวว่า สังคหวัตถุ ๔ นี้ พระพุทธเจ้าทรงอุปมาเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความสุขความเจริญในโลก เพราะสังคัมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้งสี่ประการนี้ ทรงชี้อีกมุมที่ตรงกันข้ามว่า ถ้าหากว่าสังคัมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้งสี่ประการแล้ว แม้มารดา บิดา ก็จะไม่ได้รับการนับถือบูชาจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ การสงเคราะห์ก็มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ

อามิสสังคหะ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ

ฉิมสังคหะ คือ สงเคราะห์โดยธรรม ถ้าเรามองในแง่ของคนที่แสวงหาที่พึ่ง สิ่งนี้ก็เป็นการสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของคน เช่น ต้องการความรักและได้รับความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการที่พึ่งพำนักอาศัย ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือว่าต้องการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กัน เป็นต้น ก็ต้องมีธรรมะ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หลักที่จะให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางใจกันขึ้น มาสรุปรวมอยู่ที่สังคหวัตถุแม้แต่แนวคิด การแสวงหาเครื่องรางของขลังที่ชาวบ้านเขาแสวงหากัน แนวของพระเครื่องนั้น คือ เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด ธรรมะทั้งสี่ประการมีลักษณะ

^{๒๒} พุทธศาสนิกฯ, **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: อตมมโย, มปป.), หน้า ๑๕.

^{๒๓} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์, ธรรมะสร้างเยาวชน, อ้างใน จุฑาทิพย์ แก้วมณี, การสร้างชุดการสอน หลักธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ ๔ โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสำหรับสามเณร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณรังสรรค์ จังหวัดระยอง สังกัดกรมศาสนา, **งานนิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, (วิชาเอกหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕-๒๖.

ก่อให้เกิดเป็นเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี และแคล้วคลาดจากภยันตรายทั้งหลายได้อองศ์ธรรมทั้งสี่ประการนี้ คือ^{๒๔}

๑) ทาน การให้ เป็นลักษณะการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ของแต่ละคนแก่คนอื่นที่ควรแก่การให้ การให้ที่มีอยู่ ๒ แนวใหญ่ คือ

๑.๑) การให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ หมายถึงว่าการอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยอัธยาศัยไมตรีโอบอ้อมอารีต่อบุคคลเหล่านั้น เขาประสบความสำเร็จ ความขาดแคลน ก็สงเคราะห์เขาเท่าที่จะสงเคราะห์กันได้ และบางครั้งเป็นเรื่องของอัธยาศัยไมตรี ในทำนองที่แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงกันมีของอะไรก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เป็นการสร้างอัธยาศัยไมตรีอย่างที่เราคนไทยเราถือว่า “รู้คนดีกว่ารู้สังกะสี รู้เหล็กกว่ารู้กำแพง” อย่างบ้านในชนบทเห็นได้ชัดมาก ถ้าไม่มีหนอนบ่อนไส้ ไม่มีใครสามารถขโมยได้ เพราะถึงขโมยก็ออกไปนอกหมู่บ้านไม่ได้ ประเดี๋ยวก็จับได้ นี่คือลักษณะโครงสร้างสังคมไทยที่เรานิยมเอารธรรมะไปสั่งสอนกันมา ก่อให้เกิดเป็นความปรารถนาดี ความหวังดีต่อกันว่า “เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี” การอนุเคราะห์ คือ แสดงความมีน้ำใจ และการสงเคราะห์ให้ในกรณีที่เขาขาดแคลน เราก็สงเคราะห์เขา

๑.๒) การให้เพื่อบูชาคุณความดี เช่น การทำบุญตักบาตร การให้อาหารให้เสื้อผ้าแก่พ่อแม่ปู่ย่า ตายาย ในวันตรุษสงกรานต์ การเสียภาษีให้แก่รัฐ เหล่านี้เป็นการให้ด้วยสำนึกถึงคุณความดี การให้ก็เป็น การปฏิบัติธรรมะเหมือนกัน อย่าลืมนะ ขอบข่ายของการให้พอถึงจุดหนึ่งเมื่อเราเป็นพวกเดียวกับเขาแล้ว หนักนิตเบาหน้อยก็หนักนิตไปกลายเป็น “อภัยทาน” คือ การให้อภัย เมื่ออภัยกันได้ ก็เข้าอกเข้าใจกัน ต่อมาก็กลายเป็น “ธรรมทาน” คือ จะพัฒนาไปจากจุดที่วัตถุทาน แต่มาถึงจุดหนึ่ง สามารถว่ากล่าวตักเตือนกันได้อย่างคนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่นชนบท ท่านสามารถจะดูเด็กที่เหมือนกับลูกหลานของท่านได้เวลามีปัญหากรณีพิพาทอะไร ท่านผู้นี้ไปพูด บางทีก็เลิกแล้วต่อกันได้ นี่เพราะอะไร เพราะท่านผู้นี้ได้สร้างสมบารมีด้วยการสงเคราะห์ในเชิงวัตถุธรรมมาก่อน มีการให้อภัยในความผิดพลาดบกพร่อง อยู่ในฐานะที่ว่าตักเตือนกันได้ คนเรากว่าที่จะปรับตัวขึ้นมาอยู่ในจุดนี้ได้ก็ต้องใช้เวลาสร้างบารมีพอสมควร หลวงพ่อบางองค์ในต่างจังหวัด มีการมีงานภายในวัด ตำรวจไม่ต้องมาตรวจการณ์ ไม่ต้องมาทำอะไร หลวงพ่ออยู่องค์เดียวใครไม่กล้าทำอะไรหรอก จะไปก่อเรื่องก่อราวขึ้นไม่ได้ อย่างนี้หลวงพ่อก็ต้องมีบารมีอยู่มากจนเด็ก ๆ เรียกหลวงปู่หมดแล้ว ฉะนั้น สมภารในต่างจังหวัดจึงจำเป็นจะต้องเป็นพระแก่ ๆ เพราะเป็นเรื่องของบารมี ถ้าไม่มีบารมีเราทำงานไม่ได้ อยู่เป็นหลวงปู่แล้วสามารถที่จะควบคุมอะไรใครก็ได้

๒) ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน ตรงกันข้ามกับคำหยาบแต่ในเชิงปฏิบัติแล้ว ปิยวาจา คือ เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รัก วาจาเป็นที่รักผู้กล่าวด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ซึ่งบางครั้งอาจเป็นคำดู คำตักเตือนก็ได้ แต่ถ้าหากว่าพูดด้วยความรัก หวังดีปรารถนาดี ถือว่าเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์กัน ถ้าหากอัธยาศัยเริ่มมีความรัก ความปรารถนาดีต่อไปจะกระจายตัวไปเอง คือ จะพูดคำสัตย์ คำจริงเอง จะไม่ยุยงให้คนเหล่านั้นเขาแตกกัน เพราะรัก หวังดีต่อเขาจะพูดเฉพาะเรื่องที่มีประโยชน์ มันก็จะกระจายตัวเอง เป็นวิจิตรจิตครบทั้งสี่ แต่เริ่มที่ปิยวาจา คือ วาจาอันเกิด

^{๒๔} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตธมาโณ), ธรรมปริทรรศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๒.

จากใจที่มีความรักและหวังดี ปิยวาจาบางครั้งถ้อยคำอาจไม่ไพเราะ ไม่อ่อนหวาน หากพูดด้วยความปรารถนาดี หวังดี ยังอยู่ในขอบข่ายของปิยวาจา^{๒๕}

๓) **อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น** จะเห็นว่ามิทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ทางกายกรรม ก็ช่วยเหลือชวนชวายเป็นกิจการงาน อย่างในบ้านในเมืองเรา เราก็ช่วยเหลือกัน ไถนาก็ช่วยเหลือกันไถนา มีกิจการอะไรก็ตาม เช่น ปลูกบ้านต่างจังหวัด บ้านหลังหนึ่งขนาด ๒ – ๓ ห้อง ปลูกไม่กี่วันก็เสร็จ เพราะเขาช่วยเหลือกัน นี่เรียกว่าประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ด้วยกันในทางกาย ช่วยเหลือกันชวนชวายเป็นกิจการงานที่ชอบ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์กันด้วยวาจา คือ พูดในทางที่เสริมสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนะนำชี้แจงแสดงผล การกระทำบางอย่างต้องคิดใจเขาใจเรา เช่น อยู่ใกล้เคียงเพื่อนคนหนึ่งต้องการจะอ่านหนังสือเราเขย่าวินยเสียสละ ไม่เป็นอัตถจริยา เพราะทำลายประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่งที่เขาจะพึงได้ ข้อนี้ชั้นของวินัย มีวินัยบางข้อเสริมอัตถจริยา เช่น ภิกษुरुพหนึ่งกำลังท่องปาฏิโมกข์อยู่ เราไปชวนคุย เป็นการทำลายประโยชน์ ท่านก็ปรับเป็นอาบัติปาจิตตีย์ นั่นคือ สอนให้ประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เกื้อกูลกันในบางครั้งบางคราว เราไม่สามารถจะทำได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์เขา เช่น เราช่วยเหลือเขาไม่ได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์ของเขา อย่างนี้พออยู่กันภายในสังคมได้ อย่าลืมนะว่า ตัวประโยชน์ที่มักจะถูกทำลายเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย การกระทำอะไรต้องมุ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับการกระทำเหล่านั้น เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่นก็กระทำ เช่น ช่วยสร้างสะพานบ้าง ชวนกันขุดถนนบ้าง ขุดลอกคูคลองบ้าง ล้วนเป็นคุณความดีที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจให้คนอื่นเขาเกิดความนิยมนับถือ นี่เป็นอัตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งประพฤตีสั่งเพียงฝ่ายเดียว แต่ทุกคนก็ต้องประพฤตีสั่งให้เป็นประโยชน์ต่อกัน

๔) **สมานัตตตา ความมีตนสม่าเสมอ ไม่ถือตัว** ได้แก่การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ควรจะเป็นและที่ตนเป็น ไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ๓ วันดี ๔ วันร้าย กำหนดทิศทางลมไม่ค่อยถูกว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ อีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ลืมนั่น เช่น เคยเป็นเพื่อนเป็นฝูงกันมา พอได้ดีหน่อยก็ลืมนั่นเพื่อน ต้องแสดงอหิยาศย์ไมตรีให้ปกติ แม้คนไม่ชอบพูดชอบคุยอะไรก็ต้องทักทายปราศรัย เรื่องที่ออกจะปฏิบัติยาก ดุริทานเปรียบเทียบออกจะฟังง่าย บางเรื่องเป็นการยอมรับนับถือฐานะกัน อย่างสหาย ๓ คน เป็นขอทาน คนหนึ่งราชาธมาเกย ได้เป็นพระราชาก็เป็นคนหนึ่งคิดว่าเพื่อนเราเป็นพระราชาก็แบ่ง แต่งตัวขอทานเข้าไป อันนี้เป็นการไม่ให้เกียรติ ไม่ยกย่องเพื่อนในฐานะที่ชอบที่ควร เพื่อนก็ให้เงินหน่อยหนึ่งแล้วไล่ออกจากเมืองไปเลย อีกคนหนึ่งแกถือว่าเพื่อนก็คือเพื่อน แต่ในที่ต่อสาธารณชน ก็ต้องวางตัวให้ความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะของเพื่อน นี่คือ เป็นหลักของสมานัตตตา วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น ไม่ใช่ว่ามีสมานัตตตาแล้วสมภารจะลงเล่นกับลูกวัด คือ ต้องวางตนเหมาะสมกับฐานะ^{๒๖} อีกประการหนึ่งก็คือ ไม่ถือตัวเกินไป เวลาได้ดีไม่หลงตัว ลืมนั่น **คางคกขึ้นวอ มะพร้าวต้นตก ยากตืนมี ขี้เข้าได้ดี** ที่โบราณพูดว่า คางคกขึ้นวอ คือ ถ้าทำอะไร ๆ มันเกิน ๆ ไป ก็เสียหลักของสมานัตตตา แทนที่คนจะเกิดความนับถือ กลับไม่พอใจชิงชังเอาได้

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๒ – ๒๖๔.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๔ – ๒๖๖.

หลักทั้งสี่ประการนี้เป็นการปฏิบัติตัวของคน แต่ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งเป็น ทุกฝ่ายต้องแสดงออกซึ่งอัธยาศัยเหล่านั้น เช่น เพื่อนกันก็ต้องเสมอต้นเสมอปลาย แสดงความเป็นกัลยาณมิตร แม้ในยามวิบัติก็ไม่ทอดทิ้งกัน หลักของสมานัตตตา คือ มีตนเสมอ แต่ต้องไม่วางตัวต่ำเกินไป เพื่อต้องการให้คนอื่นเขาเห็นว่าเราไม่ถือเนื้อถือตัว เล่นหัวจนไม่เป็นเวลา วางตัวสูงเกินไปก็เสีย

คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ มีในบุคคลใดก็ตาม จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ก่อให้เกิดความเคารพ ความรัก ความนับถือต่อกันและกัน เป็นเหมือนพาหนะที่จะนำพาคนไปสู่ความสุขความเจริญที่ต้องการได้ เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจ ภายในจากครอบครัวเป็นต้นไปจนถึงสังคม คนกลายเป็นพระเครื่อง ๔ องค์ ที่ก่อให้เกิดผลทางเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี และแคล้วคลาดแท้ ๆ ทั้งเป็นพุทธวิธีครองใจคน เป็นจุดที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้^{๒๗}

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

๑) ทาน การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน ได้แก่ การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และแบ่งปันน้ำใจต่อบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

๒) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนา รู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสม และรู้จักการใช้คำพูด ไม่ใช่วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่น หรือวาจาที่เป็นคำหยาบคาย กระทบกระด้าง กระทบกระชัง จะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้

๓) อัถถจริยา การช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน

๔) สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของตน โดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้^{๒๘}

อรศิริ เกตุศรีพงษ์ ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน ๔ ประการ

ทาน คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รวมถึงอุปกรณ์ในการทำงานหรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาด-เหลืออุปกรณ์สิ่งของ ก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มต้นด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอก จะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้และรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ อันเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้ว การแบ่งปันเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำงานก็

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๖.

^{๒๘} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงษ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๙.

เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้งจรของความรู้มีการขับเคลื่อนโดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วย

ปิยวาจา คือ การแบ่งปันคำพูดดี ๆ คำพูดที่ไพเราะ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ พูดให้กำลังใจกัน ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า “ปิยวาจา” มีความสำคัญมากต่อการจัดการความรู้ในองค์กรเพราะการจะนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้นต้องใช้ลักษณะของการ “พูดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก

อรรถจริยา คือ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อรรถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังใจ เพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้พนักงานในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน

สมานัตตา คือ การมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริใจต่อกันความเสมอต้นเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกลดอดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน พนักงานก็จะไม่อยากรนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่าง ๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้น จึงถือได้ว่า “สมานัตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาวที่จะผลักดันให้คนในองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอในการร่วมแบ่งปันความรู้ต่าง ๆ จะช่วยให้การจัดการความรู้ “มีชีวิต” อยู่เสมอ การที่พนักงานในองค์กรเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอ จริใจต่อกัน ถือเป็นนิสัยความรับผิดชอบอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานหากงานที่ทำประสบผลสำเร็จ ก็จะไม่แย่งกันเอาความดีความชอบใส่ตัวว่าฉันเป็นคนทำงานนั้นเอง หรือหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น พนักงานก็จะไม่มีการกล่าวโทษกัน แต่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น บรรยากาศของความร่วมแรงร่วมใจก็จะเกิดขึ้น พนักงานรู้สึกว่าการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การทำงานของตนเองและองค์กรดีขึ้น^{๒๙}

โดยสรุป สังคหวัตถุ ๔ คือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องจรโลงสังคม เป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสามานสามัคคี สร้างความเกื้อกูลกัน สร้างความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียว และเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ทาน, ปิยวาจา, อรรถจริยา และสมานัตตา

ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การให้ในที่นี้เป็นการให้ใน ๒ ลักษณะ คือ ให้เพื่อการสงเคราะห์ และการให้เพื่อตอบแทน หรือแลกเปลี่ยน

^{๒๙} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐): ๔๓ - ๔๖.

การให้เพื่อการสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือที่ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จากผู้รับโดยมีเจตนาให้เขาเหล่านั้นได้รับสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์

ส่วนการให้เพื่อตอบแทน หรือ แลกเปลี่ยน เป็นการให้โดยมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยต่างกันไป เช่น องค์กรให้ค่าตอบแทนหรือค่าตอบแทนพิเศษแก่บุคลากรอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม นี่ถือว่าเป็นการตอบแทนการทำงานที่บุคลากรตั้งใจทำงานจนงานนั้นประสบความสำเร็จ องค์กรได้รับผลสำเร็จของงานไป บุคลากรได้รับค่าตอบแทน ทั้งองค์กรและบุคลากรต่างก็ได้รับการตอบแทนอย่างเหมาะสมตามฐานะของตน , การที่องค์กรให้การพัฒนาด้านความรู้แก่บุคลากรเพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นตัวอย่างของการให้เพื่อแลกเปลี่ยน

ปิยวาจา คือ การสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การสื่อสารในเชิงสร้างสรรค์ ปิยวาจาในที่นี้มิได้หมายถึงถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการตีเพื่อก่อ การว่ากล่าวเมื่อกระทำผิดเพื่อให้ปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาดไป

อัตถจริยา คือ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดี มีคุณประโยชน์แก่ส่วนรวม สัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การร่วมกันทำงานตามหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบให้ดีที่สุด รวมถึงการสงเคราะห์ การดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การส่งเสริมกันให้เกิดผลสำเร็จของงาน อัตถจริยาจึงเปรียบเสมือนการผสม การเชื่อมต่อกันของระบบย่อยในสังคมเพื่อเกิดผลสำเร็จของงานในภาพรวม

สมานัตตตา คือ การประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การไม่เลือกปฏิบัติ การรู้จักวางตนให้เหมาะสมตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และองค์กร

หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์ที่หมินกายข้อที่ ๔ คือ สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ ซึ่งจะได้อะไรถึงความหมาย ประเภท ประโยชน์ และหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการวางตนสม่ำเสมอ ดังนี้

๑. ความหมายของสมานัตตตา

สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากันได้ ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม ความวางตนให้เท่าเทียมหรือเสมอกับผู้อื่น หรือความมีตนที่เสมอกันโดยธรรม

๒. ลักษณะของสมานัตตตา

ลักษณะของความเป็นผู้วางตนอย่างสม่ำเสมอ นั้น คือการทำตัวให้เข้ากันได้กับผู้อื่น สามารถใช้ชีวิตหรือประกอบกิจการงานร่วมกันกับผู้อื่นได้ บุคคลผู้มีความวางตนสม่ำเสมอย่อมจะเป็นผู้รู้จักกฎระเบียบและประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นโดยง่ายและเป็นประจำ เป็นผู้ไม่ถือตัวและไม่เป็นคนโอ้อวด มีความสำรวมระวังทางความประพฤติอยู่เสมอ

๓. ประโยชน์ของสมานัตตตา

๑. ความไม่ถือตัว ไม่หยิ่งทะนงตน ไม่กระด้างอวดเก่ง แต่เป็นคนสุภาพอ่อนโยน ทำให้น่ารัก น่าเคารพนับถือ

๒. การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ คือเมื่อสำรวจตนเองเรียบร้อยแล้ว ตนอยู่ในฐานะอย่างไร ก็วางตนไว้ในฐานะอย่างนั้น เช่น มารดา บิดา ครู อาจารย์ บุตร ธิดา หรือศิษย์ การวางตนผิดฐานะมีแต่จะก่อความยุ่งเหยิงแต่กร้าว ไม่เป็นไปเพื่อความสามัคคี ส่วนคนที่วางตนเหมาะสมแก่ฐานะทำให้ดูงาม น่ากราบไหว้ น่าบูชา น่าเคารพนับถือ หรือน่ารักใคร่ ตามฐานะของตน ๆ

๓. ความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย คุณข้อนี้หมายถึงความเป็นคนสม่ำเสมอ ประพฤติตนสม่ำเสมอ เคยดีกับเขาอย่างไรก็อย่างนั้น

๔. ความร่วมทุกข์ร่วมสุข คุณข้อนี้หมายถึงแสดงความยินดีปรีดาเมื่อเขาได้สุข ไม่ริษยา และมีใจกรุณาคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์เมื่อเขาได้ทุกข์ บันเทิงใจร่วมกันเมื่อประสบความสำเร็จ และไม่ทอดทิ้งยามวิบัติ มิตรในยามทุกข์ย่อมเป็นมิตรที่แท้จริง

๕. ประพฤติตนเหมาะสมแก่ภาวะ บุคคล และเหตุการณ์ ข้อว่าประพฤตินเหมาะสมแก่ภาวะ ได้กล่าวแล้วในข้อว่าวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ เพราะมีความหมายคล้ายคลึงกัน คือตนเป็นอย่างไร อยู่ในฐานะใด ก็วางตนเหมาะสมอย่างนั้น

๔. หลักธรรมที่ส่งเสริมการวางตนอย่างสม่ำเสมอ

๑. ความไม่ประมาท (อัปมาทะ) คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร้าเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอ ในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย กระทำการด้วยความจริงจังรอบคอบและรวดเร็วเรื่อยไป

๒. ความประพฤติดีงาม (ศีล) ควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้เกิดความถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ตามระเบียบวินัยของหมู่คณะและตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป

๓. ความข่มใจ (ทมะ) เป็นการฝึกตนเองให้รู้จักอดใจไว้ไม่ให้โกรธ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งที่ไม่ดี ด้วยการใช้สติและปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่สงบสุข ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย สิ่งที่ไม่ดีทั้งหมดเมื่อมาปรากฏแก่เราแล้ว จะต้องมีการข่มใจไม่ให้หลงไปในอำนาจของความโกรธ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

๔. ความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยความรักและความชัง

๕. ความอดทน (ขันติ) คือความอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากทางกายในการที่จะต้องประกอบกิจการงานหน้าที่ในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งต้องมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว ในที่ทำงาน และในสังคมเป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการทำงาน

๖. ความไม่โกรธ (อภิกโรธ) ไม่ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้กระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียหาย เสียความเป็นธรรม จะต้องมิเมตตาประจําใจไว้คอยระงับความขุ่นเคือง มีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้ปกครองเสมอ

๗. ความไม่ประพฤติดีไปจากธรรม (อวิโรธนะ) หรือความเที่ยงตรงต่อหลักธรรมไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ดีและร้าย ลากสักการะหรืออารมณ์ที่ชอบใจและไม่ชอบใจใด ๆ ทั้งสิ้น ตั้งมั่นอยู่ในธรรมทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรม ทั้งในส่วนนิติธรรมคือระเบียบแบบแผน ในการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ไม่ประพฤติกเล็ดเคลื่อนให้วิบัติเสียหายไป ดำรงอยู่ในความยุติธรรม มีความสงบเสงี่ยม มีสติควบคุมรักษามารยาททางกาย วาจา ให้เป็นสุจริต และสุภาพอ่อนโยน ไม่ผิดระเบียบประเพณีตลอดจนกฎหมายและศีลธรรม

๓.๔ สรุปรูป

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ มุ่งให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจในเรื่องความจริงของชีวิต การเข้าใจว่าชีวิตคืออะไร มันมาจากเหตุอะไร แล้วมันให้ทุกข์ให้โทษ ให้ประโยชน์แก่เราอย่างไร ควรใช้ปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้ชัดเจนถูกต้อง ความทุกข์ก็จะน้อยลง นั่นคือการที่เราได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เพราะจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนา คือ การทำลายทุกข์ให้สิ้นไป เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายของงานสังคมสงเคราะห์ กล่าวคือ งานสังคมสงเคราะห์ดำเนินไปเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพของบุคคลในสังคม หรือเป็นการช่วยบุคคลให้สามารถช่วยตนเองได้ ตลอดจนนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม ฉะนั้นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการสังคมสงเคราะห์จึงสามารถผสมผสานกันได้อย่างสอดคล้องได้ เพราะในสังคมไทยเราเป็นสังคมแบบพุทธ การผสมผสานหลักพุทธธรรมเพื่อเข้าแก้ไขและขจัดปัญหาในสังคมจึงมีความเหมาะสม อันสามารถนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด นอกจากนั้นการแก้ไขปัญหาหรือขจัดปัญหาทั้งในทางพุทธศาสนาและในทางสังคมสงเคราะห์นั้นก็มิใช่หลักการโดยพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือต้องเป็นการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง โดยทางพุทธศาสนามองว่าปัญหาทางจิตสำคัญกว่าปัญหาทางวัตถุ ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับ งานสังคมสงเคราะห์ที่มีความเชื่อว่าบุคคลที่พร้อมจะแก้ปัญหานั้นจะต้องมีจิตใจ มีความคิดที่จะยอมรับปัญหาของตนเองเสียก่อน เช่นเดียวกัน จากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมายและความสำคัญ แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการ ตลอดถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันนั้น ได้แก้หลักสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในฐานะต่าง ๆ โดยที่สูงสุดในฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านความหมาย การสังคมสงเคราะห์มีความหมายถึงการรวมกัน การยึดเหนี่ยวประสานกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ และความเรียบร้อยดีงามของการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

๒. การสังคมสงเคราะห์ เกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานของความเชื่อในเทพเจ้าที่จะต้องประพฤติปฏิบัติบวงสรวงต่อเทพเจ้า เมื่อเทพเจ้าพอใจต่อการบวงสรวงก็จะบันดาลให้ในสิ่งที่ปรารถนา

แต่พระผู้มีพระภาคทรงคัดค้านความเห็นดังกล่าวและทรงแสดงหลักการที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้ความสุขที่แท้จริงคือการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้ที่ได้รับความลำบาก ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

หลักการสังคมสงเคราะห์จึงเกิดจากแนวคิดพื้นฐานคือการบูชาญ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบูชาญโดยการฆ่าสัตว์มาเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนและการทำลายชีวิต เกิดจากแนวคิดคือความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เกิดจากการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓. หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์ที่ขนิภายได้แก่ หลักสังคหวัตถุ หลักธรรมเครื่องสงเคราะห์ มี ๔ ประการคือ ทาน การให้ ปิยวาจา การกล่าววาจาเป็นที่รัก อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ และสมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอ

๔. หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการเพื่อการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีหลักธรรมของนักปกครอง และหลักธรรมของฆราวาสทั่วไป ที่จะใช้เป็นเครื่องประพฤติปฏิบัติต่อกันในสังคม

งานสังคมสงเคราะห์มีความคล้ายคลึงกับหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าในบางประเด็น กล่าวคือ ด้วยหลักคำสอนที่เป็นสัจธรรม เป็นความจริงของโลกและชีวิต พระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์ในการสงเคราะห์ โดยสั่งสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมะ รู้จักความจริงของชีวิตเพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ อันนำไปสู่พระนิพพานในที่สุด แม้มนุษย์ทั้งหลายไม่พ้นจากความทุกข์ ก็มุ่งหวังให้มนุษย์มีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้มีเมตตาเอื้อเฟื้อต่อบุคคลทั่วไป ในงานสังคมสงเคราะห์ทั่วไปก็มีความคล้ายคลึงกับหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าในแง่ที่ว่า มีเป้าหมายช่วยให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยตนเองได้ แต่ไม่ได้ลึกซึ้งถึงขั้นสอนให้หลุดพ้นจากกิเลสและความเศร้าหมองทั้งหลาย แต่ถึงกระนั้นงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยก็สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้และยึดเป็นหลักในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ในการทำงานด้านการสงเคราะห์ของนักสังคมสงเคราะห์ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพบกับผู้รับบริการหลายประเภท พบกับปัญหาของผู้รับบริการที่หลากหลาย ซึ่งนอกจากนักสังคมสงเคราะห์จะยึดหลักการตามทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น ได้แก่ ยึดหลักความแตกต่างของบุคคล การนับถือบุคคล การยอมรับ การตัดสินใจด้วยตนเองของผู้รับบริการ การรักษาความลับ การยึดหลักค่านิยมและจรรยาบรรณเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แต่กระนั้นนักสังคมสงเคราะห์ควรยึดหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานเพิ่มเติมด้วย กล่าวคือ ความอดทนถือว่าเป็นหลักธรรมหนึ่งที่สำคัญในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์เพราะ หากนักสังคมสงเคราะห์ขาดความอดทน ก็จะขาดสติในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ซึ่งถ้าเมื่อขาดสติแล้วการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ก็จะไม่เป็นไปตามเป้าหมายของงานสังคมสงเคราะห์ นั่นคือ ช่วยให้ผู้รับบริการสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ฉะนั้นนักสังคมสงเคราะห์ควรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานและใช้ควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง นอกเหนือไปจากความรู้ที่ตนมีอยู่ เพื่อให้ นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้มีคุณธรรมในการปฏิบัติงานและเพื่อผลสำเร็จของวิชาชีพ เพราะการปฏิบัติงานนั้นต้องกระทำกับบุคคล กลุ่มบุคคลและชุมชนที่มีปัญหา มีความต้องการในระดับต่าง ๆ กัน การนำธรรมะมาประยุกต์ใช้จึงให้คุณค่าเป็นอย่างมาก งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานละเอียดอ่อน เพราะเป็นการให้การช่วยเหลือและพัฒนาบุคคล ไม่ใช่เพียงการช่วยเหลือที่ให้เฉพาะสิ่งของเท่านั้น ฉะนั้นการ

ปฏิบัติงานทุกขั้นตอนจะต้องกระทำด้วยสติ ใช้ปัญญาในการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การสังคมนาสงเคราะห์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีแนวความคิดพื้นฐานที่เป็นจุดเริ่มต้นของงานสังคมนาสงเคราะห์ และนำไปสู่การสร้างทฤษฎีและหลักการสำหรับการสงเคราะห์สังคมนาตามแนวทางคำสอนในพระพุทธศาสนาด้วยการสงเคราะห์ ๒ อย่าง คือ ๑. ด้วยอามิส ๒. การสงเคราะห์ด้วยธรรม ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญของงานสังคมนาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ จัดว่าเป็นหลักธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ หรือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้กับบุคคลทุกระดับชั้น

บทที่ ๔

แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัด

ในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” โดยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๑ รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔.๒ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ประเทศไทย

๔.๓ แนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

๔.๔ สรุป

๔.๑ รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์

คำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไป คือภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามพระสงฆ์ ในความหมายพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางวินัยนั้นท่านหมายถึงเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์^๑ พระสงฆ์เป็นสถาบันบุคคลที่เกิดขึ้นตามการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าผ่านวิธีการอุปสมบทตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ทำหน้าที่ในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย กล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยได้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวาย

อำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร แต่มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติ

^๑ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระสงฆ์กับการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘.

คณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ และต่อมา พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^๒

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาทหรือดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้งในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงานเขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^๓

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ประการ ดังนี้

๑. การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์^๔

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่

^๒ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓-๕.

^๔ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๑.

๑) การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของ พระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่^๕ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับ อธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^๖

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม

งานปกครอง เป็นงานนำ เป็นงานลึกซึ่งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่ ละเอียดอ่อนโยนกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน^๗

ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ ได้แก่ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวงประการหนึ่ง และอีกประการหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการคือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะ เป็นปูชนียวัตถุปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำ สั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวินัย

^๕ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๘๗.

^๖ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, หน้า ๗๑-๗๖.

^๗ พระพุทธรธรรมญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธรธรรมญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖-๗๗.

ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายาททายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนาเจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อมกัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุขุมรอบคอบ เหมาะสมแก่กาลเทศะ และสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ “การบริหารศาสนบุคคล” โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น

นอกจากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาส ทั้ง ๕ ประการดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังต้องมีภาระหน้าที่สำคัญตามพระพุทธรประสงค์ คือ การช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะปัจจุบัน ประชาชนนับถือพระภิกษุมีน้อย นับถือพระภิกษุมากกว่าการนับถือพระภิกษุจะต้องนับถือพระที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธรประสงค์

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาสําหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลาสผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกลาร การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกลารทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญองงามทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกลารที่ดี ก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกลารที่ดี ได้แก่ระบบกล่อมเกลารที่ไม่เป็นทางการก็คือการดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^๔

^๔ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

การศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัย เป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการ พุทธศาสนาและการ ฝึกฝนพัฒนาจิต ที่เรียกว่าปริยัติและปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ในชุมชน สงฆ์วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตร ปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงามและมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนา ในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก^๙

พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับ บ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านใน ทุกด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพด้านศีลธรรมวัฒนธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้า เข้ามาสู่วัดวาทารามกันมากขึ้น ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาทและกิจกรรมที่วัดจัดทำก็จะพบว่าวัดมี ความหมายที่สำคัญอยู่ ๕ ประการ ดังนี้^{๑๐}

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
๕. วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึง ได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น
๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความ เรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรม วินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน
๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรม สั่งสอน ศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ก็คือการพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อ คือ

๑. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน
๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม
๓. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลและร่วม ประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีได้อย่างเต็มที่

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕-๒๘๖.

^{๑๐} ข้าหลวง วุฒิจันทร์, “การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน”, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบท ของพระสงฆ์ไทย, (๒๕๒๖), หน้า ๑-๔.

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี โดยวัดที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้นจะต้องประกอบด้วย^{๑๑}

๑. พระภิกษุ สามเณรของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุขได้ รวมทั้งสามารถสอนให้ประชาชนนำเอาหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือสอนให้ประชาชนมีศรัทธา ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาอาชีพ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้

๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะต้องไม่มีสิ่งปฏิกูล

๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจของชุมชน

๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี

๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจะมีการจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการเก็บขยะ การกำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนราษฎรล้ำเข้ามาในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส

๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด

๙. สัตว์ส่วน วัดควรมีผังบริเวณดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตฆราวาส เขตจัดประโยชน์ ที่พักผ่อนของประชาชนให้แยกจากกัน ไม่ปะปนกัน

๑๐. สร้างเสริมศรัทธา วัดควรสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด คือการจัดกิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม จูงใจให้ประชาชนเข้าวัดโดยการสอนธรรมอย่างจริงจัง

๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด พระภิกษุสงฆ์ สามเณรต้องสามัคคีกัน เชื้อพึงเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัด วัดจึงจะสงบเรียบร้อย เป็นที่ศรัทธาของประชาชน

๒) การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม. ๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า^{๑๒} “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

^{๑๑} นาททรัพย์ จันทน์หอม, “การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (๒๕๒๖), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๑๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโย), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๑.

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” จึงเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พุทธศักราช ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้นเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุปาสกอุปาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียน เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้นี้จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์^{๑๓}

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับ เจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่น ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์

^{๑๓} พระมหาสมทรง สิรินธโร, นายแพทย์ประเวส วะสี, นายสมบูรณ์ สุขสำราญ และ ส. ศิวรักษ์. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร: เกล็ดไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

๓) การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น นอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๒.๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒.๒ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๒.๓ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๒.๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชา พระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดจำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภท ดังกล่าวนี้นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้^{๑๔}

สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมการศึกษานั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับ

^{๑๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

เป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์^{๑๕}

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์ เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่^{๑๖}

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาอันเป็นผลดีแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาสงเคราะห์เองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาดำเนินการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาสอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีส่วนควบคุมและส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียยอมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนการส่งเสริมนั้น เจ้าคณะควรให้การช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายในการสร้างอาคารเรียนจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบและพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์

^{๑๕} นาททรัพย์ จันทน์หอม, “การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๑๐๒.

^{๑๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโว), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๑-๕๓.

อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๓๕ ดังนี้^{๑๗}

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติ จะต้องจัดจะต้องทำอันเป็นภารกิจประจำ ตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

พระมหาสมทรง สิรินธโร ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ^{๑๘}

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออยงนั้น
๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน
๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ติความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน
๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” “คำว่า เผยแผ่ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึงการประกาศให้ทราบหากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดง

^{๑๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๑๘} พระมหาสมทรง สิรินธโร, นายแพทย์ประเวส วะสี, นายสมบุรณ์ สุขสำราญ และ ส. ศิวรักษ์. *บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต*, หน้า ๔๕.

ถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๑๙} ในการเผยแพร่หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมให้คำว่า เผยแพร่ เช่น อานาจรหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการคือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ องค์การ สมาคม ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัด เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะสงฆ์อำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา ดังนี้^{๒๐}

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยาบรรณตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำ สั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระ สวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถม ขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสเนหิมใช้ในการเรียน

^{๑๙} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปญโญ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน (บรรณการ)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๒๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๑๔๘-๑๕๐.

กิจการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้นมีการดำเนินการดังนี้^{๒๑}

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นในโอกาสต่างกัน ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดี่ยวหรือเทศน์ปฐกวีเสนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่อื่นในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกาผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนงานการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะต่าง ๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ วัดบางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

นอกจากนั้น นำทรัพย์ จันท์หอม ยังได้กล่าวว่า กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จัดให้มีเทศน์หรือปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น^{๒๒}

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายโอกาสให้ผู้อื่นได้ศึกษาวิธีทำภาวนาเพื่อเข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง ทำให้มีผู้

^{๒๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโณ), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **คู่มือ พระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน (บรรณาธิการ)**, หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^{๒๒} นำทรัพย์ จันท์หอม, “การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, **การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, หน้า ๑๐๒.

เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

๕) การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒^{๒๓} กล่าวว่า เป็น “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์” สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้นหมายถึง^{๒๔} ๑) การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร ๔) การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และ ศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ ๑) การกระทำ ด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์ รวมถึงการควบคุม ๒) การกระทำ ด้วยเอกสารรายงาน ๓) การทำ โดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการโดยเฉพาะการบางอย่างเจ้าอาวาสเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส
๒. เจ้าคณะ
๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่การซ่อมแซมของเก่าและการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๒๕} การควบคุมและส่งเสริมการสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อน

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๔.

^{๒๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

เป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ ต้องสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้^{๒๖}

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
  ๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน
  ๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
  ๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รับ-จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
  ๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
  ๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง
- การส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ ดังนี้

๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาส ดังนี้
  - ๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
  - ๒.๒ จัดแบบแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด
  - ๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ
  - ๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อให้เข้าใจถูกต้อง
  - ๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ
๓. แนะนำ การจัดงานวัดและการเรียไร ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่ฮ่องเจ้าอาวาสและหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าให้เกินกว่าเจ้าอาวาส
๖. แนะนำ ชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎกระทรวง

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลุกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การ

^{๒๖} อ้างแล้ว, หน้า ๕๙.

ขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัครสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

๖) การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระมหาสมทรง สิรินธโร กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและด้านวัตถุ^{๒๗}

ด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษา แนะนำ ในปัญหาชีวิตและด้านอื่น เช่น ทางวิชาการบางอย่าง
๒. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์

ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑. แนะนำ ชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น
๒. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการแก่สังคม

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ คือ^{๒๘}

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเองทั้งที่เป็นกิจการประจำ หรือกิจการชั่วคราวก็ได้
๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการ เพื่อ

^{๒๗} พระมหาสมทรง สิรินธโร, นายแพทย์ประเวส วะสี, นายสมบุรณ์ สุขสำราญ และ ส. ศิวรักษ์, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, หน้า ๔๗.

^{๒๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภโว), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๖๑-๖๒.

ประโยชน์ แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๓. การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติได้แก่การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่น ๆ

๔. การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์ประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูติทารก การประสูติครรภ์ การประสูติบุตร หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่น

นอกจากนั้น นาททรัพย์ จันทร์หอม ยังได้กล่าวว่า กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยความเมตตาธรรม การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน^{๒๙}

สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้^{๓๐}

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นการคณะสงฆ์ หรือการ พระศาสนา เจ้าอาวาสจึงต้องมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษา อบรมและการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมอบรมแนะนำ ทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ

๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชน เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยวิธีชี้แจงแนะนำ ชักซ้อมความเข้าใจ

^{๒๙} นาททรัพย์ จันทน์หอม, “การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๑๐๒.

^{๓๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำ ชักซ้อมความเข้าใจในเฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้น

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริมไว้ชัดเจน คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าวกำหนดหน่วยงานให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสุขสงเคราะห์นี้ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลองสร้างฉาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัยหรือช่วยคนชราหรือคนพิการ

การสาธารณสุขสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง การควบคุมการสาธารณสุขสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้น ควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดแผนงานของแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอย่างดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรง กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น ประกอบด้วยงาน ๖ ด้าน คือ

๑) การปกครอง หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒) การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์

๓) การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินงาน เพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

๕) การสาธารณูปการ หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด
๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
๔. การศาสนสมบัติของวัด

๖) การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุน จุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

๔.๒ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ประเทศไทย

๔.๒.๑ สภาพงานสังคมสงเคราะห์ของวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

จากการศึกษาพบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ซึ่งคำว่า สวนโมกขพลาราม แปลว่า ป่าไม้ที่นำอินทินเป็นกำลังให้ถึงธรรมเครื่องหลุดพ้นจากทุกข์ เพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมจริง ๆ อันจะมาจากทิศทั้งสี่ ไม่จำกัดพวก จำกัดชั้น เพื่อเป็นโอกาสแก่ผู้ปรารถนาทุกท่านจะได้มีชีวิตอยู่ตามต้องการ ในวงแห่งปฏิบัติธรรมเพื่อโลกุตตรสุข ได้มีการจัดการงานด้านสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑. คณะธรรมทาน ตั้งขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๕ ในตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อมีส่วนช่วยเหลือให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ในยุคกึ่งพุทธศาสนายุคกาล โดยการเผยแผ่ความจริงในพระธรรมวินัยอย่างไม่ปิดบังซ่อนเร้น เพื่อให้พุทธบริษัทได้มี

ความรู้ ยังกันและกันให้ชำระล้างความชั่วอันเป็นเสี้ยนหนาม และเพาะปลูกการประพฤติชอบแท้จริงอันเป็นความสุข ได้ดำเนินกิจการดังต่อไปนี้

๒. ธรรมทานมูลนิธิ เป็นนิติบุคคลการกุศล เป็นเจ้าของทุน และทรัพย์สินไว้ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ มีคณะธรรมทานรักษาทุน และทรัพย์สินของมูลนิธิ ให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์

๓. ธรรมาศรมนานาชาติ หรือสวนโมกข์นานาชาติ ท่านพุทธทาสจัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนองปณิธานทั้งสามของท่าน คือเป็นสถานที่ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน เป็นสถานที่ทำความเข้าใจและร่วมมือระหว่างศาสนา และเป็นสถานที่ทำให้โลกหลุดพ้นจากอำนาจวัตถุ ใช้อบรมชาวต่างชาติโดยเฉพาะทุกต้นเดือน และอบรมชาวไทยที่เป็นหมู่คณะประสงค์ให้อบรม ใช้อบรมชาวต่างชาติ วันที่ ๑-๑๐ ของทุกเดือน, อบรมคนไทย วันที่ ๒๐-๒๖ ของทุกเดือน อบรมพิเศษแก่หมู่คณะที่ประสงค์ให้อบรมวันที่ ๑๒-๑๘ ของเดือน

๔. ธรรมาศรมธรรมทูต (เขตดอนเคียม) เป็นสถานที่ที่ท่านพุทธทาสจัดขึ้นเพื่อใช้อบรมพระธรรมทูตชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ เพื่อพระธรรมทูตช่วยเผยแผ่ธรรมะทั่วโลก ชาวตะวันตกมีอิทธิพลต่อโลกมา ถ้าได้เข้าใจพุทธศาสนา ปฏิบัติจริงเผยแผ่แทนแท้พุทธธรรม โลกก็จะมีสันติภาพเร็วขึ้นง่ายขึ้น

๕. ค่ายธรรมบุตร เป็นสถานที่เดิมของสวนโมกข์ เนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่ มีกำแพงล้อมรอบ ใช้เป็นสถานที่อบรมสมาธิภาวนาสำหรับพระภิกษุ วันที่ ๑-๑๕ ของเดือน ในช่วงออกพรรษา

๖. ธรรมาศรมธรรมมาตา อาศรมสำหรับหญิงผู้เสียสละโลก อุทิศชีวิตแต่พระธรรมเกิดขึ้นตามความดำริของท่านพุทธทาส เพื่อเป็นกตัญญูกตเวที ตอบแทนเพศมารดา ให้สมแก่ความเหนื่อยยากลำบาก และเพื่อเสริมแทนภิกษุณีบริษัทที่ยังขาดอยู่ ฝึกอบรมเพศหญิงให้เป็นธรรมทูตสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สูงสุด

๗. หนังสือพิมพ์พุทธศาสนา เป็นวารสารเผยแผ่พระธรรม และแถลงกิจการของคณะธรรมทาน ให้ธรรมะเป็นธรรมทาน ช่วยเพื่อนมนุษย์ดับทุกข์ พบความสุขที่แท้จริง สงบเย็น เป็นประโยชน์

๘. กองตำราคณะธรรมทาน รวบรวมและจัดทำหนังสือ สื่อ เพื่อเผยแผ่พระธรรม

๙. มูลนิธิพุทธทาส รวบรวมผลงาน คำสอนท่านพุทธทาส แปลเป็นภาษาต่างประเทศ และจัดพิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมทาน^{๓๑}

องค์ความรู้ที่ท่านพุทธทาสท่านเน้น คือการสอนธรรมะระดับปรมัตถ์ ธรรมะขั้นสูง เรื่องศีล ท่านท่านมองว่าสำนักอื่นมีคนสอนมากแล้ว บางสำนักไม่สอนปรมัตถ์ เพราะกลัวว่าชาวบ้านจะไม่เข้าใจ อีกอย่างคิดว่าเรื่องปรมัตถ์พ้นสมัยแล้ว สวนโมกข์จึงมาเน้นสอนเรื่องปรมัตถ์ โดยท่านสอนให้ไม่ยึดมั่น ถือมั่น ใช้คำสอนแบบง่าย ๆ เช่นเรื่องตัวกู ของกู, กูไม่เอา กับมึงแล้วโว้ย ท่านสอนให้เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ ไม่มีพิธีถ้อยคำ อยู่กับปัจจุบันอย่างมีสติ และปล่อยวาง ท่านอาจารย์เมตตา พาณิชได้กล่าวยืนยันคำสอนของท่านพุทธทาสว่า “คำสอนของท่านคือ ปรัชญาตายก่อนตาย ถ้าจะดับทุกข์ หากไม่ใช่ปรมัตถ์ ดับทุกข์ไม่ได้สนิท” ส่วนพระมหาจรัส อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดธารน้ำไหล

^{๓๑} สัมภาษณ์ อาจารย์เมตตา พาณิช, ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ/ผู้บริหารสวนโมกข์นานาชาติ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

(สวนโมกขพลาราม) กล่าวว่า “ศิลปะต้องมีปรมาตม์เป็นพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกันปรมาตม์ก็เป็นพื้นฐานของศีลธรรม ศีลธรรมสอนน้อย ๆ แต่ก็ไม่ทิ้ง” ส่วนองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการปฏิบัติท่านเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา หรืออานาปานสติ การปฏิบัติเน้นตัวเรา ให้ดูความทุกข์ที่เกิดกับตัวเรา ให้ละตัณหา ความรู้หลัก จึงเป็นความรู้ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น อย่าเห็นแก่ตัว ปฏิบัติกับปัญญา ให้ได้ปัญญาก่อน เป็นปัญญาในเบื้องต้น เพราะปัญญาจะตั้งคำถามว่า ทำไมต้องรักษาศีล ต้องมีสมาธิ การทำเช่นนี้มีเป้าหมายคืออะไร เมื่อให้เข้าใจก่อน อาจารย์เมตตา พานิช กล่าวว่า “อานาปานสติ เป็นของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ของหลวงพ่อกุญชร แต่ไม่มีใครใช้ ท่านนำมาใช้ก่อน เมื่อเป็นของพระพุทธเจ้าก็ไม่มีลิขสิทธิ์ อานาปานสติ ปรากฏในอานาปานสติสูตร และมหาสติปัฏฐานสูตร ส่วนพระมหาจรัลอุปสมโต ก็กล่าวยืนยันว่า “อานาปานสติที่จริงแล้วมีใช้ของท่าน ท่านแปลมาจากพระไตรปิฎก สำหรับการปฏิบัติท่านบอกได้ทุกรูปแบบ ข้อดีของอานาปานสติ คือ ไม่ต้องหาอุปกรณ์ ถ้าอุปกรณ์ต้องหาอุปกรณ์ อยากรู้ตามมันขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละบุคคล วิธีต่าง ๆ อย่างรังเกียจ มันขึ้นอยู่กับเป้าหมาย เห็นกายในกาย เห็นไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน ๔ ก็อยู่ในอานาปานสติ “ มาสวนโมกข์จะเน้นอานาปานสติ สอนแบบอื่นที่อื่นมีอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องมา ในพระสูตร พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยอานาปานสติ อยู่ด้วย อานาปานสติ เป็นสูตรลัด ปัญญา ศีล สมาธิ แยกไม่ได้ เป็นเหมือนเชือก ๓ เกลียว อาจารย์เมตตา พานิชกล่าวว่า “ท่านพุทธทาสใช้หลัก ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นเครื่องมือ ท่านบอกว่า ปัญญาต้องมาก่อน เป็นปัญญาขั้นต้น สมาธิ ปัญญา ตัวปฏิบัติไม่แยก คือศีล สมาธิสมาธิ ปัญญาสมาธิ คนส่วนใหญ่จะเป็นความรู้แค่ระดับคิด ระดับฟัง ถ้าเป็นภavanaจะต้องไม่ทุกข์”^{๓๒}

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ได้ยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางที่พุทธทาสได้สอนไว้ โดยคือให้เป็นนักทดลองไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ท่านพุทธทาสท่านศึกษาแล้วก็ลองทำ ท่านสอนจากตัวมี จากที่ท่านเข้าใจท่านพูดหลักปฏิบัติ วิธีที่จะให้คนเข้าใจ ท่านมีคำพูดที่กินใจ เช่น ตัวกูของกู การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ทำงานให้มีความสุข สนุกกับการทำงาน คนจะมีความสุขจะต้องมีจิตว่าง หากไม่มีจะมีการบวกลบเรื่อยไป แนวคิดเรื่องจิตว่างจึงเป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ ปัจจุบันทางธรรมทานมูลนิธิ ได้ทำชุดหนังสือชุดธรรมโฆษณ ๗ เล่มไว้เป็นหลักเพื่อป้องกันการผลิตพยานเนื่องจากปัจจุบันมีสำนักพิมพ์เอางานของท่านไปพิมพ์จำหน่ายเป็นจำนวนมาก

ท่านพุทธทาสท่านสร้างสรรค์ไว้เพื่อเป็นมรดกทางธรรมนั้นมีมากมาย ซึ่งจะนำมาเฉพาะผลงานหลัก ๆ ดังนี้

๑. จัดตั้งสถานปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม และสวนโมกข์นานาชาติ
๒. ร่วมกับคณะธรรมทาน ออกหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาราย ๓ เดือน นับเป็นหนังสือพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาเล่มแรกของไทย โดยเริ่มตีพิมพ์เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๔๗๖
๓. พิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมงานพิมพ์จากปาฐกถาธรรมที่ท่านแสดงไว้ในวาระต่าง ๆ และงานหนังสือเล่ม เล่มอื่น ๆ ของท่าน โดยแบ่งออก เป็น ๕ หมวด คือ
  - ๓.๑ หมวดจากพระโอษฐ์เป็นเรื่องที่ท่านค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีโดยตรง

^{๓๒} สัมภาษณ์ อาจารย์เมตตา พานิช, ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ/ผู้บริหารสวนโมกข์นานาชาติ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

- ๓.๒ หมวดปกรณัมพิเศษเป็นคำอธิบายข้อธรรมะที่เป็นหลักวิชาและหลักปฏิบัติ
 ๓.๓ หมวดธรรมเทศนาเป็นคำบรรยายแบบเทศนาในเทศกาลต่างๆ
 ๓.๔ หมวดชุมนุมธรรมบรรยายเป็นคำขยายความข้อธรรมะเพื่อให้เข้าใจได้

อย่างถูกต้อง

เข้าใจ

- ๓.๕ หมวดปกิณณกะเป็นการอธิบายข้อธรรมะเบ็ดเตล็ดต่างๆประกอบ ความ

๔. การปาฐกถาธรรมของท่านที่ก่อให้เกิดกระแสการวิพากษ์ วิจารณ์ ทั้งในแง่วิธีการ และการตีความพระพุทธศาสนากระตุ้นให้ผู้คนกลับมาสนใจธรรมะกันอย่างลึกซึ้งแพร่หลายมากขึ้น ครั้งสำคัญ ๆ ได้แก่ ปาฐกถาธรรม เรื่อง “ภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรม “อภิธรรมคืออะไร” “ปฏิจจนุปบาท คืออะไร” “จิตว่าง หรือ สุญญตา” “นิพพาน” “การทำงาน คือ การปฏิบัติธรรม” “การศึกษา สุนัขหางด้วน” เป็นต้น

๕. งานประพันธ์ เช่น “ตามรอยพระอรหันต์” “ชุมนุมเรื่องสั้น “ชุมนุมเรื่องยาว” “ชุมนุมข้อคิดอิสระ” “บทประพันธ์ของ สิริวิลาส” (เป็นนามปากกาที่ท่านใช้ในการเขียนกวีนิพนธ์) เป็นต้น

๖. งานแปลจากภาษาอังกฤษของท่าน เล่มสำคัญ คือ “สูตรของเว่ยหล่าง” “คำสอนของฮวงโป” ทั้งสองเล่มเป็นพระสูตรที่สำคัญของพุทธศาสนิกายเซ็น เป็นต้น ^{๓๓๓๔}

มรดกสำคัญที่ท่านอาจารย์พุทธทาส และสหายธรรมผู้ร่วมก่อตั้ง ได้มอบไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง สอนโมกข์ในความหมายของรูปธรรม อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และตามเหตุปัจจัยของผู้อยู่หลัง แต่ความหมายในเชิงนามธรรมแล้ว “สวนป่าอันเป็นกำลังแห่งความหลุดพ้นจากทุกข์” นี้จะไม่มีวันดับสูญ และไม่จำเป็นที่จะต้องตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา สำหรับท่านพุทธทาส ผู้จุดดวงประทีปดังกล่าวให้แก่ชนร่วมยุคของท่านก็เช่นกัน “พุทธทาสภิกขุ” ในความหมายของรูปธรรม จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามอายุขัย แต่ในความหมายของนามธรรมแล้ว พุทธทาสจักไม่มีวันตาย ท่านก็ได้เคยปรารถนาให้เป็นข้อคิดว่า จะต้องระวางมิให้สวนโมกข์และพุทธทาสภิกขุในความหมายแห่งรูปธรรม กลายเป็นภูเขาหิมาลัยขวางทางแห่งการเห็นแจ้งของคนทั้งหลาย นั่นคือ การศึกษาและปฏิบัติธรรม จะต้องมุ่งที่ธรรม มากกว่าการยึดตัวบุคคล สำนัก หรือ สถานที่ ฯลฯ เพราะตราบเท่าที่ยังมีการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ โลกจะไม่เคยว่างเว้นจากพระอรหันต์ สวนโมกข์กำเนิดขึ้นด้วยศรัทธาและปัญญาที่เห็นจริงในข้อนี้ และจะดำรงอยู่ต่อไปในอนาคตก็ด้วยความประจักษ์แจ้งในหลักการข้อนี้เช่นกัน ^{๓๕}

สี่ธรรมในสวนโมกข์ไชยานั้นมีมากมาย ภาพชัดเจนอันเป็นสัญลักษณ์ของโรงมหรสพทางวิญญาณคือกำแพงภาพโมเสก “แจกดวงตาธรรม” ซึ่งนับเป็นภาพปริศนาธรรมโดดเด่น เมื่อก้าวเข้าสู่อาคาร ๒ ชั้น รูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในชั้น ๑ ยิ่งมากมายด้วยภาพเขียนที่ชวนนัยให้ขบคิด มีทั้งภาพนิทานเกี่ยวกับปฏิจจนุปบาท กลุ่มภาพโลกและปรัชญา กลุ่มภาพจีน ฯลฯ รอบเสากลมเป็นกลุ่ม

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายสิทธิชัย ไทยเจริญ นายอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙..

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายเจริญศักดิ์ วงษ์สุวรรณ นายอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙..

^{๓๕} [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.buddhadasa.com/history/budmem๗.html> [๑๒ กันยายน ๒๕๕๙].

ภาพสุภาชิต นับเป็นมหรสพที่สื่อสอนธรรมได้อย่างแยบคาย หากเราตีความไม่ออกจริง ๆ ก็มีคำอธิบายภาพประกอบไว้ให้กระจ่างยิ่งขึ้นส่วนบนชั้น ๒ นั้น เรียงรอบแนวกำแพงด้านหนึ่งด้วยกลุ่มภาพวาดเกี่ยวกับโทสะ โมหะ โลภะ สำหรับตรงราวระเบียงคือกลุ่มภาพถ่ายของท่านพุทธทาสเมื่อได้เยือนอินเดียการได้เดินชม (และหลายคราวที่ได้ฟัง) ออกจากด้านในโรงมหรสพทางวิญญูณ ผนังด้านนอกยังมี “ของดี” แห่งสวนโมกข์ให้ได้ชม นั่นคืองานปั้นจำลองมาจาก ภาพพุทธประวัติหินสลักชุดแรกของโลกที่อินเดีย เป็นภาพในยุคก่อนมีพระพุทธรูป ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา เราไม่เห็นภาพพระพุทธรูปเป็นตัวบุคคลอยู่ในงานปั้นชุดนี้ ทว่าแทนพระพุทธรูปด้วยสัญลักษณ์ต่างไปตามกาลของเรื่องราวที่แสดง เช่น ใช้ภาพดอกบัวบานแทนการประสูติ ภาพธรรมจักรแทนการปฐมเทศนา เป็นต้น งานทั้งหมดนี้สร้างขึ้นที่โรงปั้นของสวนโมกข์ ซึ่งอยู่ลึกไปทางด้านใน บริเวณเชิงเขานางเอ ข้างโรงมหรสพทางวิญญูณยังมีจุดน่าแวะเวียน คือ ธรรมวารินาวา อิศรกุลนฤมิต อาคารรูปเรือ ที่สื่อถึงเครื่องข้ามฟากจากฝั่งทุกข์ไปสู่ฝั่งที่ไม่มีทุกข์ หรือการข้ามวิญญูณสารไปสู่นิพพาน ด้านหลังยังมีอาคารธรรมวารินาวา ลำที่ ๒ ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าลำแรก ใช้เป็นที่เก็บน้ำฝนเช่นเดียวกับเรือลำแรก และยังเป็นที่ตั้งของห้องสมุดโมกข์บรรณาลัยสำหรับผู้สนใจศึกษาเข้าใช้บริการ นอกจากอาคารธรรมวารินาวา ลำที่ ๒ ยังเป็นที่ประชุมสงฆ์ในวันฝนตก ซึ่งไม่สามารถใช้พื้นที่โบสถ์บนยอดเขาพุทธทองได้ นอกจากสวนโมกข์ ไซยาแล้วยังมีสวนโมกข์รถไฟฟ้า ซึ่งอาจารย์เมตตาพานิชได้กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของสวนโมกข์เกิดขึ้นเพราะคำนึงถึงประโยชน์ หากมาทำที่ไซยาจะได้ประโยชน์น้อย พุทธทาสเป็นคนของโลก ทำอย่างไรจะให้คนเข้าใจ ไปอยู่กรุงเทพฯ จะมีคนช่วยมาก สวนโมกข์ ด้านวัตถุอาจจะรักษาไม่ได้ แต่ด้านธรรม มันคือสภาวะ เมื่อเข้าถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ พุทธทาสก็ไม่มัววันตาย หากมีใช้คำสอนให้ถูกต้อง หน้าที่ของเราคือ เมื่อเราได้ประโยชน์จากสิ่งใด เป็นหน้าที่ที่จะต้องรักษาและส่งต่อเป็นหน้าที่เพราะเราได้ประโยชน์จากสิ่งนั้น แจกของ ส่งตะเกียง เราได้รับแสงสว่างเราก็อยากจะช่วยคนอื่น ส่วนลักษณะของสวนโมกข์รถไฟฟ้าทำงานในลักษณะเครือข่าย งานประสาน ให้แต่ละสายมาร่วมกัน เช่นสายหลวงพ่อกุศล ท่าน ว.วชิรเมธี เราต้องรวมกันให้ติด อย่าไปเลือกว่าเป็นของใคร ถ้าดับทุกข์ก็ถือว่าใช้ได้ ลูกศิษย์ลูกหาต่างคนต่างทำ ไม่มีสาขา ท่านพุทธทาสท่านไม่ต้องการให้มีสาขา ส่วนมูลนิธิหอดจดหมายเหตุหลวงพ่อกุศลก็เป็นเพียงธรรมภาควิชาแนวคิดเรื่องสวนโมกข์กับสวนโมกข์นานาชาติของท่านพุทธทาสถือว่าเป็นมุมมองที่กว้างมาก ปัจจุบันต่างคนก็ต่างทำ ไม่มีการก้าวก้าว แต่มีการคุยกันว่าใครทำอะไรไปถึงไหน

ข้ามฝั่งจากสวนโมกข์พลารามมายังอีกฟากของทางหลวงหมายเลข ๔๑ แล้วเข้ามาตามทางสายย่อยอีกราว ๒ กิโลเมตร คือที่ตั้งของเขตปฏิบัติธรรม ซึ่งร่มรื่นเย็นสบายอยู่ท่ามกลางดงมะพร้าวหรือแมกไม้ใหญ่ ธรรมสถานในพื้นที่กว้างใหญ่นี้แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ธรรมศรณานานาชาติ หรือสวนโมกข์นานาชาติ ที่ท่านพุทธทาสตั้งขึ้นเพื่อจัดอบรมนานาชาติสำหรับชาวต่างประเทศ ประกาศหัวใจของพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยใช้แนวทาง “กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” “เป็นอยู่อย่างง่าย มุ่งกระทำสิ่งที่ยาก” และ “ใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด” ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติสำหรับชาวไทยด้วย โดยวันที่ ๑-๑๑ ของทุกเดือน เป็นช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวต่างชาติ และวันที่ ๑๙-๒๗ ของทุกเดือน เป็นช่วงเวลาจัดอบรมสำหรับชาวไทย รูปแบบการจัดก็จะเน้นคุณภาพ ไม่เอาปริมาณ โดยการจัดหลักสูตรสำหรับคนไทยรับไม่เกิน ๑๘๐ คน สำหรับชาวต่างชาติไม่เกิน ๑๕๐ คน โดยมีการให้ลงทะเบียนทางอินเทอร์เน็ต คนส่วนใหญ่ที่เข้าอบรมมักจะ

เคยอ่านหนังสือหลวงพ่พุทธานุภาพมาก่อน พออ่านหนังสือแล้วก็อยากมาปฏิบัติ การรับผู้เข้าอบรมมีการสัมภาษณ์พูดคุยทำความเข้าใจก่อน วิธีการสอนใช้การสอนแบบบูรณาการ โดยให้ปริยัติต้องเพียงพอ ปฏิบัติพอเป็นแนวทาง เพื่อให้ไปทำต่อ อันนี้ต้องชัด พุทธานุภาพเน้นการสอนปฏิบัติจนอุปบาท อริยมรรคโดยการใช้ภาษาง่าย ๆ สำหรับคนไทยใช้ทฤษฎีกับปฏิบัติเท่า ๆ กัน คือ ๕๐-๕๐ แต่ฝรั่งให้ปฏิบัติมากกว่า การให้ปริยัติเหมือนให้แผนที่ การปฏิบัติกำหนดให้ปิดวาจา (งดพูด) เก็บโทรศัพท์ ให้ถามกับผู้บรรยาย มีการจัดช่วงเวลาในการสอบถาม การสวดมนต์เป็นการสวดมนต์แปล ฝรั่งไม่ต้องสวดก็ได้ โดยแยกไปปฏิบัติรอ การปฏิบัติจะมีทั้งแบบกลุ่มและแบบแยกปฏิบัติ สอนโมกข์ไม่เน้นการสอนอภยธรรม ธรรมะเป็นเรื่องเห็นได้เฉพาะตน การเผยแผ่มีคนที่เลื่อมใสทำเวปให้ ส่วนใหญ่จะเป็นเทปบรรยาย หนังสือ CD โดยมีธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดูแล ในการปกครอง มีการประชุมผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีปัญหาอะไร มีกิจกรรมอะไร ก็จะประชุมทุกเดือนๆละครั้ง อุบาสิกาปฏิบัติก็ประชุมเดือนละครั้ง ท่านเจ้าอาวาสจะเน้นคือไม่ให้หลงในเรื่องวัตถุนิยม ไม่มีโทรศัพท์ ไม่มีโทรศัพท์ เจ้าอาวาสที่ไม่มีรถ ผู้นำจะต้องนำด้วยการปฏิบัติให้ดู การทำงานมีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ท่านพุทธานุภาพเคยบอกว่า “ในอนาคตพระอรหันต์ไม่จำเป็นต้องเดินไปเผยแผ่ เหมือนในครั้งพุทธานุภาพ” พระไพศาล พระโพธิรักษ์ทำที่เดียวใช้กับคนเป็นแสน^{๓๖} สรุปว่า จะเน้นทำให้อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส คนอยู่ก่อนทำให้อยู่ ท่านพุทธานุภาพเอง ท่านก็สอนโดยทำให้อยู่ สอนโดยการกระทำ ทำให้อยู่เป็นตัวอย่าง

ท่านพุทธานุภาพใช้การบรรยาย ไม่นิยมเทศน์ ซึ่งสมัยก่อนจะถือคัมภีร์และเทศน์ในกรอบของพุทธานุภาพท่านต้องการพูดง่าย ๆ สะดวกแก่การฟังและการพูด ในยุคแรกๆหลังจากที่ท่านพุทธานุภาพสิ้นแล้ว ทางสำนักจะได้จัดให้มีคนมาแสดงธรรมแทน แต่ไม่ค่อยจะได้ผล เพราะจะหาคนที่มีความรู้เท่าท่านไม่ได้ จึงมีการนำเทปบรรยายธรรมของท่านมาเปิดแทน ใช้วิธีเปิดเทปแทน เพราะการเข้าถึงปัญญา มี ๒ อย่าง โปรโตไซส ได้ยินได้ฟังเทป มีหนังสือ มีห้องสมุด เป็นการได้ยินได้ฟังจากภายนอกนำไปพิจารณาให้แยกกาย ครูอาจารย์ทำเป็นตัวอย่างให้ดู^{๓๗}

๔.๒.๒ การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่

งานสังคมสงเคราะห์ มีรากเหง้ามาจากแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ในสังคม ที่เรียกว่า “ปัญหาสังคม” ซึ่งผู้ปกครองในสังคมมีความปรารถนาที่จะให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวและก้าวหน้าอย่างยั่งยืนและมั่นคง ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหลายโดยสรุปแล้วมีอยู่ ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของร่างกายและจิตใจ เช่น ความเจ็บป่วยด้วยโรคชนิดต่าง ๆ ความพิการพิการทางร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคม การประสบอุบัติเหตุทางร่างกายหรือจิตใจ หรือสภาพของการเปลี่ยนแปลงอันไม่สมดุลงของอวัยวะภายใน ประการที่ ๒ ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต เช่น ความขาดแคลนยากไร้อันมีสาเหตุจากการเจ็บป่วย ไม่มีงานทำไม่มีที่ทำกิน ไม่มีทุนประกอบอาชีพ หรือ เพราะความด้อยโอกาสของผู้คนในสังคม การประสบสาธารณภัยจน

^{๓๖} สัมภาษณ์ อาจารย์เมตตา พานิช, ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ/ผู้บริหารสวนโมกข์นานาชาติ, ๒๑ เมษายน ๒๕๕๕.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์พลาาราม), ๒๑ เมษายน ๒๕๕๕.

สิ้นเนื้อประดาตัว และประการที่ ๓ ปัญหาเกี่ยวกับความด้อยสติปัญญาขาดเหตุผลทำให้หลงผิดทำตามอารมณ์ตัวเอง เช่น การติดยาเสพติด การขายบริการทางเพศ การประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ เป็นต้น^{๓๘} ปัญหาทั้ง ๓ นี้ หากกล่าวให้มีความคล้องจองกันก็จะได้ว่า “ความมีโรคมามาก ความยากไร้และความไม่รู้” ปัญหาสังคมเช่นว่านี้ เกิดขึ้นได้ในทุกสังคมของมนุษย์และส่งผลกระทบต่อเป็นปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกัน และกัน กล่าวคือ เพราะความเจ็บป่วยทำงานไม่ได้ ความยากไร้ก็ตามมา โอกาสจะได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้มีน้อยด้อยสติปัญญาไม่มีเหตุผล ทำตามอารมณ์ขาดความยั้งคิดเห็นผิดเป็นถูกเพราะความยากไร้ขาดแคลน อาหารการกินไม่ได้รับถูกต้องตามหลักอนามัยที่ดี โรคร้ายไข้เจ็บก็ตามมา สุขภาพไม่ดี ไม่สามารถศึกษาหาความรู้ได้เต็มที่หรือโอกาสที่จะได้รับการศึกษาหาความรู้มีน้อยหรือไม่มีเลยทำให้เป็นคนโง่เบาปัญญา และเพราะสติปัญญาน้อยทำให้ไม่รู้ช่องทางทำมาหากิน ชีวิตก็ลำบากขาดแคลนและโรคร้ายไข้เจ็บก็ตามมา ปัญหาทั้งปวงแม้จะเกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคลก็ตาม แต่ก็เกิดภายในท่ามกลางของสังคมนมนุษย์โดยรวม จึงย่อมจะส่งผลกระทบต่อสังคมรอบข้างมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพของ ความรุนแรง และอิทธิพลของตัวปัญหานั้น ๆ ดังเช่นปัญหาของโรคระบาดบางชนิด เมื่อเกิดขึ้นกับ ใครเพียงคนเดียวก่อนก็ตาม ย่อมอาจติดต่อกระจายไปเป็นภัยแก่ผู้คนในสังคมและสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้คนภายในสังคมเป็นวงกว้างออกไปได้ ปัญหาอาชญากรรมบางชนิดที่เกิดจากอารมณ์ของคนเขลาเพียงหนึ่งคนก็อาจสร้างความเสียหายต่อผู้คนในสังคมจำนวนมากได้ ปัญหาความอดอยากขาดแคลนหรือยากไร้ของผู้คนแม้จะไม่มากนัก แต่ก็อาจสร้างความหวัดหวัดกังวลแก่เพื่อนร่วมสังคมถึงขนาดเกิดระแวงระวังในทรัพย์สินของตนเกรงจะถูกคุกคามยื้อแย่งเอาด้วยวิธีการต่าง ๆ เหตุเพราะความหิวกระหายของผู้อดอยากแร้นแค้นในสังคมเดียวกัน

คณะสงฆ์ในจังหวัดจังหวัดกระบี่ได้ให้การสนับสนุนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แต่ก็ยังมีการเปิดการเรียนการสอนยังน้อยอยู่ มีการดำเนินการดีขึ้นโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของศูนย์ศึกษาวันอาทิตย์ ส่วนใหญ่มีการเน้นเรื่องการประชาสัมพันธ์ต่างๆภายในศูนย์ศึกษาวันอาทิตย์^{๓๙} แต่ศูนย์การศึกษายังไม่ค่อยมีการบริหารอย่างเป็นรูปธรรมเพราะจริงแล้ววัดตั้งเป็นของวัดเพื่อช่วยเหลือประชาชนเป็นหลัก

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

เด็กมีจำนวนน้อยลงทุกปี อาจมาจากพ่อแม่พยายามหาศูนย์ฯ ที่มีมาตรฐานดี เพราะส่วนใหญ่จะเป็นศูนย์เล็ก ๆ ตามสภาพพื้นที่ สามารถช่วยเหลือแก่ชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นด้านการศึกษา กับเด็กยากจนแต่บางส่วนคณะสงฆ์ให้การดูแลและมีบุคคลากรไปช่วยดูแลอีกทางหนึ่งด้วยเป็นการเปิดโอกาสเพื่อช่วยคนในชุมชน ซึ่งแต่ละแห่งยังเป็นการรับฝากเลี้ยงมากกว่าเพราะมีจำนวนน้อยและยังขาดครูที่มีประสบการณ์ในการดูแล^{๔๐}

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระราชสุทธีวิมล ดร., เจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระวิมลธรรมคณี, เจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูพรหมเขตคณารักษ์, ดร., เจ้าอาวาสวัดสระเรียง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ตั้งทุนแจกทุนสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน

การตั้งทุนแจกทุนสนับสนุนมีการจัดการดำเนินการที่ดีและต่อเนื่องการจัดการหาทุนมีมากขึ้น โดยขึ้นอยู่กับ การประชาสัมพันธ์ โดยปัจจุบันมีการแจกทุนให้กับนักเรียนที่ยากจนแต่เรียนดี มารดาบิดาทอดทิ้ง หรือ เด็กที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ขยายโรงเรียนที่แจกทุนให้มากขึ้นและกว้างแต่ก็ยังมี ความหลากหลายในทุนน้อยและขาดความต่อเนื่อง แต่ทางศาสนาแจกทุนเพื่อสร้างขวัญ และกำลังใจเป็นรางวัลเช่นแจกทุนแก่ผู้สอบผ่านนักธรรม ตรี-โท-เอกและเปรียญธรรมประโยคต่าง ๆ

(๑) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในด้านศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ มีแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดย พระสงฆ์ได้ปรับปรุงแนว ทางการสอนใหม่โดยใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยมากกว่าเดิมเช่นมีเครื่องคอมพิวเตอร์หรือสื่อการสอนที่ไม่ ทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายและได้สอนให้นำไปปฏิบัติได้จริง

(๒) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในด้านศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดย พระสงฆ์ได้จัดให้มีพื้นที่ที่จะรับ เด็ก ๆ ให้กว้างขึ้นและทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกความสะอาดที่สำคัญที่สุด บุคคลกรดูแลเด็ก ๆ ได้ไป อบรมมาอย่างดีและได้มีการเรียนการสอนธรรมะด้วย

(๓) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในด้านศูนย์ตั้งทุนแจกทุนสนับสนุน การศึกษาแก่เด็กนักเรียน มีแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดย พระสงฆ์เชิญชวนให้ญาติโยมได้มีส่วนร่วมในการตั้งทุนแจกทุน โดยการประชาสัมพันธ์ให้ญาติโยมได้รู้ ว่าทางวัดหรือคณะสงฆ์ได้ทำการแจกทุนแก่เด็กนักเรียนที่ยากจน^{๔๑}

การดำเนินกิจกรรมการให้การสงเคราะห์แก่ชาวบ้าน ประชาชน และสังคม ยังไม่มีความ ชัดเจน พระสงฆ์จะให้การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของแก่ผู้เดือนร้อน ในคราวที่มีพระสงฆ์มีความพร้อม ที่จะให้ หรือมีสิ่งของที่จะให้ เท่านั้น

พระสงฆ์ให้การสงเคราะห์วัตถุ สิ่งของ แก่คนในชุมชนได้ไม่ตรงกับความต้องการอย่าง แท้จริง เช่น ในขณะที่ประชาชนประสบปัญหาความเดือนร้อนเนื่องจากน้ำท่วมที่ชลทางการเกษตร ได้รับความเสียหาย ขาดเครื่องอุปโภค บริโภค ควรสงเคราะห์ด้วยข้าวสาร หรืออาหารแห้ง มิใช่จัด ผักฝืนหรือพัฒนาอาชีพในช่วงเวลานั้น ๆ เป็นต้น^{๔๒}

การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือนร้อน มีความซ้ำซ้อนกับหน่วยงานของทางราชการ เช่น ในกรณีที่ทางวัดจัดให้ความรู้แก่คนในชุมชนเรื่องการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรค ก็ซ้ำกับที่หน่วยงาน สาธารณสุขมาให้ความรู้เรื่องสมุนไพรไทย เป็นต้น

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูพิจิตรศุภการ, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระมหาสมพล ธมมวิถิกโก, เจ้าอาวาสวัดปานุราชประชาสรรค์ จังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

วัตถุ สิ่งของที่เป็นเครื่องบริโภคนิยม อาจเป็นเพราะพระสงฆ์เก็บรักษาไว้โดยมิได้ดูแลรักษาของวันหมดอายุ และเมื่อเกิดความต้องการใช้งาน ก็นำไปบริจาคให้ผู้ประสบภัยในพื้นที่ โดยมิได้มีการตรวจดูอย่างถี่ถ้วน^{๔๓}

สรุปกิจกรรมการสังคมสงเคราะห์ของคณะจังหวัดกระบี่มีดังนี้

๑. ช่วยเหลือด้านเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ทุกข์ยาก เดือดร้อน
๒. ช่วยเหลือด้านที่พักพิงชั่วคราว แก่ผู้ทุกข์ยาก เดือดร้อน
๓. จัดที่ดินวัดให้ประชาชนปลูกที่อยู่อาศัยโดยเสียค่าเช่าในราคาถูก
๔. ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้พิการ และคนชรา
๕. จัดตั้งโรงงานสงเคราะห์ประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ
๖. จัดตั้งหรือสนับสนุนมูลนิธิเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและประชาชน

ทั่วไป

๗. ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ภายในวัด
๘. จัดตั้งหรือจัดฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันให้แก่ราษฎร
๙. จัดให้มีการบำบัดรักษาโรคสำหรับแพทย์แผนโบราณภายในวัด
๑๐. ร่วมมือในการก่อสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ
๑๑. แสดงธรรมโปรดประชาชนภายในวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๑๒. นิมนต์/เชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิมาอภิปรายธรรมภายในวัดเป็นครั้งคราว
๑๓. จัดศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติธรรมแก่บุคคลทั่วไป
๑๔. จัดให้มีค่ายพุทธบุตร เพื่ออบรมจิตใจแก่เยาวชน
๑๕. ให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในการส่งพระไปช่วยสอนศีลธรรม
๑๖. เผยแผ่หลักธรรม โดยใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
๑๗. จัดกิจกรรมฟื้นฟูจิตใจของผู้ติดยาเสพติด
๑๘. ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาครอบครัวและปัญหาชีวิต โดยใช้หลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนา

๑๙. จัดให้มีกิจกรรม เช่น ทำบุญประจำหมู่บ้านเพื่อเสริมมงคลแก่ชุมชน
๒๐. จัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
๒๑. จัดโครงการหมู่บ้านศีล ๕

วิเคราะห์สภาพปัญหา

๑. บุคลากรสงฆ์ทำหน้าที่ให้การอบรมจิตใจแก่ประชาชนมีน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ และเท่าที่มีก็ยังไม่มีความรู้ ขาดความสามารถ ในการพัฒนาจิตใจประชาชน ให้เข้าถึงในทุกเพศทุกวัยได้

๒. กิจกรรม ประเพณีสำคัญ ๆ ในท้องถิ่น พระสงฆ์มิได้เข้ามาให้ความรู้แก่ประชาชน เป็นเพียงแต่ผู้นำประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เท่านั้น

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายพยอม จันนัม, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

๓. ชาวบ้านส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาทางจิตใจ ไม่สบายอกสบายใจ ต้องการได้รับคำปรึกษาจากพระสงฆ์ แต่ก็ไม่กล้า ด้วยกลัวจะเป็นการรบกวนพระสงฆ์

๔. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ในโอกาสที่มีการฝึกวิชาชีพ หรืออบรมวิชาชีพพระยะสั้น โดยใช้สถานที่ของวัดเป็นที่เรียน หรือในโอกาสที่วัดมีกิจกรรมเพื่อคนในชุมชน

๕. โดยภาพรวมงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ยังถือว่า ยังมีน้อยอยู่ เนื่องจากสภาพของความเป็นอยู่ของสังคม ของวัดเองที่ยังต้องช่วยเหลือตัวเองอยู่ ทำให้การช่วยเหลือสังคม ชุมชน ยังไม่เห็นภาพเท่าที่ควร^{๔๔} การสงเคราะห์ทางวัตถุบางอย่างมิใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์สามารถที่จะช่วยให้การสงเคราะห์ในด้านจิตใจมากกว่า การสงเคราะห์ต้องมองว่าเราพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่นแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่พร้อม ก็ยังไม่ต้องช่วย แต่ในบางครั้งก็ต้องช่วยในสิ่งที่เรามี ยังขาดความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน และวัด ในการช่วยเหลือชุมชน เพราะต่างกันคนต่างทำผลงานของใครของมัน ทำให้การช่วยเหลือไปไม่ถึงหรือกระจุกอยู่บางแห่ง ต้องมีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานและวัดเพื่อช่วยเหลือ ก็จะทำให้มีการประสานงานกันมากขึ้น โดยมีการวางแผนงานร่วมกัน ยังขาดทุนในการสนับสนุน ทำให้การปฏิบัติงานในด้านนี้ยังไม่ดีพอ ต้องมีการระดมทุนในการทำเนิการ โดยตั้งเป็นคณะกรรมการร่วมกันระหว่างวัดและหน่วยงาน

โดยภาพรวม พระภิกษุหรือฆราวาส บริจาค จะเป็นอะไรก็แล้วแต่ก็จะแห่กันมารับแย่งกัน อย่างไม่มีระเบียบ อยากจะได้ให้มากไม่คำนึงถึงบุคคลอื่น และรับแล้วเห็นไม่มีประโยชน์แก่ตนก็โยนทิ้งบ้าง เก็บไว้เฉยๆบ้าง โดยไม่คำนึงว่าสิ่งของนั้นมีคุณค่าหรือไม่มีค่า หรือบางครั้งก็บริจาคไม่ถูกที่ บุคคลที่จะรับบางวัดไม่มีกำลังหรือความพร้อมในเรื่องทรัพย์หรือเงินเพียงพอที่จะปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในด้านนี้ ในขณะที่วัดที่มีความพร้อมทางเงินหรือวัตถุมากพอก็ยังไม่แสดงบทบาทในการช่วยเหลือเท่าที่ควร อาจไปเน้นในการสร้างสิ่งปลูกสร้างหรือพัฒนาแต่ภาพในวัดของตนเองมากเกินไป โดยให้ความสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในชุมชนบริเวณรอบๆวัดน้อยเกินไป ขาดความร่วมมือ และประสานงานของหน่วยงานของสังคมสงเคราะห์กับวัดและชุมชน ปัญหาที่คือยังไม่เข้าถึงตัวปัญหาจริง ๆ และบางสิ่งบางอย่างยังมีกฎ หรือข้อตกลงบังคับควบคุมกันอยู่ อุปสรรค ก็คือ ยังขาดการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ หรือเปิดโอกาสมากปัจจัยในการสนับสนุน ด้านการทุนบำรุงวัตถุ ทำให้การปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไม่สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๔๕}

ในด้านจิตใจของมนุษย์ทั้งหลายนั้น ส่วนมากเต็มไปด้วยความละโมภ โลก มาก พระสงฆ์ต้องมีวิธีอธิบายให้เข้าใจปัจจุบัน พระสงฆ์บางส่วนไม่ค่อยได้นำหลักธรรมมาใช้ในการอบรมสั่งสอนประชาชนมากนัก แต่จะเน้นในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ มากจนเกินไปทำให้ประชาชนที่ไปทำกิจกรรมที่วัด อาจเกิดความเข้าใจผิด และนำยึดกับสิ่งที่เป็นเปลือก หรือพิธีกรรมมากกว่าตัวหลักธรรม หรือเข้าใจว่า พิธีกรรมหรือการทำกิจกรรมที่วัดเป็นแก่นของพุทธศาสนา โดยไม่สนใจที่จะศึกษาหลักธรรมหรือปฏิบัติตามหลักธรรมจริงๆ ชุมชนกับวัดและพระสงฆ์ไม่ค่อยมีเวลาเข้ามาประสานกัน เหมือนสมัย

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมคณี, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ วัดแก้วโกรวาราม จังหวัดกระบี่, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระสุตาวุธวิสิฐ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ วัดแก้วโกรวาราม จังหวัดกระบี่, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

โบราณ อุปสรรคอาจเกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น ที่ทำงานต้องเดินทางไกล จากบ้านทำให้ไม่มีเวลาสนใจ สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ นอกจากกิจกรรมของตนหน่วยงานบางหน่วยงานยังไม่ค่อยเปิดรับพระสงฆ์เท่าที่ควร แต่พระสงฆ์ก็เป็นหลักในการสงเคราะห์ทางด้านจิตใจให้กำลังใจและมีหลักธรรมในการดำเนินงานต่อไปขาดความร่วมมือของหน่วยงานที่จะประสานกับวัดและชุมชนในการให้คำปรึกษา

๔.๒.๓ การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช

การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะในด้านการจัดการด้านการศึกษา ได้แก่ การจัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมโครงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ได้ศึกษาและทำความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ มีความกตัญญูกตเวทิตะ เป็นต้น และน้อมนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ทำให้เข้าใจ ระเบียบข้อบังคับของชาวพุทธในเรื่องการทำมาหากิน การกราบ และการไหว้ที่ถูกต้อง การเข้าค่ายจริยธรรม ส่งผลให้เยาวชนได้ศึกษาหลักธรรมเว้นจากการเที่ยวเตร่ ลดความประพฤติก่อวุ่นวายและห่างไกลจากสิ่งเสพติด การสอนศีลธรรมในโรงเรียนและประชาชนส่งผลให้นักเรียนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และประชาชนเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ด้านความสงบสุขของคนในสังคม ด้านการให้โอกาสทางการศึกษา การจัดการด้านการศึกษาส่งผลให้ประชาชนผู้ไม่มีโอกาสทางการศึกษาได้บวชเข้ามาศึกษาหลักธรรมตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม ยกกระดับความรู้ และยกสถานะภาพทางสังคมได้ เนื่องจากเป็นระบบการศึกษาที่ใช้ทุนน้อย ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนส่งผลให้วัด และชุมชนมีความใกล้ชิดและมีความเข้าใจในบทบาทของแต่ละฝ่ายมากขึ้นโดยผ่านทางบุตร หลานที่เข้ามาบวช เพราะระบบการศึกษาประเภทนี้ เป็นการศึกษาที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดเนื่องจากเป็นการจัดการศึกษาที่จัดเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรม จากหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ในส่วนของประชาชนได้ศึกษาหลักธรรมจากหลักสูตรพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน ศูนย์วัฒนธรรมเคลื่อนที่ภาคใต้ และโครงการธรรมะสู่ประชาชน ที่พระภิกษุสามเณรออกแสดงธรรมในพรรษาเป็นประจำทุกปี ทำให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจใน หลักธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติ สร้างความมั่นคงในหลักธรรมให้เกิดขึ้น และสามารถพัฒนา ยกกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นทำให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิต^{๔๖} อุปสรรคในการพัฒนาชุมชนนั้นมีอยู่ ๕ ประการ คือ ๑. ประชาชนยังเกลือกกลั้วอบายมุข ๒. องค์กรที่จะขึ้นนำทางภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรทางศาสนา ขาดจิตสำนึกที่จะบริการประชาชน ข้าราชการก็ยิ่งทำตัวเป็นเจ้าของมูลนาย พระเจ้าพระสงฆ์ก็มุ่งอติเรกลาภอยู่ จะสวดที่จะเทศน์ที่ก็ต้องมีของต้องมีค่าตอบแทน ไม่มีน้ำจิตน้ำใจที่จะบริการประชาชนอย่างแท้จริง ๓. ประชาชนเองขาดความรู้เรื่องการพัฒนา เช่น ขาดความรู้เรื่องแหล่งน้ำ ขาดความรู้เรื่องส้วม ขาดความรู้เรื่องโรคทางเดินอาหาร ขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ ขาดความรู้เรื่องระบบนิเวศน์วิทยา ๔. กิจกรรมที่พัฒนาไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ประชาชนต้องการแหล่งน้ำ ไปสร้างถนนให้ ประชาชนต้องการสถานีอนามัยไปสร้างแหล่งน้ำให้มันไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน ๕. องค์กรพัฒนา

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระศรีธรรมประสาธน์, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช ฝ่ายธรรมยุติ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ของรัฐและองค์กรอื่น ๆ รวมทั้งองค์กรสงฆ์ องค์กรเอกชน ยิ่งต่างคนต่างทำไม่มีการประสานใจ ให้สอดคล้องกันอย่างแท้จริง โทรศัพท์ชุดถนน พอกลบเสร็จเรียบร้อยแล้วไฟฟ้า มาชุดอีก พอกลบเสร็จประปามาชุดอีก อย่างที่เห็นเป็นประจำ อย่างที่บ้านเมืองเรา นี่คือองค์กรของรัฐและองค์กรอื่น ๆ องค์กรอื่น ๆ หมายถึงองค์กรเอกชน องค์กรทางศาสนายังทำงานบริการประชาชนในลักษณะต่างคนต่างทำ ยังไม่มีการประสานใจ

พอลงไปถามเรื่องงานของรัฐ พระสงฆ์ก็บอกว่าฉันไม่เข้าใจ ไม่ใช่งานของฉัน เป็นงานของ ปลัดอำเภอ เป็นงานของพัฒนาการ เป็นงานของสาธารณสุข พอเข้าไปถามผู้บังคับบัญชา ก็บอกว่า ไม่ใช่งานของฉัน เป็นงานของพระสงฆ์ท่าน ผมไม่เข้าใจ ผมไม่รู้ท่านจะอย่างไร ท่านเอาเงินเอาทอง มาจากไหน ท่านจะอย่างไร แบบเป็นอย่างไร ผมไม่รู้ไม่เข้าใจ ต่างคนต่างทำ อันนี้เป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่ เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ผมจึงให้คิดในกรทำงานว่า บ้านจะเจริญก่อนคนในบ้าน ไม่ได้ ต้องคนในบ้านเจริญก่อน ผลักดันให้บ้านเจริญ วัดจะเจริญก่อนคนในวัดไม่ได้ ต้องคนในวัดเจริญก่อนแล้วผลักดันให้วัดเจริญ โรงเรียนจะเจริญก่อนคนในโรงเรียนไม่ได้ ต้องคนในโรงเรียนเจริญก่อนแล้วผลักดันให้โรงเรียนเจริญ บ้าน วัด โรงเรียน บ้านเหมือนร่างกาย วัดเหมือนจิตใจ โรงเรียนเหมือนมันสมอง บ้านที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับร่างกายพิการ วัดที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับจิตใจพิการ โรงเรียนที่ไม่พัฒนาก็เหมือนกับสมองพิการ คนเราถ้าร่างกายพิการ สมองพิการ มันก็จบกันทั้ง ๓ อย่าง บางทีโรงเรียนพัฒนา แต่วัดไม่พัฒนา มันสมองดีแต่จิตใจไม่ดี ไม่มีคุณธรรม เฉลียวฉลาด รู้เจนจบไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าคุณธรรมไม่มีเพราะไม่ได้รับการพัฒนาจิตใจ มันก็ไปไม่รอด เพราะฉะนั้น ในชุมชนจะต้องพัฒนาบ้าน วัด โรงเรียน พัฒนาผู้นำทางบ้าน คือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และประชากรที่เป็นส่วนประกอบของคุ้มต่าง ๆ วัดคือเจ้าอาวาส องค์กรสงฆ์ พระภิกษุสามเณร สัตบุรุษ กรรมการวัด โรงเรียน ครูใหญ่ นักเรียน กรรมการการศึกษา จะต้องมีการพัฒนา ๓ ส่วน นี้ไปพร้อม ๆ กัน

การจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช มีขอบข่ายของงาน ออกมาลักษณะนี้

๑. จัดตั้งโรงเรียน หรือจัดตั้งสถานศึกษาต่าง ๆ
๒. จัดตั้งสถานอนามัย โรงพยาบาลหรือตึกสงฆ์อาพาธ
๓. จัดห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ที่อ่านหนังสือ หอกระจายข่าว
๔. อนุเคราะห์การจัดตั้งสภาตำบลให้เป็นที่ประชุมของราษฎรของทางราชการ
๕. ตั้งบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ประปาหมู่บ้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
๖. กิจการสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่ไม่เกินต่อขีดความสามารถ ไม่ขัดพระธรรมวินัย และไม่เสียสมณสาธูป

วินัย และไม่เสียสมณสาธูป

๗. กิจการบรรเทาภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม ฯลฯ
๘. สงเคราะห์ในยามประสบภยันตรายคือในคราวตาย ต้องชวนช่วยเอาใจใส่เป็นธุระ

จัดการให้

๔.๓ แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยตามหลักสังคหวัตถุ ๔

๔.๓.๑ หลักทาน

วัดที่มีความพร้อมในเรื่องกำลังทรัพย์ควรจะทำให้ความสำคัญในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือประชาชน เช่น การบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน หรือสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ ควรจะมีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ เจ้ามาให้ความร่วมมือกับวัด และชุมชนเพื่อให้งานด้านสังคมสงเคราะห์เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. วัดควรดำเนินการจัดตั้งศูนย์บรรเทาทุกข์แก่ประชาชน เพื่อสามารถให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่เดือนร้อนได้อย่างทันท่วงที โดยจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่วมกับคนในชุมชน และนำสิ่งของที่ได้รับบริจาคจากเข้าไปช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที สอดคล้องกับระยะเวลาของความต้องการ

๒. วัดควรจัดศูนย์บรรเทาทุกข์ทางจิตใจ ไว้สำหรับให้บริการชาวบ้านผู้มีปัญหาด้านจิตใจ สามารถเข้าไปขอรับคำปรึกษา สนทนาธรรม

๓. วัดควรมีบริหารจัดการในการเก็บรักษาสิ่งของที่เป็นเครื่องบริโภค โดยจัดเจ้าหน้าที่ตรวจสอบก่อนที่จะนำไปให้ผู้รับบริจาค และในส่วนใกล้หมดอายุ แต่ไม่เกิดความจำเป็นต่องานออกมาใช้งาน อาจนำไปประมูลขาย เพื่อนำเงินที่ได้มาจัดตั้งเป็นกองทุนสงเคราะห์ผู้ประสบภัย เป็นต้น

๔. วัดควรได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแผ่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์เกื้อกูลชุมชนในทุก ๆ ด้านที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

๔.๓.๒ หลักปิยวาจา

วัดในฐานะองค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวกับงานด้านสังคมสงเคราะห์ ควรมีการใช้หลักปิยวาจา โดยต้องอธิบายหรือเทศน์ให้เข้าใจว่า บุคคลในโลกนี้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องช่วยเหลือกัน ถึงจะรวมกันได้ สังคมของมนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ควรให้ความสำคัญในการอบรมสั่งสอนในหลักธรรมมากกว่าการให้ความสำคัญในเรื่องพิธีกรรมหรือการเน้นให้ประชาชนศรัทธาในวัดอุ้มงคล ใช้วัดอุ้มงคลต่างๆเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจัดหากลุ่มประสานงานเข้ามาทำให้ชุมชน วัด และพระสงฆ์มีกิจกรรมร่วมกันมาก ๆ เป็นการดึงดูดชุมชนเข้ามาในวัดทำให้พระสงฆ์กับชุมชนหันมาหน้าเข้าหากันอย่างมีความสุข ควรมีการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และหน่วยงานราชการหรือชุมชนเพื่อหาปัญหาและแบ่งการแก้ไขไปเป็นลำดับ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบและสนับสนุนประสานงานกับวัดและชุมชนนั้นๆ ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับงานด้านสังคมสงเคราะห์ตามหลักปิยวาจา ดังนี้

๑. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในการประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวกิจกรรมเพื่อชุมชน ให้เข้าถึงประชาชนทุกครัวเรือนในชุมชน เช่น การใช้เสียงตามสายของหมู่บ้านประกาศให้ประชาชน ทราบโดยทั่วกัน

๒. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในการสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือ ในการ ประสานงาน กับหน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อมิให้เกิด ปัญหาการสงเคราะห์ที่ซ้ำซ้อนและไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

๓. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในหลักสอนอบรมศาสนิกชนด้วยการสอดแทรก เนื้อหาของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถพัฒนาตนเอง เข้าไปในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็น ประเพณีประจำถิ่น

๔. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในการให้วัดเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะ ข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วทั้งที่ตรงไปตรงมายุคนี้เป็น ยุคข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับ ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่ การแก้ไข ปัญหาไม่ถูกต้อง

๕. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในการพัฒนาการด้านบริหารงาน พระพุทธศาสนาเพื่อ นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาและเพื่อให้บุคลากรทางพระศาสนา สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

๖. วัดควรใช้หลักปิยวาจาในการประสานงานกับตัวแทนของชุมชน หรือหัวหน้า ชุมชน เพื่อจะได้ทราบปัญหา ความเดือดร้อนที่แท้จริงของชุมชนได้

๔.๓.๓ หลักอรรถจริยา

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่จะต้องช่วยกันดูแลและสงเคราะห์สังคมทั้งทางด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ว่าจะต้องดำเนินการควบคู่กันไป หรือพระสงฆ์จะต้องดำเนินการในด้านใดด้านหนึ่ง หรือจะต้องดำเนินการพร้อมกัน ทำให้ประชาชนได้รับความรู้สึกว่พระสงฆ์ยังเป็นที่พักพิงที่เคารพนับถือ ของเขาอยู่ตลอดไป พระสงฆ์ต้องรวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือกันก่อน จากนั้นก็ช่วยเหลือชุมชน สังคม ใน ด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมกันวัดและหน่วยงาน ต้องร่วมมือกันในการช่วยเหลือชุมชนและสังคม โดย แบ่งเป็น หน่วยงานช่วยเหลือทางวัตถุ วัดช่วยเหลือทางด้านจิตใจ อันเป็นหลักอรรถจริยา คือการ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ ซึ่งสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑. วัดและ คณะสงฆ์ต้องมีการวางแผนงานที่ดีและมีการแบ่งงานกระจายงานในด้าน การพัฒนาจิตใจให้แก่ ประชาชนอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่

๒. วัดต้องมีการ สร้างกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในงานพัฒนาจิตใจ และควรจัดอย่างต่อเนื่องมีแบบแผน ที่ชัดเจนและมั่นคง

๓. วัดต้องจัดหา งบประมาณและทุนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอเหมาะสม และ ต้องร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานของเอกชนเพื่อจะได้ร่วมมือกันทำงานให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. คณะสงฆ์ ต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุน และต้องมีประสานงาน ร่วมมือเป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อการทำงานจะได้มีทิศทางเดียวกัน

๕. วัดต้องเป็นศูนย์กลางประสานงาน ระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน เช่น ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

๔.๓.๔ หลักสมานัตตตา

แนวทางในการปฏิบัติงานด้านงานสังคมสงเคราะห์ของวัดตามหลักสมานัตตตา คือการวางตนสม่ำเสมอ หรือการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ดังนี้

๑. ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส เจ้าคณะปกครอง ควรให้การสนับสนุน พระภิกษุที่ทำงานด้านการสงเคราะห์จิตใจแก่ประชาชน ด้วยการพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ ในการให้การอบรมสั่งสอน

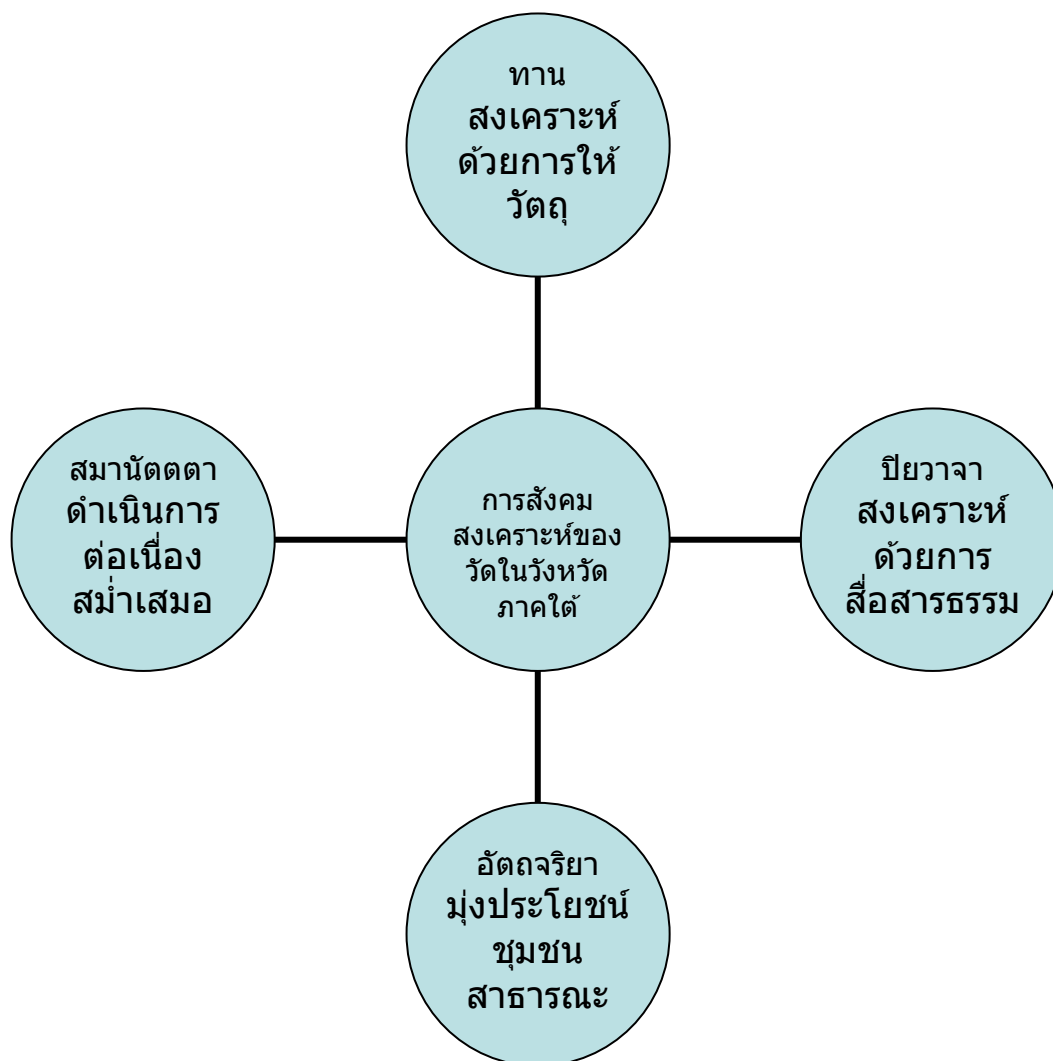
๒. ควรสร้างแนวดำเนินการช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความสามารถ เหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมี ศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ให้วัดเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

๔. ควรระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและ องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์ในกิจการพระศาสนาซึ่งถือเป็น ภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคน รวมทั้งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่น ๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน

๕. ควรจัดทำโครงการขึ้นมาเอง ในลักษณะที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว เช่น กิจการ ห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิ การตั้งกองทุน เพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรือช่วยเหลือคนชรา ประสภภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น ซึ่งพระ เข้าไปดำเนินการเอง

๔.๔ สรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัด

จากภาพ ในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ของวัดนั้นควรมีการดำเนินการทั้งทางวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป โดยการสงเคราะห์วัตถุในเชิงรุก คือ จัดตั้งศูนย์บรรเทาทุกข์แก่ประชาชน, มีการประสานงานในชุมชน, สร้างเครือข่ายในการช่วยเหลือชุมชน และตั้งกองทุนสงเคราะห์ของชุมชน ส่วนการสงเคราะห์ทางจิตใจในเชิงรุก คือ จัดกิจกรรมที่มีหลักธรรม, เปิดศูนย์ปรึกษาทางจิตใจของชุมชน, จัดวัดให้เป็นสถานที่ สะอาด ร่มรื่น, เปิดชมรมธรรมผู้สูงอายุ การจัดการเพื่อความยั่งยืนของการสังคมสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนามีปัญหาสำคัญ ประการหนึ่งซึ่งหลักการพบจากวัดที่ใช้เป็น

กรณีศึกษาคือ ความวิตกกังวลใน ๒ ประการ ได้แก่ ประการแรก ความวิตกกังวลในเรื่องของการสืบทอดตัวของผู้นำ เหตุผลก็คือ ตัวเจ้าอาวาสผู้เป็นต้นแบบ(Prototypical abbot) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มงานสังคมสงเคราะห์และมีศักยภาพสูงในการดำเนินงานจนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสในสังคมตลอดมาด้วยดีนั้น หากถึงแก่มรณภาพลงไปหรือสิ้นสมรณะในการเป็นผู้นำไม่ว่ากรณีใดๆแล้ว อาจจะทำให้งานสังคมสงเคราะห์ชะงักลง หรืองานอาจล่มสลายไปก็ได้ เพราะขาดผู้สืบทอดที่มีความสามารถเทียบเท่ากับผู้นำคนเดิม ประการที่ ๒ ความวิตกกังวลในเรื่องขององค์ความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะองค์ความรู้ของผู้นำที่ได้มาจากประสบการณ์ตรงดังที่ปรากฏจากตัวอย่างของวัดใน ได้เริ่มงานสังคมสงเคราะห์จากจิตสำนึกที่ได้รับจากประสบการณ์ ตรงของตนเองทั้งสิ้น ทำให้การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์มีแรงขับเคลื่อนจากภายในจิตวิญญาณที่เข้มแข็งและมั่นคง เมื่อขาดผู้นำที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ไปไม่ว่ากรณีใด ๆ การใช้อองค์ความรู้ในการให้บริการสังคมสงเคราะห์ก็อาจจะมีแนวโน้มที่อ่อนด้อยลงได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาวิธีจัดการแก้ปัญหาทั้งสองนี้เพื่อให้งานในกรณีเพื่อการสืบทอดตัวบุคคลที่เป็นผู้นำที่มงานนั้น เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำต้นแบบ (Prototypical abbot) จะต้องมีการเตรียมคัด เลือบบุคคลที่เป็นพระลูกวัด อาวุโสซึ่งไว้วางใจได้และมีบุคลิกภาพเหมาะสมอย่างน้อย ๑ รูป ในอันที่จะสามารถเป็นผู้นำแทนตนได้ก่อนที่ตนจะมรณภาพหรือหมดสภาพที่จะทำงานได้ต่อไป และเตรียมถ่ายทอดกลยุทธ์ต่างๆในการปฏิบัติงานให้แก่พระลูกวัดรูปนั้นไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ในกรณีเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้ที่ดีและได้ผลในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้น เจ้าอาวาสผู้เป็นต้นแบบ จะต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนได้เรียนรู้มาและจากประสบการณ์ตรงของตนที่มีอยู่ทั้งหมดให้แก่พระสงฆ์ที่ร่วมทีมงานโดยไม่ปิดบังอำพราง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ร่วมทีมงานมีศักยภาพเพียงพอที่จะสานต่องานสังคมสงเคราะห์ของวัดไปได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่เกิดการชุกขลักชะงักงัน และสามารถให้บริการแก่ผู้มาขอความช่วยเหลือได้ดีและมีประสิทธิภาพเหมือนเดิมหรือยิ่งกว่าเดิม เจ้าอาวาสคนใหม่หรือผู้นำที่สืบทอดงานต่อจากเจ้าอาวาสคนเดิม จะต้องมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่า การปฏิบัติในการให้บริการที่ดีแก่ผู้มาขอรับการช่วยเหลือไม่ว่ากรณีใด ๆ จะต้องให้บริการอย่างดีที่สุดและประทับใจที่สุด เพื่อสร้างศรัทธาแก่ผู้รับความช่วยเหลือและแก่สังคมทั่วไปซึ่งผลแห่งเกียรติคุณดังกล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้ปรากฏแก่การรับรู้ของสังคมและเป็นที่มาของการที่จะได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านความร่วมมือและด้านทรัพยากรสำหรับใช้เป็นทุนในการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในอนาคตให้เพิ่มพูนมากขึ้น อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปก็คือ การจัดการเพื่อความยั่งยืนของงานสังคมสงเคราะห์ จะต้องเตรียมบุคคลผู้สืบทอดเจตนารมณ์และเตรียมถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับการสานต่อเจตนารมณ์นั้นไว้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการขาดความต่อเนื่องในการให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้มาขอรับการช่วยเหลือ ซึ่งการบริการสังคมสงเคราะห์ที่ขาดความต่อเนื่องนั้น ย่อมหมายถึงความล้มเหลวของการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ และอาจเป็นที่เสื่อมศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไปได้อีกด้วยทั้งนี้ในเชิงรูปแบบการสังคมสงเคราะห์นั้นควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน ๒) ศึกษาแนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โดยในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” สรุปได้ดังนี้

๑) แนวคิดและทฤษฎีงานสังคมสงเคราะห์ในวิทยาการปัจจุบัน

แนวคิดและหลักการของการสงเคราะห์ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาในแต่ละประเด็นได้ดังต่อไปนี้

๑. งานสังคมสงเคราะห์ เมื่อว่าโดยความหมายและความสำคัญแล้ว หมายถึงการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากสามัญสำนึกที่จะให้ความช่วยเหลือด้วยจิตอาสา อันเป็นผลมาจากแนวคิดคำสอนในทางศาสนานั้นเอง การสังคมสงเคราะห์ตามหลักการทั่วไปนั้นมุ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการบำบัดความทุกข์ยากลำบากทางร่างกาย เพื่อที่จะให้ผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นสามารถที่จะทำการช่วยเหลือตนเองได้ งานสังคมสงเคราะห์ ถือว่าเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลผู้ได้รับความเดือดร้อนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข เมื่อบุคคลในสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขแล้วก็จะทำให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข งานสังคมสงเคราะห์จัดว่าเป็นงานสร้างสรรค์สังคมและปรับระดับของบุคคลให้เข้าหากันคือการมีส่วนร่วมในการเสียสละช่วยเหลือและร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำให้สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ในยามที่มีความเดือดร้อน

๒. หลักสังคมสงเคราะห์ตะวันตก ประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานที่เกิดจากความเมตตากรุณาต่อบุคคลผู้ซึ่งได้รับความทุกข์ยากลำบากจากปัญหาต่าง ๆ และมีทฤษฎีที่มีการผสมผสานและวิวัฒนาการของทฤษฎีจากศาสตร์ต่าง ๆ มากมายเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการของงานสังคมสงเคราะห์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานสังคมสงเคราะห์จะต้องอาศัยทฤษฎีทางสังคมเข้ามามีส่วนช่วยเพราะเป็นเรื่องของการจัดการทางสังคม และในขณะเดียวกันก็ต้องใช้ทฤษฎีที่ว่าด้วยการจัดการมนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสังคมอีกชั้นหนึ่งอีกด้วย ดังนั้นทฤษฎีของงานสังคมสงเคราะห์

จึงประกอบด้วยทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่ ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีแห่งระบบ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ทฤษฎีจิตสังคม ทฤษฎีการหน้าที่ ทฤษฎีเน้นพฤติกรรมทางสังคม และทฤษฎีการช่วยเหลือในกรณีวิกฤตการณ์ เป็นต้น

๓. หลักการของงานสังคมสงเคราะห์ตะวันตก ประกอบด้วยหลักการคือ การให้ความช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีพตลอดถึงการให้เรียนรู้ถึงวิธีการดำรงชีพต่อไปโดยการพึ่งพาอาศัยตนเองเป็นหลัก หลักการสัมภาษณ์หรือการสอบถามสารทุกข์สุกดิบ อันเป็นวิธีการที่จะเข้าถึงปัญหาและสาเหตุอย่างแท้จริงที่จะต้องแก้ไข หลักการบทบาทและหน้าที่ที่นักสังคมสงเคราะห์จะต้องลงมือปฏิบัติตามหลักการและวิธีการอย่างมีจรรยาบรรณและเสียสละ และหลักการยุติเรื่องการให้การสงเคราะห์ ซึ่งเป็นการยุติการให้ความช่วยเหลือเมื่อเห็นว่าผู้ที่ประสบความเดือดร้อนนั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือเห็นว่าปัญหานั้นได้รับการแก้ไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นต้น

๒) แนวคิดงานสังคมสงเคราะห์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของพระพุทธศาสนาคือ มุ่งให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจในเรื่องความจริงของชีวิต การเข้าใจว่าชีวิตคืออะไร มันมาจากเหตุอะไร แล้วมันให้ทุกขให้โทษ ให้ประโยชน์แก่เราอย่างไร ควรใช้ปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้ชัดเจนถูกต้อง ความทุกข์ก็จะน้อยลง นั่นคือการที่เราได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เพราะจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนาคือ การทำลายทุกข์ให้สิ้นไป เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายของงานสังคมสงเคราะห์ กล่าวคือ งานสังคมสงเคราะห์ดำเนินไปเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพของบุคคลในสังคม หรือเป็นการช่วยบุคคลให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตลอดจนนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม

ฉะนั้นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการสังคมสงเคราะห์จึงสามารถผสมผสานกันอย่างสอดคล้องได้ เพราะในสังคมไทยเราเป็นสังคมแบบพุทธ การผสมผสานหลักพุทธธรรมเพื่อเข้าแก้ไขและขจัดปัญหาในสังคมจึงมีความเหมาะสม อันสามารถนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด นอกจากนั้นการแก้ไขปัญหาหรือขจัดปัญหาทั้งในทางพุทธศาสนาและในทางสังคมสงเคราะห์นั้นก็มีหลักการโดยพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือต้องเป็นการแก้ไขปัญหาที่ถูกจุด โดยทางพุทธศาสนาถือว่าปัญหาทางจิตสำคัญกว่าปัญหาทางวัตถุ ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับ งานสังคมสงเคราะห์ที่มีความเชื่อว่าบุคคลที่พร้อมจะแก้ปัญหานั้นจะต้องมีจิตใจ มีความคิดที่จะยอมรับปัญหาของตนเองเสียก่อนเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมายและความสำคัญ แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการ ตลอดถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันนั้น ได้แก่หลักสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในฐานะต่าง ๆ โดยที่สูงสุดในฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านความหมาย การสังคมสงเคราะห์มีความหมายถึงการรวมกัน การยึดเหนี่ยวประสานกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ และความเรียบร้อยดีงามของการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

๒. การสังคmsgเคราะห้ เกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานของความเชื่อในเทพเจ้าที่จะต้องประพฤติปฏิบัติบวงสรวงต่อเทพเจ้า เมื่อเทพเจ้าพอใจต่อการบวงสรวงก็จะบันดาลให้ในสิ่งที่ปรารถนา แต่พระผู้มีพระภาคทรงคัดค้านความเห็นดังกล่าวและทรงแสดงหลักการที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้ความสุขที่แท้จริงคือการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้ที่ได้รับความลำบาก ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ดังนั้น หลักการสังคmsgเคราะห้จึงเกิดจากแนวคิดพื้นฐานคือการบูชาตัณหา โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบูชาตัณหาโดยการฆ่าสัตว์มาเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนและการทำลายชีวิต เกิดจากแนวคิดคือความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เกิดจากการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓. หลักการของงานสังคmsgเคราะห้ในคัมภีร์ที่ขนิภายได้แก่ หลักสังคmsgเคราะห้ หลักธรรมเครื่องสงเคราะห์ มี ๔ ประการคือ ทาน การให้ ปิยวาจา การกล่าววาจาเป็นที่รัก อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ และสมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอ

๔. หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการเพื่อการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีหลักธรรมของนักปกครอง และหลักธรรมของฆราวาสทั่วไป ที่จะใช้เป็นเครื่องประพฤติปฏิบัติต่อกันในสังคmsg

ฉะนั้นโดยสรุปงานสังคmsgเคราะห้มีความคล้ายคลึงกับหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าในบางประเด็น กล่าวคือ ด้วยหลักคำสอนที่เป็นสัจธรรม เป็นความจริงของโลกและชีวิต พระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์ในการสงเคราะห์ โดยสั่งสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมะ รู้จักความจริงของชีวิตเพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ อันนำไปสู่พระนิพพานในที่สุด แม้มนุษย์ทั้งหลายไม่พ้นจากความทุกข์ ก็มุ่งหวังให้มนุษย์มีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้มีเมตตาเอื้อเฟื้อต่อบุคคลทั่วไป ในงานสังคmsgเคราะห้ทั่วไปก็มีความคล้ายคลึงกับหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าในแง่ที่ว่า มีเป้าหมายช่วยให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยตนเองได้ แต่ไม่ได้ลึกซึ้งถึงขั้นสอนให้หลุดพ้นจากกิเลสและความเศร้าหมองทั้งหลาย แต่ถึงกระนั้นงานสังคmsgเคราะห้ในประเทศไทยก็สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้และยึดเป็นหลักในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ในการทำงานด้านการสงเคราะห์ของนักสังคmsgเคราะห้ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพบกับผู้รับบริการหลายประเภท พบกับปัญหาของผู้รับบริการที่หลากหลาย ซึ่งนอกจากนักสังคmsgเคราะห้จะยึดหลักการตามทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น ได้แก่ ยึดหลักความแตกต่างของบุคคล การนับถือบุคคล การยอมรับ การตัดสินใจด้วยตนเองของผู้รับบริการ การรักษาความลับ การยึดหลักค่านิยมและจรรยาบรรณเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานนั้นเป็นเรื่องที่ต้อง แต่กระนั้นนักสังคmsgเคราะห้ควรยึดหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานเพิ่มเติมด้วย กล่าวคือ ความอดทนถือว่าเป็นหลักธรรมหนึ่งที่สำคัญในการปฏิบัติงานของนักสังคmsgเคราะห้เพราะ หากนักสังคmsgเคราะห้ขาดความอดทน ก็จะขาดสติในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ซึ่งถ้าเมื่อขาดสติแล้ว การทำงานของนักสังคmsgเคราะห้ก็จะไม่เป็นไปตามเป้าหมายของงานสังคmsgเคราะห้ นั่นคือ ช่วยให้ผู้รับบริการสามารถช่วยตัวเองได้

ฉะนั้นนักสังคmsgเคราะห้ควรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานและใช้ควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง นอกเหนือไปจากความรู้ที่ตนมีอยู่ เพื่อให้ นักสังคmsgเคราะห้เป็นผู้มีคุณธรรมในการ

ปฏิบัติงานและเพื่อผลสำเร็จของวิชาชีพ เพราะการปฏิบัติงานนั้นต้องกระทำกับบุคคล กลุ่มบุคคลและชุมชนที่มีปัญหา มีความต้องการในระดับต่าง ๆ กัน การนำธรรมะมาประยุกต์ใช้จึงให้คุณค่าเป็นอย่างมาก งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานละเอียดอ่อน เพราะเป็นการให้การช่วยเหลือและพัฒนาบุคคล ไม่ใช่เพียงการช่วยเหลือที่ให้เฉพาะสิ่งของเท่านั้น ฉะนั้นการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนจะต้องกระทำด้วยสติ ใช้ปัญญาในการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

๓) เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้

๑) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของแต่ละวัด เป็นลักษณะแยกกันทำ ขาดความร่วมมือกันของคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ การดำเนินงานจึงเป็นไปในรูปแบบของความไม่มีเอกภาพ ไม่มีแผนงานที่ชัดเจน

๒) ขาดงบประมาณเฉพาะในการดำเนินการ เนื่องด้วยในปัจจุบัน การดำเนินการด้านสาธารณสงเคราะห์ของแต่ละวัดอาศัยเงินรายรับของวัดจากกองการกุศลต่างๆ

๓) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ ไฟไหม้ น้ำท่วม มีความซ้ำซ้อนกับการทำงานของหน่วยงานราชการ และไม่เกิดความทั่วถึงในทุกพื้นที่ที่ประสบความเดือดร้อน

๔) บทบาทของพระสงฆ์ในกิจกรรมหรือประเพณีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่น เป็นไปในลักษณะของผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เท่านั้น มิได้สอดแทรกความรู้หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๕) พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ในการให้คำปรึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนทุกเพศทุกวัยได้ ยังจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

๖) การจัดกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์ประชาชนทางจิตใจในรูปแบบของการฝึกสมาธิ เติมน้ำมัน ปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน แก่ประชาชนในวันหยุดราชการ ได้แก่ วันเสาร์และอาทิตย์ มีเพียงเฉพาะบางวัดเท่านั้น ที่ดำเนินการเป็นประจำ ไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด

แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

วัดควรจัดตั้งเป็นภาคีความร่วมมือในระดับตำบล โดยให้ทุกวัดในเขตตำบลเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ โดยมีเจ้าคณะตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง ดำเนินการในรูปแบบของคณะ มีการกำหนดแผนงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานที่ชัดเจน, ทุก ๆ วัดควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณสงเคราะห์เป็นการเฉพาะ โดยรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา และแยกประเภทของการจัดทำบัญชีรับ-จ่ายของบัญชีนี้ ออกจากงบประมาณอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือนร้อนตามโอกาส และ การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ฯลฯ ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสงเคราะห์ไม่เกิดความซ้ำซ้อน และกระจายสู่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนได้อย่างทั่วถึง ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรในเขตปกครอง เพื่อให้เป็นผู้มี

ความรู้ สามารถให้คำปรึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้ทุกเพศทุกวัย, รณรงคให้ทุกวัดในจังหวัด จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม อบรมสมาธิ วิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนผู้สนใจ ในวันหยุดราชการเป็นประจำ และ พระสงฆ์ควรสอดแทรกความรู้หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในกิจกรรมหรือประเพณีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ บทบาทของพระสงฆ์ที่จะต้องช่วยกันดูแลและสงเคราะห์สังคมทั้งทางด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ว่าจะต้องดำเนินการควบคู่กันไป หรือพระสงฆ์จะต้องดำเนินการในด้านใดด้านหนึ่ง หรือจะต้องดำเนินการพร้อมกัน ทำให้ประชาชนได้รับความรู้สึกว่พระสงฆ์ยังเป็นที่ยิ่งที่เคารพนับถือของเขายู่ตลอดไป ในการจัดการเพื่อความยั่งยืนของงานสังคมสงเคราะห์ จะต้องเตรียมบุคคลผู้สืบทอดเจตนารมณ์และเตรียมถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับการสานต่อเจตนารมณ์นั้นไว้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการขาดความต่อเนื่องในการให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้มาขอรับความช่วยเหลือ ซึ่งการบริการสังคมสงเคราะห์ที่ขาดความต่อเนื่องนั้น ย่อมหมายถึงความล้มเหลวของการบริหารงานสังคมสงเคราะห์ และอาจเป็นที่เสื่อมศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไปได้อีกด้วยทั้งนี้ในเชิงรูปแบบการสังคมสงเคราะห์นั้นควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริย และสมานัตตตาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ซึ่งแนวทางในการดำเนินงานควรดำเนินการดังนี้

๑) ควรจัดตั้งเป็นภาคีความร่วมมือในระดับตำบล โดยให้ทุกวัดในเขตตำบลเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการโดยมีเจ้าคณะตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง ดำเนินการในรูปแบบองค์คณะ มีการกำหนดแผนงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานที่ชัดเจน

๒) แต่ละวัดควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณสงเคราะห์เป็นการเฉพาะ โดยรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา และแยกประเภทของการจัดทำบัญชีรับ-จ่ายของบัญชีนี้ ออกจากงบประมาณอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือนร้อนตามโอกาส

๓) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ฯลฯ ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสงเคราะห์ไม่เกิดความซ้ำซ้อน และกระจายสู่ผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้อย่างทั่วถึง

๔) คณะสงฆ์ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรในเขตปกครอง เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ สามารถให้คำปรึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้ทุกเพศทุกวัย

๕) รณรงคให้ทุกวัดในจังหวัด จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม อบรมสมาธิ วิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนผู้สนใจ ในวันหยุดราชการเป็นประจำ

๖) พระสงฆ์ควรสอดแทรกความรู้หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในกิจกรรมหรือประเพณีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายผลไว้ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยถือเป็น ๑ ในกิจการคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจเฉพาะของพระสังฆาธิการที่จะต้องปฏิบัติ อันถือเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการศาสนา และก็สอดคล้องกับหลักการสังคมสงเคราะห์ใน

ปัจจุบันสอดคล้องตรงกันกับที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^๑ ได้อธิบายไว้ว่า กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้ระบุงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ไว้ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หรือ การปกครอง (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ และเมื่อพิจารณาในรายด้าน จึงพบประเด็นที่น่าสนใจ จึงได้นำมาอภิปรายผลไว้ ดังนี้

(๑) การสงเคราะห์ประชาชนขององค์กรทางพระพุทธศาสนา นั้นก็เพื่อมุ่งเสริมสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชน โดยอาศัยสิ่งของและเงินบริจาคที่ได้รับจากพุทธศาสนิกชน และเมื่อสิ่งของหรือเงินเหล่านั้นเพียงพอต่อการใช้สอย จึงได้นำกลับมาใช้เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณชน โดยอาศัยการจัดกิจกรรม โครงสร้าง ระบบงาน และกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย มาใช้เป็นเครื่องมือในการสงเคราะห์ประชาชนและสังคม สอดคล้องกับที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^๒ ได้ระบุถึงแนวความคิดเกี่ยวกับ หลักการบริหารวัดด้านสาธารณสงเคราะห์สมัยใหม่ไว้ ดังนี้ (๑) การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด (๒) จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือ จุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน (๓) จัดระบบงาน ได้แก่ การรักษารับการต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ (๔) จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหาร เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ (๕) บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นจึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม (๖) เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน (๗) กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

(๒) การดำเนินงานเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาตามแนวคิดของพระพุทธเจ้า ซึ่งมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่บุคคลให้หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ โดยการนำหลักธรรมะ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ สำหรับบุคคล ให้แต่ละบุคคลนำเอาไปปฏิบัติเพื่อสำเร็จประโยชน์ได้ด้วยตนเอง กล่าวได้ว่า เป็นผลสำเร็จที่เริ่มจากการพัฒนาตนหรือการพัฒนาตัวบุคคล ดังนั้น แม้บทบาทของการสงเคราะห์ชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยวัตถุหรือสิ่งของ แต่

^๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

^๒ สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖-๔๘.

พระสงฆ์ก็ได้ละเลยการพัฒนาจิตและปัญญาของประชาชน สอดคล้องกับที่ **พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต)**^๓ ได้กล่าวเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ชุมชน ไว้ดังต่อไปนี้ (๑) การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ (๒) การเป็นที่พึ่งให้ความร่วมมือทางจิตใจด้วยการประพจน์เป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดวาอารามที่สงบ ร่มรื่น เป็นองค์ประกอบสำหรับหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง (๓) การให้คำปรึกษาแนะนำด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำได้ เช่น ในทางวิชาการเป็นต้นที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนิทใจ (๔) ในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนาเมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตัวเองในการพัฒนานั้นได้ พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่นอยู่แต่เดิมแล้ว หากได้ทำหน้าที่ศูนย์กลางและทำหน้าที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม ก็อาจจะเป็นผู้ปิดช่องว่างที่มีอยู่ในงานพัฒนา และจะเป็นผู้นำชี้ช่องทางในการท้องถิ่นจะรับความเจริญใหม่ ๆ ได้ (๕) การสงเคราะห์ทางจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอยู่สำหรับประชาชนทั่วไปแม้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ สืบเนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิตอย่างที่ว่าท่านเรียกว่าการบำรุงขวัญ ส่วนหลักสำหรับพัฒนาจิตใจมนุษย์ คือ การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดี มีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม, การพัฒนาด้านศีล ได้แก่ การพัฒนาด้านการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ตลอดจนมีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ และอาชีพ, การพัฒนาด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาด้านการฝึกอบรมจิตตนเอง พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นมีคุณธรรมเพื่อให้มีคุณภาพจิตที่ดี มีจิตใจที่มั่นคงไม่ปล่อยให้จิตคิดฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อสุขภาพจิตดีก็จะก่อให้เกิดมีสุขภาพดีไปด้วย และประการสำคัญคือ การพัฒนาปัญญา ได้แก่ การพัฒนาการฝึกอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จะต้องฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้ขบวนการความคิด การรับรู้ที่ไม่ถูกกิเลส อาทิ ความโลภ ความโกรธ และความหลงเข้าครอบงำทำให้การคิดที่ไม่มีอคติด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญาตามหลักทางพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่าหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักการสำคัญในการทำงานเชิงเครือข่ายด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับอุบลศรี เสนาะรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร” จากผลวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งการกำกับดูแลและสังคมสงเคราะห์ตามบทบาทของพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติซึ่งได้แก่การช่วยเหลือด้านที่พักพิงชั่วคราวแก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน, การช่วยเหลือด้านเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ทุกข์ยาก เดือดร้อน และจัดตั้งโรงงานสงเคราะห์ประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ, การส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ภายในวัด, การจัดตั้งหรือสนับสนุนมูลนิธิเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป, การร่วมมือในการก่อสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ, การให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้พิการ และคนชรา, การจัดให้มีการบำบัดรักษาโรคสำหรับแพทย์แผนโบราณภายในวัด, การตั้งหรือจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นให้แก่ราษฎร รวมทั้งการจัดที่ดินวัดให้ประชาชนปลูกที่อยู่อาศัยโดยเสียค่าเช่าในราคาถูก และสอดคล้องกับ

^๓ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **ลักษณะของสังคมพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๗๙.

งานวิจัยของ**พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โขสวโร (คงสอน)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการสงเคราะห์ทางจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ในด้านจิตใจ ของคนในสังคม และชุมชน ทำให้สังคมและชุมชน มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมของชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งในทางปฏิบัติพระสงฆ์สามารถกระทำได้คือ การแสดงธรรมโปรดประชาชนภายในวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, การจัดให้มีกิจกรรม เช่น ทำบุญประจำหมู่บ้านเพื่อเสริมพลังแก่ชุมชน, การจัดศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติธรรมแก่บุคคลทั่วไป, การให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในการส่งพระไปช่วยสอนศีลธรรม, การจัดกิจกรรมฟื้นฟูจิตใจของผู้ติดยาเสพติด, การให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาครอบครัวและปัญหาชีวิต โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา, การจัดให้มีค่ายพุทธบุตร เพื่ออบรมจิตใจแก่เยาวชน กับจัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน, และการนิมนต์/เชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิมาอภิปรายธรรมภายในวัดเป็นครั้งคราว

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) ควรจัดตั้งเป็นภาคีความร่วมมือในระดับตำบล โดยให้ทุกวัดในเขตตำบลเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการโดยมีเจ้าคณะตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และดำเนินการในรูปแบบองค์คณะ มีการกำหนดแผนงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เพื่อให้เกิดทิศทางการทำงานที่ชัดเจน

(๒) ควรรณรงค์ให้ทุกวัดในจังหวัด จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม อบรมสมาธิ วิปัสสนา กัมมัฏฐานแก่ประชาชนผู้สนใจ ในวันหยุดราชการเป็นประจำ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(๑) ทุก ๆ วัดควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณสงเคราะห์เป็นการเฉพาะ โดยรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา และแยกประเภทของการจัดทำบัญชีรับ-จ่ายของบัญชีนี้ ออกจากงบประมาณอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือนร้อนตามโอกาส

(๒) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ประเภทฉุกเฉิน อาทิ การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ฯลฯ ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสงเคราะห์ไม่เกิดความซ้ำซ้อน และกระจายสู่ผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้อย่างทั่วถึง

(๓) ควรจัดอบรมถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ สามารถให้คำปรึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือนร้อนได้ทุกเพศทุกวัย

(๔) ควรสอดแทรกความรู้หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในกิจกรรมหรือประเพณีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะ คุณสมบัติ หรือภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อจะได้ทราบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์เพื่อการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบัน

(๒) ควรศึกษาเทคนิค กลยุทธ์ ในการบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อจะได้ทราบเทคนิค กลยุทธ์ ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อย่างมีประสิทธิภาพได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. ม.ป.พ., ม.ป.ป.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. พ่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมดลย์. พื้นฐานทฤษฎีสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ผู้ชีวิตด้วยจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, ๒๕๓๑.

เขมกะ. หน้าที่ของคน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ตอนที่ ๑.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. “การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน”. การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. ม.ป.พ., ๒๕๒๖.

ทัศนีย์ ลักษณะนิชนชัย. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

ทัศนีย์ ลักษณะนิชนชัย. การสงเคราะห์ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

ทัศนีย์ ลักษณะนิชนชัย. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ ๕ แก้ไขเพิ่มเติม กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

นำทรัพย์ จันทน์หอม. “การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. **การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**. ม.ป.พ., ๒๕๒๖.

นิภา ส.ตุมรสุนทร. **การสงเคราะห์กลุ่มชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโย). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลมหาราช. **ประมวลพระบรมราโชวาทด้านศาสนาและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธรญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาสมทรง สิรินธโร. นายแพทย์ประเวส วะสี. นายสมบุญ สุขสำราญ และ ส. ศิวรักษ์. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: เกล็ดไทย, ๒๕๒๕.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูร
วงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ เคล็ดไทย, ๒๕๒๓.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พระสงฆ์กับการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **บรมธรรมภาคปลาย**. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕.

พุทธทาสภิกขุ. **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย. มปป..

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย เถรคาถา**. ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๓.
ม.ป.พ., ม.ป.ป.

ยุพา วงศ์ไชย. **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

_____. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วันทนี วาสิกะสิน และคณะ. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

วันทนี วาสิกะสิน. **สังคมสงเคราะห์คลินิก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๖.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณโณ). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการว่า
ด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ)**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สายจิตร์ สิงหเสนี. **สังคมสงเคราะห์จุลภาค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๑.

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการและ
พระวินยาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. **ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ ตอนที่ ๑**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ดำรงศักดิ์ จันโททัย. “การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการ”.

วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

ทิพวรรณ แสนมมงคล. “การประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

ธรรมนาท คำไทย. “การดำเนินการศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จิตอาารีในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบราราชนนี จังหวัดลำปาง”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

นัทธัญญา ภัทรังสีกร. “ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการให้บริการสังคมสงเคราะห์ศึกษาเฉพาะกรณี การให้บริการของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

ปราโมทย์ จุงสกุล. “ความคาดหวังของพระภิกษุต่อบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แย้มชุ่ม). “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระใบฎีกามานะ สุเมธโส (มากมูล). “การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

พระมหาธรรมจริยา เครื่องทิพย์. “บทบาทของมูลนิธิหลวงพ่อวัดปากน้ำกับการสงเคราะห์พัฒนาสังคม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระไพศาล สุทธิจิตโต (โนนทายะ). “การบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาปุณ สิริโสภโณ (มะสีผา). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการสังคมสงเคราะห์ของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหามานิช ศึกษา. “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม: ศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กลฺยาโณ”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

พระมหาเมธีชัย กิจจสาโร (แสงคำภา). “การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาอนงค์ กตปุญโญ (หล้าทองอินทร์). “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วินัย เก่งสุวรรณ. “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียน กลุ่มที่ ๑๐”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ศิวกร สมบูรณ์. “การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตามหลักสังคหัตถุธรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเทศบาลตำบลสันทรายมawangศ์ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

จุฑาทิพย์ แก้วมณี. “การสร้างชุดการสอน หลักสูตร เรื่อง สังคหัตถุ ๔ โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสำหรับสามเณร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณรังสรรค์ จังหวัดระยอง สังกัดกรมศาสนา”. **งานนิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖.

หัสยา ไทยานนท์. “การให้คำปรึกษาในงานสังคมสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

(๓) บทความ:

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). “คืบสู่ความหมายแท้ของสังคมสงเคราะห์”. **นิตยสารการประชาสงเคราะห์**. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๒): ๖๙-๗๓.

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร. “พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์: หน้าที่หรือมิใช่?”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๔): ๑๑ - ๑๓.

ประภาศน์ อวยชัย. “การสังคมสงเคราะห์”. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน**. ๑๒ (๒๕๓๗): ๘๑-๑๐๐.

อรศิริ เกตุศรีพงษ์. “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”. **วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐): ๔๓ - ๔๖.

(๓) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ อาจารย์เมตตา พานิช, ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ/ผู้บริหารสวนโมกข์นานาชาติ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสิทธิชัย ไทยเจริญ, นายอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเจริญศักดิ์ วงษ์สุวรรณ, นายอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาจรัส อุปสนโต, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์พลาราม), ๒๑ เมษายน ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์ พระราชสุทธีวิมล, ดร., เจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระวิมลธรรมคณี, เจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูพรหมเขตคนารักษ์ (ชัยสิทธิ์), ดร., เจ้าอาวาสวัดสระเรียง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูพิจิตรศุกการ (กิตติศักดิ์ ฐานิสโร), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาสมพล ธมฺมวิทโก, เจ้าอาวาสวัดปานุราชประชาสรรค์ จังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายพญอม จันนัม, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดกระบี่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระปัญญาวุธธรรมคณี (บริสุทธิ์ ขนติโก), ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ วัดแก้วโกรวาราม จังหวัดกระบี่, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระสุตาวุธวิสิษฐ (ขรรค์ชัย อากาศโร), ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ วัดแก้วโกรวาราม จ.กระบี่, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระศรีธรรมประสาธน์, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช ฝ่ายธรรมยุติ, ๒๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.buddhadasa.com/history/budmem๗.html>
[๑๒ กันยายน ๒๕๕๙].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “แนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย”

โดยความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง และผู้วิจัยจะเก็บรักษาข้อมูลของท่านเพื่อใช้ประโยชน์เฉพาะงานวิจัยนี้เท่านั้น

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

นางวณิชชา ศรีชาย

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๙

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้สัมภาษณ์

ชื่อ- นามสกุล.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

๑. องค์กรของท่านมีการดำเนินงานเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ในเรื่องอะไรบ้าง
๒. ในการดำเนินงานด้านการสังคมสงเคราะห์ดังกล่าวมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง
๓. ในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ท่านได้รับการสนับสนุนอย่างหน่วยงานภายนอกอย่างไรบ้าง
๔. ท่านได้นำหลักพุทธธรรมข้อใดบ้างมาใช้ในการบริหารจัดการงานด้านสังคมสงเคราะห์
๕. ท่านคิดว่าแนวทางการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาควรมีการ
๖. ดำเนินอย่างไรบ้างเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๗. ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆ อะไรบ้าง

ภาคผนวก ข

จดหมายขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๖๔

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน พระราชสิทธิวิมล, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางวณิชชา ศรีชาย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๑๓๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง
“รูปแบบการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดภาคใต้ของ
ประเทศไทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย
ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถ
ให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ นางวณิชชา ศรีชาย ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป
ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาสมปूरณ วุฑฒิกโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mku.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางวณิชชา ศรีชาย

โทร. ๐๙๘-๐๑๗๔๔๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน พระครูพิจิตรศุกการ, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางวณิชชา ศรีชาย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๑๓๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
“รูปแบบการจัดการงานสังคัมสเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดภาคใต้ของ
ประเทศไทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย
ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถ
ให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาขออนุญาตให้ นางวณิชชา ศรีชาย ได้
ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะขึ้นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป
ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมปурณ วุฑฒิกโตร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางวณิชชา ศรีชาย

โทร. ๐๙๘-๐๑๗๔๔๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.ชวลี สวัสดิผล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางวณิชชา ศรีชาย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ เลขประจำตัวนิต ๕๕๐๑๕๐๕๑๓๑ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง
“รูปแบบการจัดการงานสังคัมสเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดภาคใต้ของ
ประเทศไทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย
ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาขออนุญาตให้ นางวณิชชา ศรีชาย ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโคตร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

นางวณิชชา ศรีชาย

โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

โทร. ๐๙๘-๐๑๗๔๔๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.สรรเสริญ อินทร์ดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางวณิชชา ศรีชาย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๑๓๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
 “รูปแบบการจัดการงานสังคัมสเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดภาคใต้ของ
 ประเทศไทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
 Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือใน
 การทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย
 ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
 คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมาขออนุญาตให้ นางวณิชชา ศรีชาย ได้ดำเนินการ
 สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
 และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโคตร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางวณิชชา ศรีชาย

โทร. ๐๙๘-๐๑๗๔๔๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร ดร.อนันต์ ศรีชาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางวนิษา ศรีชาย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๑๓๑ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
“รูปแบบการจัดการงานสังคมสงเคราะห์ขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดภาคใต้ของ
ประเทศไทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย
ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาขออนุญาตให้ นางวนิษา ศรีชาย ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา
และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโคตร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

โทร. ๐๘๗-๐๘๕๓๖๑

นางวนิษา ศรีชาย

โทร. ๐๘๘-๐๑๗๔๔๖๐

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางวณิชชา ศรีชาย
- เกิด : ๑๙ สิงหาคม ๒๕๐๗
- การศึกษา : ๒๕๒๙ ครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
๒๕๔๘ ประกาศนียบัตรการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
- ผลงานทางวิชาการ : งานวิจัยเรื่อง ศึกษากิจกรรมส่งเสริมการอ่านในโรงเรียนประถมศึกษา
ขนาดเล็ก
งานวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน
ประถมศึกษาขนาดเล็ก
สารนิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการจัดการเครือข่ายด้านสังคมสงเคราะห์ของ
สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประวัติการทำงาน : ผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๔๐/๑๓ หมู่ที่ ๗ ซอยสวนหลวง ถนนเกียรติกุล ตำบลไสไทย อำเภอเมือง
จังหวัดกระบี่ ๘๑๐๐๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๓/๓ ม.๕ ต.มะม่วงสองต้น อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐๓๕-๓๔๒๘๙๘ โทรสาร ๐๓๕-๓๔๕๘๖๒

ศป. ๖๑๒๓/๖๒

๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง รับรองการลงบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

เจริญพร นางวณิชชา ศรีชาย

ตามที่ นางวณิชชา ศรีชาย ได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง “แนวทางการดำเนินงานการสังคมสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย (A Guideline of Social work of Wat in Southern Province of Thailand)” เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ซึ่งจะดำเนินการจัดพิมพ์ในฉบับต่อไปตามระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ และวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ได้รับบทความวิจัยของท่านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นั้น

ในการนี้ วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ขอรับรองว่ากองบรรณาธิการวารสารฯ ได้พิจารณาแล้วมีมติเห็นควรรับตีพิมพ์บทความวิจัยเรื่องดังกล่าว และจะนำบทความของท่านตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๒)

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูอรุณสุตาสังการ, ผศ., ดร.)

บรรณาธิการวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช